

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Søllerød bogen 1986

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune

Søllerødbogen 1986

udgivet af

Historisk-topografisk Selskab for

Søllerød Kommune

Søllerødbogen 1986 er sat med Linotype Janson.

Papiret er Patricia offset papir.

Typografi: Erik Ellegaard Frederiksen IDD.

Sat og trykt i 1500 ekspl. hos

Poul Kristensen Grafisk Virksomhed, Herning

Kongelig Hofleverandør

Redaktion af Selskabets publikationer:

Arkivar *Niels Peter Stilling*,

Sekretariat: Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune

Gl. Holtegaard, Attemosevej 170, 2840 Holte. Tlf. (02) 80 01 69

ISBN 87-87113-70-8

ISSN 0085-6339

Manuskripter, der ønskes optaget i årbogen eller blandt Selskabets øvrige publikationsvirksomhed, bedes sendt til redaktøren, arkivar Niels Peter Stilling, Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune, Gl. Holtegaard, Attemosevej 170, 2840 Holte. Tlf. (02) 80 01 69.

Eftertryk uden kildeangivelse er ikke tilladt.

Ved aftryk i større omfang må tilladelse indhentes gennem redaktionen.

INDHOLD

Søllerød under besættelsen

Af *Lars Scheving* 9

Frederik VII's grotte i Skodsborg

Af *Palle Bræstrup* 82

Minder fra Søllerød Præstegård

Af *Tove Bojsen-Møller* 96

Fra min barndom i Nærum

Af *Jørgen Mortensen* 128

Søllerød Museum. Beretning 1985

Af *Nina Fabricius* 160

Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune.

Beretning 1985

Af *Niels Peter Stilling* 164

Historisk-topografisk Selskab i året 1984

Af *Erik Helmer Pedersen* 168

Selskabets regnskab 1984

Af *Werner Ruff* 174

Selskabets bestyrelse pr. 1/1 1986 176

Forfattere til årbogen 1986 176

Søllerød under besættelsen

Af Lars Schewing

»En dag i begyndelsen af august kom lige efter solnedgang en sværm blå maskiner med motorerne slået fra glidende over bakkedraget en kilometer vest for landsbyen Proxima. Der stod gammel skov på de bakker, med sommerhuse i rydningerne, og maskinerne gik lavt ned over dalen nordøsten for. Hundrede faldskærme foldede sig ud, og med forskellig hastighed dalede hundrede blå soldater med maskingeværer ned i dalen. Motorerne gik drønende i gang igen, og hurtigt steg maskinerne mod den bleggrå morgenhimmel. Luften var kølig, for solen var kun lige nået over horisonten, der dannedes af Proxima Strandskov, som gik lige til havet fire kilometer borte mod øst.«¹

Sådan starter nærumborgeren Jesper Ewalds roman fra 1943 *Krigen over Proxima* om besættelsen af et genkendeligt Nærum. Så dramatisk var der imidlertid ingen i Nærum by eller Søllerød kommune, der oplevede d. 9. april 1940. Læser man den ugentlige lokalavis, *Søllerød Tidende*, fra april 1940, kan man let forestille sig, at den tyske besættelse af Danmark først blev søllerødborgeren bekendt sidst på måneden. Men sådan forholdt det sig jo næppe heller.

Nærværende artikel vil forsøge at give et indtryk af besættelsestidens Søllerød. Når der i alt væsentligt kun kan blive tale om et indtryk, skyldes det besættelseshistoriens vanskelige forhold. Først og fremmest er mange arkiver, der rummer konkret information om specifikke hændelsesforløb og overvejelser endnu lukket for offentligheden. Desuden ønsker de stadig mange, der personligt var engageret i modstandsbevæ-

gelsen, kun i beskedent omfang at lade deres erindringer komme en ny generation til gode, så vi bliver i stand til en kvalificeret stillingtagen. En stillingtagen, der forekommer stadig mere nødvendig, ikke mindst i be-
tragtning af, at den officielle besættelsestids højsang, i anledning af 40-
årsdagen for Danmarks befrielse, på ny blev afsunget i 1985. Højsangen
fortæller om, at alle danske efter evne gav tyskerne og især nazisterne
den kolde skulder, og at ingen derfor kunne være i tvivl om Danmarks
holdning. USA, England og Sovjetunionen tævede Tyskland på udeba-
ne. Danmark tævede dem i Danmark og banede sig dermed vej ind i de
allieredes rækker. Myten om det nationale sammenhold på tværs af alle
vaner og sædvanlige fordomme blev luftet nok engang.

OP TIL BESÆTTELSEN

»Søllerød er beredt«

Selv om søllerødborgeren blev ladt slemt i stikken af sin lokalavis i de
dramatiske april dage 1940, kan man retfærdigvis ikke påstå, at Søllerød
Tidende i årene op til besættelsen havde overset, at den politiske krise
ude i Europa strammede til. Så tidligt som i 1937 referede Tidende
sognerådet for at have drøftet spørgsmålet om luftværn.² Noget initiativ
formulerede sognerådet dog ikke før året efter, hvor der nedsattes et
mørklægningsudvalg, der så til gengæld arbejdede hurtigt. I løbet af en
månedes tid tilgik et mørklægningscirkulære samtlige husstande i kom-
munen.³ I september 1939 bragte Søllerød Tidende så det glade bud-
skab, at »Søllerød er beredt«.⁴ Kantstenene på alle gadehjørner var ble-
vet malet hvide, og en eventuel alarmering ville finde sted ved hjælp af
privatbiler med sirener. Søllerød brandvæsen havde under indtryk af
krigssituationen – krigen mellem Tyskland og England var blevet erklæ-
ret d. 3.9.1939 – anskaffet 500 m ekstra slangemateriel.⁵ Holte-Taxi kan
samtidig ikke uden en vis selvfølelse bekendtgøre, at »alle vogne« nu var
forsynet med mørklægningshætter til lygterne.⁶ Men nu var der til geng-
æld også sat så tilpas meget skræk i Holtes befolkning, at apoteker

Til

Elektricitets- og Gasforbrugerne!

Paa Grund af stigende Kulpriser og svigtende Kullilfrsler her til Landet maa Forbruget af Elektricitet og Gas indskrænkes til det mindst mulige. Der vil derfor fra den Aflæsning, som begynder nu, og som vi blive fremmet, blive indført en Forhøjelse af Priserne paa Elektricitet og Gas.

Vi henstiller dog, at man allerede, inden denne Forhøjelse træder i Kraft, indskrænker Forbruget mest muligt.

Størrelsen af den forestaaende Forhøjelse vil blive meddelt snarest.

Hellerup, September 1939.

Nordjællands
Elektricitets og Sporvejs Aktieselskab **A-S Strandvejs Gasværket**

Prisstigninger og opfordring til sparsomt forbrug, Søllerød Tidende, september 1939.

A. Rønning, Holte, ikke kunne følge med efterspørgslen på gasmasker.⁷ Trøst måtte man så finde i bevidstheden om, at »man« agtede at oprette en »gasafvaskningsstation« i kommunen, »da man mener det uforsvarligt ikke at foretage noget.«⁸ Det blev ved den gode hensigt.

Endnu i eftersommeren 1939 var der i Søllerød ingen restriktioner af gas, lys og vand. Men knap var krigen erklæret, før tusmørket sænkede sig over kommunen. Hver anden gadelygte slukkedes, dog således at alle gadekryds og vejmundinger var belyst.⁹ Samtidig steg prisen på gas og el leveret fra NESA og Strandvejens Gasværk i Hellerup.¹⁰ Teknologisk Institut drog ud i kommunerne for at lære »villaejeren og hans hustru« at fyre økonomisk i centralvarmeanlægget.¹¹ Hamstring af sukker forekom allerede fra august måned, og inden besættelsen blev kaffe,

Mørket sænker sig

te og sukker rationeret.¹² En læser foreslog i Søllerød Tidende, at benzin fra opklodsede privatbiler blev overgivet til erhvervskørsel.¹³ Ugen efter klages der over, at kommuneingeniøren, på trods af vanskeligheder for almindelige mennesker med at få politiets køretilladelser, tilsyneladende ikke var underlagt nogen kørselsbegrænsninger. Derimod havde rådhusbetjenten måttet indstille udbringningen af aldersrente.¹⁴ Som følge af den produktionsnedgang, der opstod på grund af den formindskede tilgang af materialer til industri og håndværk, steg arbejdsløsheden. Også i Søllerød sogneråd diskuteredes dette forhold. Ikke mindst i debatten vedrørende opførelsen af det nye rådhus neden for Geels Bakke argumenteredes der fra visse sider ud fra et beskæftigelseshensyn. Heller et nødvendigt arbejde end nødhjælpsforanstaltninger lød det.¹⁵

Efter krigsudbruddet i september 1939 og frem til besættelsen var det målet for dansk udenrigspolitik at bevare handelsforbindelsen med både England og Tyskland. Det var i det store og hele lykkedes. Ved besættelsen opstod imidlertid en helt ny situation, der betød et ganske andet forbrugsmønster. Hovedparten af Danmarks import måtte nu komme fra Tyskland og de tyskbesatte lande. En smule handel kunne dog fortsat finde sted med Sverige og Schweiz. En lang række oversøiske varer, først og fremmest te, kaffe, kakao, krydderier og råstoffer til blandt andet margarinefremstilling, blev så at sige straks uopdrivelige. Benzin og olie – brændsel – blev kun at få i stærkt begrænsede mængder. Eksporten til England hørte op. Til gengæld kunne landbruget afsætte til Tyskland ligesom dele af industrien.

BESÆTTELSEN I SØLLERØD

Brændsel

I april 1940 blev det et kommunalt anliggende at regulere forbruget, og efter henstilling fra handelsministeriet nedsatte sognerådet den 17. april et brændselsudvalg.¹⁶ Få uger efter kunne man fremlægge en række overvejelser for den kommende fyringssæson. Det dominerende syns-

Tørvemøget hældes i formene ved tørvgravning i Kratmosen, Trørød. Personerne er Kai Nicolajsen, Lauritz Jensen fra Gl. Holte og Carl Villadsen fra Trørød.

punkt var, at det nødvendige brændsel måtte tilvejebringes ved hjemlig produktion, hovedsagelig af tørv. På trods af Søllerød-mosernes mindre velegnethed hertil – de lokale tørv var meget askeholdige – mente udvalget, at tørvproduktion inden for sognets grænser, i for eksempel Maglemosen og Vejlemosen, var helt nødvendig på grund af de transportvanskeligheder, man måtte forudse. Brændselsituationen var dog ikke afhjulpet alene ved en lokal tørvproduktion. Villaernes centralvarmean-

Tørvelavet

læg kunne ikke fyre med tørv, og udvalget anbefalede derfor, at husstandene anskaffede kakkelovne. Manglen på kakkelovne håbede udvalget kunne klares ved en omfordeling af de eksisterende ovne. Endelig opfordrede udvalget til størst mulig selvforsyning i form af fældning i private haver og privat, evt. forretningsmæssig tørvegravning.¹⁷ Et resultat af denne opfordring var dannelsen af Søllerød Tørvelav, der i flere sæsoner kørte rundt i Kohaveskoven med hest og vogn og æltede tørvemøg. Medlemmer af lavet fik tildelt tid, hvor hest, vogn og form var til rådighed. Så skete det ikke sjældent, at hele familier rykkede ud, gravede, kørte, æltede, formede og røjlede (tørrede) tørv.¹⁸ Tørvenes kvalitet var svingende, de var i reglen fugtige. Holte Kul kunne imidlertid reklamere med et særligt raffinement »sommertørrede tørv«. ¹⁹ De kommunale tørv forhandlede gennem en række lokale købmænd og det kommunale brændselskontor på rådhuset.²⁰ I bestræbelserne på at skaffe brændsel og på at nedbringe arbejdsløsheden genoptog man i juni 1940 stødoptagningen i skovene. Men allerede i november måtte kommunen afskedige de 22 mand på grund af manglende stød.²¹

Brændselskort

Det var ikke nogen helt ligetil manøvre at opnå en indkøbstilladelse – et såkaldt brændselskort – til det kommunale brændsel. Såvel lejere i ejendomme med kakkelovne som husejere med centralvarmeanlæg skulle indsende en begæring om brændselskort til brændselsudvalget. Begæringen var en trykt formular med en række spørgsmål vedrørende lejligheds-/ejendommens størrelse, beboernes antal, gas- eller el-installationer og de senere års brændselsforbrug. På grundlag af disse informationer tildelte brændselsudvalget ansøgeren et brændselskort og et passende antal brændselsmærker til det relevante brændsel. Specielle brændselsmærker til ubemidlede, arbejdsløse og aldersrentenydere gav mulighed for billigere indkøb. For tørvebrændslets vedkommende gjorde det forhold sig i øvrigt gældende, at det skulle bestilles i forvejen. Samtidig med at man afgav sin bestilling, måtte man under tro og love oplyse størrelsen på sin brændselsbeholdning. På trods af dette omfattende

bureaukratiske system med begæringer, kort og mærker, der vel principielt tilsigtede en retfærdig fordeling af de knappe ressourcer, var brændselsudvalgets dispositioner ofte genstand for kritik i sognerådet. Et foreløbigt højdepunkt nåede kritikken allerede under den første besættelsesvinter, hvor den socialdemokratiske opposition indkaldte til et ekstraordinært sognerådsmøde med brændselsudvalget som punkt 1 på dagsordenen. Kritikken, socialdemokraterne rettede mod brændselsudvalget, var karakteristisk for besættelsestidens vareknaphed: fordelingen af de knappe ressourcer. Det socialdemokratiske sognerådsmedlem erklærede uden omsvøb, at fordelingen var »uretfærdig (...) at mange fattige mennesker har siddet og frosset« og foreslog, at kommunen solgte ud af reservebeholdningen. Kritikken afvistes, men det blev taget til overvejelse at lade ubemidlede selv skære tørv i moserne. Desuden håbede brændselsudvalget at kunne supplere den lokale tørveproduktion med leverancer fra tørveskæringer i Nivå.²²

Vinteren 1943 var den gal igen. Men nu bebrejdede socialdemokraterne brændselsudvalget, at det ikke havde gjort tilstrækkeligt for at sikre en brændselsreserve, og at det fortsat var svært for ubemidlede at skaffe det fornødne brændsel. Udvalget mente ikke, det havde været muligt at sikre reserven bedre, meget af det tilbudte brændsel havde været af meget ringe kvalitet. Med hensyn til de dårligststillede situation, måtte sognerådet indrømme, at den var slet. Der blev bevilget 10.000 kr. til alders- og invaliderentemodtagerne.²³ Brændselspolitikken var atter vinteren 43-44 til diskussion. I løbet af efteråret 43 havde sognerådet besluttet, at den kommunale produktion af tørv skulle indstilles, og at de kommunalt opkøbte tørv ikke længere skulle forhandles kommunalt, men udelukkende gennem de handlende. Beslutningen herom fandt de handlende i og for sig anerkendelsesværdig, fordi kommunen således ville afholde sig fra at drive egentlig handelsvirksomhed. Ikke desto mindre forudså de handlende lagerkapacitetsproblemer i forbindelse med de betydelige lagre, der var nødvendige for at opretholde serviceni-

veaet. Desuden frygtede de handlende, at hvis den hidtidige avance på 3 % ikke måtte overskrides, så ville man risikere betydelige tab i tilfælde af milde vintre og store lagre. De handlende erklærede dog, at de selvfølgelig agtede at fremskaffe og forhandle de fornødne tørv.²⁴ Tilsyneladende gav den nye ordning ingen akutte problemer i løbet af vinteren 1943-44. I sommeren 44 fik teknisk forvaltnings arbejdere i øvrigt lov til at skære tørv til eget brug i Vejlemosen.²⁵ I efteråret 1944 gav nyordningen ikke anledning til kritik. Det gjorde den til gengæld i februar 1945, hvor Arbejdernes Fællesorganisation for Søllerød kommune i en protestskrivelse til sognerådet betegnede brændselspolitikken som »katastrofal«. ²⁶ Ved sognerådets behandling af skrivelsen placerede brændselsudvalget ansvaret for brændselsmanglen på de handlende, der havde forømt lageropbygningen. Flere sognerådsmedlemmer skønnede situationen så alvorlig, at de anbefalede rådet at overveje at lukke skolerne for at bruge det derved sparede brændsel i de berørte hjem.²⁷ Det kom dog ikke så vidt. Med hensyn til den kommende fyringssæson agtede brændselsudvalget at genoptage de kommunale indkøb og videresalg af tørv, dog uden at kunne garantere for kvaliteten.²⁸ På samme tidspunkt gav et uheldigt samspil af tilfældigheder på Søllerød Tidendes annonceredaktion først anledning til stor fortrøstning og derpå lige så stor skuffelse hos læserne. Lyngby Birks Brændselsforsynings annonce fra julen 1944, der fortalte om tørt brænde i utallige variationer og store mængder kom på ny på forsiden i marts over tre spalter. Firmaet blev naturligvis ringet ned af købedygtige læsere. Ugen efter måtte Tidende med beklagelse påtage sig ansvaret for miseren.²⁹

Gasrationering

Umiddelbart før befrielsen var der forlydender om en snarlig lukning af de i forvejen beskedne gasrationer, og Søllerød Tidende opfordrede derfor til, at husstande der ikke allerede havde opstillet midlertidige ildsteder – spare- eller nødvogne – gjorde det.³⁰ Men gassen var ikke alene blevet rationeret, den var også blevet dårligere. For at drøje på koksene brændte man dem to gange, derved fik man den såkaldte vandgas, og

den var fedtet. Det gav til gengæld arbejde. For eksempel til blikkenslagerne, hvor firmaet R. Ruff og Søn i Nærum hyppigt måtte ud og montere nye dysere på gasapparaterne.³¹

Hygiejnen

Brændselsmanglen gav ikke alene problemer med at holde varmen. Den daglige hygiejne blev vanskelig. Etagevask og et ugentlig bad på den nærmeste kommuneskole blev for mange mindre velstillede normen.³² Skolebetjentene måtte til gengæld indstille sig på noget nær døgnvagt, når der fyredes med tørv. I vinteren 42 overvejede sognerådet at tildele betjentene en ugentlig fridag på grund af merarbejdet.³³ Børnenes jagt på småbrænde i skovene skulle efterhånden også blive en vanskelig opgave. Boede man i Vedbæk, måtte ungerne hen imod besættelsens afslutning helt til Skodsborg for at finde kviste og anden optænding.³⁴

Dagligvarer

Manglen på brændsel var nok det, der i særlig grad, og da specielt om vinteren, men også i forbindelse med vask og madlavning, mærkedes som et dagligt irritationsmoment og i nogle tilfælde oplevedes direkte helbredsruende. Men manglen på dagligvarer var også et problem for mange. Og som med brændselsmanglen var problemerne med dagligvarer hovedsagelig af fordelingsmæssig karakter.

Besættelsens første økonomiske problemer dukkede allerede op den 9. april om formiddagen, da forretninger og banker åbnede. Befolkningen hamstrede varer og penge. For at dæmme op for pengehamstringen benyttede man en lovparagraf, der gjorde det muligt at begrænse bank- og sparekassekundernes udtræk til 300 kr. om ugen. Særlige hæve- og lånemuligheder for virksomheder blev indført.³⁵ Handelsministeriet gennemførte også forskellige midlertidige restriktioner den 9. april, blandt andet et prisstop. Mange varegrupper, for eksempel kartofler, var allerede steget drastisk i løbet af vinteren, og med den hurtigt stigende vareknaphed efter d. 9. april blev prisstoppet hyppigt overtrådt. Arbejdsløshedstallet var i slutningen af april 1940 50.000 højere end på samme tidspunkt året før. Mange industriarbejdere måtte på grund af mørklægningen arbejde på nedsat tid.³⁶

De handlende fik også hurtigt problemer. Likviditetskravene i engros- og detailhandelen strammedes betydeligt. Den 1. maj 1940 indrykkede Søllerød kommunes handelsforening en meddelelse til forbrugerne i lokalavisen, hvori man »indtrængende« anmodede om kontantbetaling og hurtig afvikling af kreditter.³⁷ På et ekstraordinært møde i fællesbestyrelsen for Nærum Brugsforening og Nærum og Omegns Brugsforening d. 23. april 1940 var kreditgivningen eneste punkt på dagsordenen. Også her måtte man indskrænke, men i første omgang dog kun over for mindre regelmæssige betalere.³⁸ Dispositioner, der sikkert var påkrævede, men som lige så sikkert gav store vanskeligheder for samfundets dårligst stillede: de arbejdsløse, de handicappede og de meget fattige. Her overfor må man i det store og hele konstatere, at mange landbrugere, fiskere og håndværksmestre, især dem, der havde tilknytning til levnedsmiddelbranchen, klarede sig hæderligt igennem besættelsen. Nogle endda med pæne indtægtsstigninger.³⁹

Mulighederne for at skaffe de nødvendige varer varierede med den sociale placering, men også bopælen havde betydning. Forholdene var betydelig lettere i Søllerød end på brokvartererne i storbyen. I Søllerød stillede sognerådet allerede i april 1940 efter forslag af socialdemokraten C. K. Madsen uudnyttet jord i forbindelse med kommunale anlæg til rådighed for de familier, der ønskede at supplere husholdningen med selvdyrkede grønsager, og som ikke havde mulighed for havebrug. I maj lykkedes det at skaffe billige læggekartofler til de nye jordbrugere.⁴⁰

I det følgende skal vi se nogle eksempler på, hvordan hverdagen under besættelsen erindres. Otto Ruff var under besættelsen blikkenslagerlærling og -svend i familiefirmaet R. Ruff og søn:

Otto Ruff var i den lykkelige situation, at han blev mæt hver dag, der var kartofler og grønsager i haven. Læggekartofler købte familien på Langkjærgaard. Kød kom også på bordet, men det var sjældent nogen stor oplevelse. Til gengæld spiste man meget fisk. Mindst 3 kasser sild blev saltet ned hvert efterår, og så

Deres Vogn er atter sat ud af Drift –

hvorlænge ved man ikke, men et bør De sikre Dem, at den ikke forfalder i den Tid, den staar „staldet op“. Meget kan gøres for at forhindre dette og de Penge, De giver ud for rigtig „Opkøbsning“ af Vognen, er godt givet ud.

Ring til os derom, vi staar til Tjeneste med alle Oplysninger og Tilbud.

HOLTE AUTOMOBIL CENTRAL, Holte
VEDBÆK AFDELING: STRANDVEJ 379

TELF. HOLTE 545
„ VEDBÆK 145

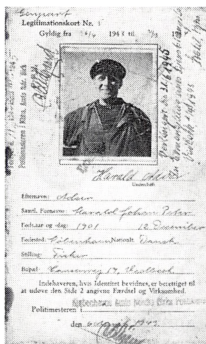
Privatbilismen på prøve. Annonce fra Søllerød Tidende, maj 1940.

stod den på salt sild hver lørdag efter fyraften. Saltet kød fik man også, men kun den saltede skinke, der normalt boede i kælderen, blev betragtet som god mad. Det var begrænset, hvad slagterne havde. Familien Ruff led ingen nød. Men gennem moderens arbejde i Gl. Holte menighedspleje kendte Otto Ruff til flere familier med 5-6 børn og en arbejdsløs forsørger. Dem søgte man efter bedste evne at hjælpe med rede penge eller madrequisitioner, som brugsuddeler Malmbjerg i Gl. Holte i reglen omsatte til havregryn. Det mættede effektivt. I besættelsens sidste år var det ikke ualmindeligt, at arbejderne på byggepladserne spiste rugbrød uden pålæg eller kold havregrød.⁴¹

En fisker

Vedbækfiskeren Hugo Olsens arbejde med at skaffe fisk til familien Ruffs spisebord var besværliggjort af en hel række forhold:

Først og fremmest var det svært at få tilstrækkelige brændstofrationer, og de, man fik, var af dårlig kvalitet. Det var således fast rutine blandt vedbækfiskerne, at de hver lørdag trak stemplerne af og rensede deres maskiner. Et overordentlig beskidt arbejde, der ikke blev bedre af, at Søllerød kommune nægtede fiskerne større sæberationer. Derudover var det daglige fiskeri underlagt snævre sejlads-mæssige begrænsninger. Et såkaldt »legitimationskort for sejlads« blev udstedt

Fisker Harald Adser's legitimationskort til sejlsads.

til alle fiskerne. Hver fisketur blev så påført kortet med angivelse af dato, angangs- og tilbagekomsttidspunkt, først af den danske politivagt, sidenhen de tyske vagter, der i reglen bestod af ældre soldater. Arbejdstøjet blev syet af gamle sejl. Man var våd fra morgen til aften. Om vinteren tog man en gammel overfrakke på. Man gik i knæ, når den blev våd. Garnene blev tjæret på gasværket med den tjære, der var et spildprodukt her. Søstøvlerne blev imprægneret på samme måde. Efter et par måneder kunne de smides væk. Maden var saltet, når det da ikke lige var fisk. Efter sådan en gang saltet, stegt flæsk og saltede snittebønder, så lå man på ryggen under vandhanen resten af aftenen. Fisk var i øvrigt en dårlig byttevare, Det var kun de fattigste, der selv hentede fisk på havnen. Villafolkene fik det bragt fra fiskehuset. Om søndagen holdt man fri. Det vil sige, man savede brænde. Det var fast. Fra 7 morgen til 12 middag. Så var der brænde til en hel uge. Var man så heldig, at man fangede et marsvin, blev det højtideligt kogt af til tran. Skulle der bruges fernis til gulvene, kogte man trannen. Så fik søstøvlerne også en omgang. Det lugtede grimt. I haven var 30 kaniner og en gris og høns og ænder. Grisen spiste alt muligt, restaurationsaffald, kogt fisk og ølsjatter. Så blev grisen slagtet, og hele dyret blev røget og saltet. En god gris var en fed gris, rigtig fed. Skubbede man til bordet, dirrede flæsket en halv time efter. Det var svært at spise kaninerne. De var kælnede og søde, og den næste dag skulle du æde dem. Hver anden søndag stod den på kaninsteg. Var man heldig, vandt man en gås til fedning på bankospil. En enkelt gås var bare ikke nok. Den kedede sig og tabte sig. Så måtte man slagte den, før den blev for mager. Men som vagthund var én gås god ...⁴² Og så var der arbejdsløsheden. Det var svært, for ikke at sige umuligt, at få job efter endt uddannelse, og det var heller ikke til at få en læreplads. Så blev man fisker. Meldte man sig til understøttelse, risikerede man at blive sendt på nødhjælpsarbejde, eller også tog tyskerne en og sendte en på arbejde i Tyskland. Men selv som fiskere blev familien splittet. En bror tog til Esbjerg, en anden til Skagen. Derfra tog man så på illegalt fiskeri i Nordsøen med slukkede lanterner og uden sejl. Men landliggerne gik stadig med shorts og tennisketchere og golfkøller i hænderne.⁴³

Slagternes forhold var vanskeliggjort af, at tyskerne dels krævede en betragtelig del af den danske okse- og svineproduktion til eksport til Tyskland, dels at tyske soldater på indkøb i danske butikker skulle behandles på lige fod med danske kunder. Yderligere var kvæg- og svinebestanden i besættelsens første tid reduceret betragteligt på grund af fodersituationen. Nogen egentlig kødrationering var vanskelig at indføre blandt andet på grund af kødets forskellige benindhold. Man opererede dog med et forslag til kødrationering på godt 100 gram til voksne pr. dag. Børn under 6 år halv ration.⁴⁴ Slagtermester Karl Flitner fra Strandvejens Kødforsyning på (dengang) Engvej i Vedbæk købte kød til sin forretning i kødbyen i København:

Der kunne man få kredit fra torsdag til torsdag. Det var hovedsagen. Kødet kunne købes i tre kvaliteter, men kendte man kommissionærerne fik man kød af ekstra god kvalitet. Strandvejens Kødforsynings tildeling var afhængig af det faste kundetal, som forretningen kunne dokumentere. Kødforsyningen havde i begyndelsen kunder i et område fra Klampenborg til Hørsholm, men efterhånden som benzinrationerne svandt ind, og hestevognen ikke kunne klare det store område, faldt kunderne i yderområderne fra. Men derfor kunne disse kunder alligevel en rum tid figurere som faste. På den måde fik de tilbageværende kunder som regel noget mere, end de egentlig var berettiget til. Hovedsagelig i form af pålæg. Medister og hakket kød supplerede slagtermester Flitner op ved at gå rundt i de mindre slagterforretninger i København. Her var varerne desværre ofte drøjet med rigelige mængder mel. Til egen medister og fars fik Kødforsyningen 25 kg blandede varer hver 3. måned. Så kunne der godt falde lidt af til den private husholdning. De fraskårne ben blev kogt af til fedt i en autoklave, der blev indkøbt til det samme. Noget af fedtet solgte Kødforsyningen til hjemmebakker fru Andersen ved siden af. Hun brugte det til wienerbrød. Det var meget, meget lækkert wienerbrød. Sæbe (marseillesæbe) kunne kødforsyningen også lave af fedtet. Men kun til eget forbrug. Det var forbudt at sælge det, men det skete da, der blev foræret et stykke væk, så folk kunne vaske deres tøj. Det skete, der kom rigtigt fedt i forretningen. Det blev delt ligeligt ud til kunderne. Der blev ført bog over tildelingerne; på den måde kunne man også

Kø hos kongelig hofbager E. Rubows Eftf. i Holte under folkestrejken i sommeren 1944.

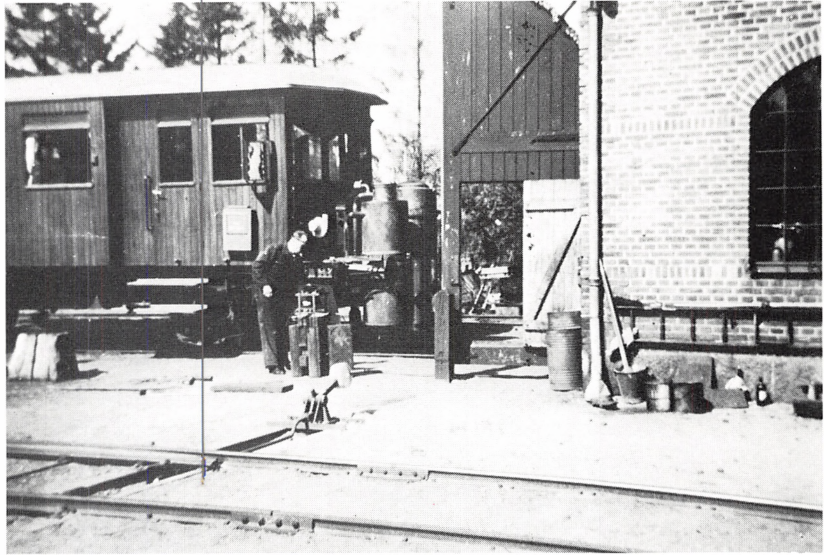
lettere variere varerne. Der var utrolig mange fødselsdage dengang ... så måtte man hjælpe, man trak leveringerne til de andre kunder lidt. De fik kun en halv skinke, og så blev der flæskesteg til fødselsdagsfesten. Folk havde ellers grise allevegne. Og kaniner. I skure og vaskehuse. Kødforsyningen slagtede en masse. Slagtermester Flitner cyklede helt til Birkerød og Usserød med anhænger. På den måde fik Kødforsyningen også ekstra kød. Men kun kaninkød. Svinekødet ville folk ikke af med. Egentlig var det ulovligt. Kun bønderne måtte slagte til eget forbrug. Det skete også, man fik fat i et kreatur, der havde brækket benet og var blevet aflivet. Så var der igen lidt ekstra til kunderne. Tyskerne handlede også i Kødforsyningen. Det var som regel nemme folk. Ældre og fra Sønderjylland. De fik grisehoveder og -tæer. Der var jo ikke andet ... Tirsdag var fiske-

dag. Hvis der var fisk. Under generalstrejken var der ikke kø ved Kødforsyningen. Det var der til gengæld hver lørdag morgen fra klokken 8. Det var der nu ingen grund til. Varerne var lagt til side til hver enkelt. Næh, man manglede egentlig ikke noget. Brændsel var der nok af. Skovløberen ved Strandmøllen kunne godt finde på at samle et læs sammen, og en enkelt gang lykkedes det mod kontant betaling at hjælpe en vognmand fra Holbæk, der var faret vild, af med to læs træsko-affald. Stegen var måske lidt mindre end før, men mangler? – Nej. Nå-ja, så hjalp det da også på det, at købmand Pedersen oppe i Trørød måtte holde op med at handle kød. Han havde kun en lille kødtildeling og kunne ikke få det til at løbe rundt. Så tilbød han Kødforsyningen sin ration.⁴⁵

Men det var ikke alle, der klarede sig så godt som Strandvejens Kødforsyning. I foråret 1943 så syv slagtere og viktualiehandlere i vestsognet sig nødsaget til at meddele, at de på grund af varemangel måtte holde lukket hver tirsdag.⁴⁶

Brugsforeningen

Brugsforeningsmedlemmerne måtte som alle andre indordne sig under forholdene, og der er ingen grund til at antage, at problemerne for brugsforeningerne var væsensforskellige fra de ordinære handlendes. Forhandlingsprotokollen for Nærum Brugsforening og Nærum og Omegns Brugsforening beretter på intet tidspunkt om desperate brugsuddelere eller bestyrelsesmedlemmer, der ikke kan skaffe varer til hylderne. I højden er der tale om, at maksimalpriserne på kødvarer ikke giver viktualieafdelingerne »nogen videre avance«.⁴⁷ Det var relativt problemløst at købe ind til afdelingerne, da der altid blev handlet kontant. Kun fordelingen af tobaksvarer til medlemmerne voldte en del vanskeligheder under besættelsen. Rationeringen af de øvrige varer foregik gnidningsløst, og det oplystes, at omsætningen var steget.⁴⁸ I december 1942 nåedes der nogen bekymring for »Julens varer, det spørgsmål, der i høj grad interesserer husmødrene.« Især flæskerationer fik mange kunder til at føle sig forfordelt. Bestyrelsen enedes om at følge den hidtidige linje i fordelingen af ikke rationerede varer.⁴⁹

Et af Lyngby-Nærumbanens generatorlokomotiver ved remisen på Nærum station, 1944.

Lyngby-Nærum banen

Den offentlige trafik måtte også indordne sig under de gældende forhold. Lyngby-Nærumbanen måtte indskrænke toggangen. I nogen grad på grund af benzinrationering, men i særlig grad på grund af statsbanernes indskrænkninger i toggangen midt på dagen og i aften timerne. Selvom privat bilkørsel i løbet af 1940-41 næsten fuldstændig ophørte, oplevede banen en betydelig passagernedgang. Godstransporten, navnlig af tørv, steg derimod kendeligt. Nogen økonomisk fremgang for banen betød det dog ikke. Banens første gasgenerator blev taget i brug allerede i maj 1940. I løbet af det første driftsår under besættelsen blev tre motorvogne monteret med gasgeneratorer. Det gav en del reparationer med deraf følgende aflyste afgang og udgifter.⁵⁰ I driftsåret 1943-44

blev benzinrationeringen til stadighed strengere. Faktisk blev der kun benyttet benzin til remisekørsel. Udgifterne i samme periode til brændsel var 3 gange så store som før besættelsen. Til gengæld oplevede banen nu en betydelig passager- og godsfremgang (ca. 25 %). Banens underskud fra 40-41 var nu vendt til overskud.⁵¹ Både passager- og godstransporten havde i besættelsens sidste driftsår nået et niveau, hvor banen måtte leje ekstra materiel hos DSB. Regnskabet var imidlertid på ny dårligt. Udgifterne godt 100.000 kr. større end budgetteret. Årsagerne, oplyste banen i de årlige bemærkninger til driftsregnskabet, var øgede reparationsudgifter til de fortsat vanskelige generatorer, men også de stigende lønudgifter på grund af den store trafik.⁵²

*Brændstof-
manglen*

Udover en almindelig dæmper på den personlige bevægelighed gav brændstofmanglen ulemper på mangfoldige områder. I starten af 1941 forbød Søllerød sogneråd motoriseret snerydning. For trods alt at sikre, at jordemødre, sygeplejersker og læger kunne komme igennem snedyngeerne, aftalte sognerådet med en række kaneejere, at de på et hvilket som helst tidspunkt kunne stille med mandskab og fartøj.⁵³ Sneen, der nu kom til at henligge i store bunker, indtil de forsvandt af sig selv, viste sig på grund af mørklægningen at udgøre en risiko for natlige fodgængere. Søllerød Tidende foreslog derfor, at sognets arbejdsløse blev sendt ud for at jævne bunkerne.⁵⁴ I forbindelse med de snævre muligheder for automobilkørsel gav en enkelt kommunal disposition anledning til en del forundring og kritik. Rådhusudvalget, der var nedsat til at styre det nye rådhusbyggeri, tog i efteråret 1941 på taxaflugt til Århus, for dér at besøge det igangværende rådhusbyggeri. (Arkitekten, professor Arne Jacobsen stod bag begge byggerier.) Det lokale benzinnævn måtte anmode rådhusudvalget om en skriftlig redegørelse for transportvalget.⁵⁵

Vognmændenes problemer var ikke ubetydelige. Benzin var så at sige uopdriveligt, og de mange uheld med gasgeneratorerne gjorde det til en daglig kamp at drive en beskeden vognmandsforretning. Generatorbrændet var svært at skaffe, dyrt og ofte vådt. Jørgen Mortensen, den-

En vognmand

„HÅ! VANDSPILD! MANGLENDE SAM-
FUNDSIND! DE KU' FOR LÆNGE
SIDEN HÅ' BEDT R. RUFF & SØN,
NÆRUM 90, OM AT SE PÅ DEN
VANDHANE

Et eksempel på firma-
et R. Ruff & Søns be-
sættelsestids-annoncer
i Søllerød Tidende.

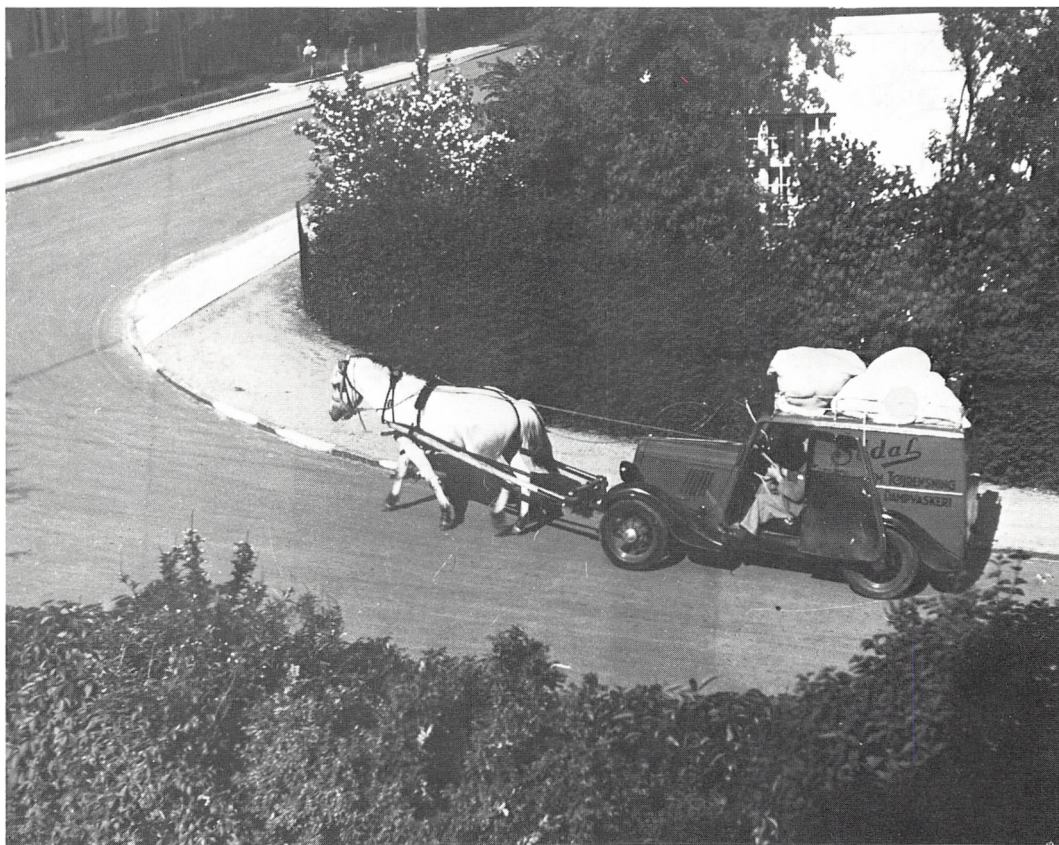
gang vognmand ved Kongevejen, erindrer blandt andet, at han måtte køre på tørv:

Det var noget værre stads. Man skulle altid stå i vindsiden, når man fyrede op. Reservedele skulle man som regel kunne dreje op i hånden, medmindre man var så heldig, at man fik en tur til Jylland, hvor der ofte kunne gøres gode fund. Dækkene var det helt store problem, og det blev større og større. Punkteringer – efterhånden adskillige – hver dag gjorde det svært og i længden helt umuligt at være vognmand. Nye dæk formidledes af varedirektoratet, der kun tildelte dæk til livsvigtig kørsel som for eksempel til ambulancer og mælkevogne. Der var dem, der prøvede med bestikkelse. Det hjalp fra tid til anden. Man skulle ansøge om alt mellem himmel og jord. Men det hjalp, hvis man kendte nogle, der kendte nogle. Der var også fordele ved at være vognmand. Man kom rundt og fik forbindelser og handlede sort. Man kunne få meget for ½ flaske brændevin. Men punkteringerne ødelagde forretningen.⁵⁶

For taxavognmændene i Holte-Taxa var besættelsen en tid med hyppige klager. I august 1944 var forholdene helt umulige. Kun 4 ud af centralens 14 drosker var på gaden på grund af generator- og dækproblemer. Forudbestillinger kunne der slet ikke blive tale om. Kunderne klagede til politiet, der ikke kunne hjælpe, medmindre det drejede sig om læger og jordemødre.⁵⁷ Forsyningssituationen skabte også konkurrence fra en usædvanlig kant. Cykelhandler Kurt Sørensen, Holte, påtog sig »al kørsel« på trehjulet cykel.⁵⁸

Vareknapheden satte sit præg på annoncerne i den lokale avis. Tekstil-manglen gjorde, at for eksempel Holte Skrædder Forretning – der i øvrigt så sent som i 1944 ganske diskret reklamerede med 1. kl. engelsk skrædderi – påtog sig at vende habitter og frakker.⁵⁹ Behovet for reparationsarbejder var enormt. Hos cykelsmed Egerup i Holte gjaldt det om at »bevare cyklen«. ⁶⁰ »Forfødnig med garn« af strømper og sokker tog man sig af hos R. W. Rasmussen i Holte.⁶¹ Firmaet R. Ruff og Søn averterede på opsigtsvækkende og altid aktuel vis med for eksempel

Avisannoncer

Tøjrenseriet og dampvaskeriet Sødal måtte sætte hesten foran. Foto fra Rønnebærvej i Holte 1942.

justering og reparation af besættelsestidens vel nok mest usikre installation: centralvarmeanlægget.⁶² Fru Christensen på Kongevejen påtog mere selskabelige justeringer, nemlig at omsy kasserede slips til sløjfer og bindeslips.⁶³

Selskabelighed

Det sociale samvær, fester og sammenkomster, var naturligvis også påvirket af knapheden. Men blot en overfladisk gennemgang af lokalavisen fra de 5 mørke år afslører ikke nogen påfaldende nedgang i indbydelser til baller og anden festivitas. Måske tværtom.

Fugleskydning

En af de mere kuriøse udviklinger i det højere selskabsliv står fugleskydningssporten i Vedbæk for. Ved den årlige sammenkomst for at finde den ny fuglekonge og -dronning var situationen i efteråret 1942 alvorlig. Præmiernes antal måtte sættes ned, både for herrernes og damernes vedkommende. For damerne var det endog muligt, at selve skydningen måtte foretages med luftbøsse.⁶⁴ Til skydningen i efteråret 1943 må mændene også tage til takke med luftbøsse og tøsekrudt på grund af »manglende ammunition, der for tiden anvendes på anden måde«. ⁶⁵ Ved planlægningen af skydningen i 1944 overvejede bestyrelsen at erstatte skydningen af keglespil, og spørgsmålet om sølvtøj til præmierne var ganske enkelt håbløst. Man blev dog enige om at søge politiet om tilladelse til at skyde (politiet var endnu ikke blevet taget af tyskerne). Præmierne måtte man så skaffe på anden vis.⁶⁶ Men var skydningen end blevet lidt vel tam for borgerne i Vedbæk, så havde de dog fortsat mulighed for at tillægge sig stor hæder ved frokostbordene.⁶⁷

Det skete naturligvis fra tid til anden, at annoncerede selskabelige begivenheder måtte aflyses af den ene eller anden grund. Således for eksempel i forbindelse med generalstrejken i sommeren 1944. Det var derimod en helt enkeltstående begivenhed, da hotelejer D. Hammerfelt, Hotel Ny Holte, valgte at lukke sit etablissement nytårsaften 1944 kl. 20, fordi han ikke fandt anledning til »nytårsaftens løsslupne lystighed.«⁶⁸

Manglen på brændsel, rationering af en hel række dagligvarer gav

Deltagerne i den årlige fugleskydning i Vedbæk, 1944. Fisker Harald Adser står som nr. 6 fra venstre i bageste række. I forreste række som nr. 7 fra venstre sidder årets fuglekonge, tømrermester Martin Hansen.

naturligvis søllerødborgeren en fornemmelse af, at den relativt komfortable hverdag målt med det øvrige Europas alen, pludselig kunne ændre karakter. Gennem de store morgen- og aftenaviser blev søllerødborgeren bekendt med verdenskrigens rædsler. Sognerådet havde debatteret forskellige foranstaltninger, der direkte tog sigte på eventuelle krigshand-

Luftværnet

linger i kommunen. Efter den 9. april 1940 viste det sig, at de opsatte luftværnssirener kun kunne høres inden for et temmelig begrænset område. Der blev sat flere op.⁶⁹ Det må dog noteres, at de militære mål for fjentlige flyvere i Søllerød kommune var få, om de overhovedet eksisterede. Ud fra en anden og knap så ideel betragtning gjorde det måske heller ikke så meget, at luftværnet havde sine begrænsninger. En pjece fra juni 1940 udsendt af luftværnschefen for Storkøbenhavn, der indeholdt oplysninger om offentlige tilflugtsrum og dækningsgrave i blandt andet Københavns Amts Nordre Birk, hvorunder Søllerød kommune hørte. Det fremgik af pjecen, at man her i kommunen ingen offentlige tilflugtsrum eller dækningsgrave havde.⁷⁰ Man måtte gå i egen kælder, hvis man var så heldig, at man havde sådan en, eller ud i skoven, hvis sirenen lød, og man ellers hørte den. Spørgsmålet om dækning i tilfælde af luftangreb fandt kun sjældent vej til lokalavisen. Måske fordi krigen trods alt ikke blev rigtig nærværende for søllerødborgeren. Dog kunne man først i maj 1940 læse, at man på Holte Gymnasium var gået i gang med at indrette beskyttelsesrum til elever og lærere. I samme ombæring foreslår Tidende, at sognerådet tog eksempel af Lyngby-Taarbæk kommune og byggede offentlige beskyttelsesrum.⁷¹ Lokalavisens næste nummer fortæller, at der var taget skridt i den retning. Dog kun på skolerne, i aldersrentehusene og i tunnellen under sporene på Holte Station.⁷² I september 1940 henstillede luftværnsudvalget, at allerede etablerede tilflugtsrum blev gjort offentlige, og at to større rum hver til 120 personer, et i Holte og et i Vedbæk, blev etableret for kommunale midler.⁷³ Først i sommeren 1944 foretoges en mere grundlæggende sikring af beboerne. Nu skulle der konstrueres 12 betonbunkers, der i alt kunne rumme op til 25 % af kommunens borgere. Projektet var statsligt.⁷⁴

Luftalarmer

I forbindelse med natlige luftalarmer gjorde det ejendommelige forhold sig gældende, at de blev hørt af et foruroligende stort antal skolebørn. Det var et problem, man så på med den allerstørste bekymring i den højere sundhedsadministration. Ungdommens nattesøvn stod på

spil. Kredslægen i Helsingør stillede derfor forslag om, at mødetidspunktet i skolerne efter natalarm skulle ændres fra kl. 8 til kl. 9.⁷⁵ Om forslaget vandt gehør i Søllerød kommune er tvivlsomt.

Luftværnsøvelser blev afholdt med jævne mellemrum. Som oftest gav de anledning til intern debat i luftværnsudvalget. Fejldispositioner og dårlig udnyttelse af materiellet var reglen snarere end undtagelsen. Så sent som i sommeren 1944 måtte man efter en øvelse, der dækkede hele kommunen, se i øjnene, at meget kunne læres endnu.⁷⁶ Men det var ulykker af en helt anden størrelsesorden, der skulle få tingene til at flytte sig. En mindre ildløs i en brunkulsbunke i et hjørne af overlæge Victor Larsens have i Holte, blev meldt over telefoncentralen til det kommunale brandvæsen. 55 minutter efter var sprøjterne på pletten. Det syntes ledende brandfolk var en vel sen ekspedition og anbefalede derfor, at kommunen anskaffede et regulært alarmeringsanlæg, der gik uden om en tilfældig telefondame på centralen.⁷⁷ I øvrigt kunne de samme brandfolk oplyse, at i tilfælde af katastrofebrande over et større område i kommunen ville brandvæsenets primære opgave være at assistere i etagebyggeriet.⁷⁸

Datidens civilforsvar, det såkaldte civile beredskab, var en statslig institution under indenrigsministeriet, der i væsentlig omfang fungerede ved frivillig arbejdskraft. Og skal man tro de hyppige avisnotitser i lokalavisen, gjorde navnlig Danske Kvinders Beredskab, der i efteråret 1940 oprettede en Holteafdeling under oberstinde Alice Johnsens kommando, en stor indsats.⁷⁹ Arbejdet inden for kvindernes beredskab tog sigte på sygepleje, meldetjeneste, indsamlinger af tæpper, nedfaldsfrugt og meget mere, plus en udstrakt kursus- og foredragsvirksomhed. Kvindernes beredskab kom først rigtigt i ilden efter befrielsen – som så mange andre – hvor de dels varetog forplejningen af frihedskæmperne på rådhuset, og de mange danske sverigesflygtninge, der blev indkvarteret på Holte Gymnasium.⁸⁰

Søllerød Vagtværn, 1945.

POLITI OG VAGTVÆRN

Med de tyske besættelsestroppers internering af det danske politi d. 19. september 1944 opstod behovet for en myndighed, der så vidt muligt kunne opretholde lov og orden. Den 12. oktober opfordrede justitsministeriets embedsmænd i et cirkulære landets borgmestre og sognerådsformænd til at oprette kommunale vagtværn. I Søllerød kommune havde man imidlertid ikke ventet på dette initiativ. Allerede d. 27. september behandlede sognerådet et antal henvendelser fra forskellige ejerlav og grundejerforeninger om oprettelse af sådanne vagtværn.⁸¹ I første omgang etableredes dog frivillige ordninger med lokal og privat finan-

Holte vagtværn fordriver noget af befrielsesnatten d. 5. maj 1945 med kortspil i kælderen under rådhuset. En enkelt har allerede fået frihedskæmperarmbindet på.

siering. Disse ordninger kom allerede til at fungere fra omkring d. 30. september som for eksempel i Holte og Trørød.⁸² I Vedbæk gik det lidt langsommere, men det var, fordi man her i første omgang blev omfattet af patruljeringen fra Trørød vagtværns 108 medlemmer. I en fælles henvendelse fra Vedbæk Kommunalforening samt Haandværker- og Borgerforeningen for Vedbæk og Omegn henstillede man i oktober til sognerådet at yde økonomisk støtte til et frivilligt Vedbæk værn, der ville kunne arbejde, indtil opgaven økonomisk og administrativt kunne organiseres i kommunalt regi. Man lod samtidig sognerådet vide, at et lokalt frivilligt og for egne midler drevet vagtværn allerede var installeret i den gamle bankbygning på Stationsvej, dog indtil videre uden telefon.⁸³ Den

kom først omkring årsskiftet 1944-45.⁸⁴ I løbet af november 1944 var det kommunale vagtværn etableret med stationer i Holte, Søllerød, Trørød, Vedbæk og Skodsborg. I Nærum var der ingen station. Her skulle man, afhængigt af hvor man boede, alarmere den nærmeste. Stationerne havde åbent fra kl. 22 til 06. Kun i Holte havde stationen døgnvagt, og hele sognet måtte sætte sin lid til personalet her i dagtimerne.⁸⁵ Det kommunale vagtværn havde kun beføjelser som ordensværn og overtog derfor ikke kriminalpolitiets beføjelser med hensyn til opklaring af forbrydelser. Hensigten med vagtværnene måtte da i vid udstrækning være ved sin blotte eksistens og hyppige natlige gang- og cykelpatruljer at virke demoraliserende på eventuelle rans- og voldsmænd. Ikke desto mindre steg kriminaliteten ganske betydeligt. Styrken i Holte blev ledet af Frederik Hansen, søn af smedemester og brandinspektør Oluf Hansen. Styrken bestod af omkring 20 mand. De var inddelt i 3 hold med 6-7 mand på hvert. Døgnet inddeltes i 3 vagter à 8 timer. Uniformeringen var kommunal kasket og frakke, bælte og fløjte. Mandskabet stod naturligvis temmelig fremmed over for det politilignende arbejde, men der kom ofte uanmeldt besøg på stationen i asylbygningen ved siden af rådhuset af politibetjente, der var gået under jorden, og som nu kunne give gode råd, samtidig med at de forhørte sig om forskelligt af interesse for modstandsbevægelsen, som f.eks. efterretninger om værnemagere.⁸⁶ I perioden 27. september til 31. december 1944 havde vagtværnet 79 udrykninger i anledning af indbrudsforsøg, forulempelse af borgerne, slagsmål etc. 38 skrællede cykler blev indbragt, 78 tilfælde af totalt mørklagte cykler blev noteret. Et mindre antal fundne sager blev afleveret på stationerne. Desuden blev ti personer på vagtværnets foranledning anbragt i Blegdammens arrest, to personer blev anbragt på den fælleskommunale fattiganstalt Stolpegården i Gentofte og to personer indlagt på psykiatrisk afdeling. 64 tyverianmeldelser og otte anmeldelser af uspecificerede trusler, fire tilfælde af »hold op«(!) og to ilanddrevne miner måtte vagtværnet også tage sig af.⁸⁷ Opgaverne var vanskelige at

*Vagtværnets
opgaver*

Vejspærring på Kongevejen ved rådhuset. Manden i forgrunden er Jørgen Mortensen, der under en del af besættelsen ernærede sig som vognmand, men måtte give op p.g.a. forsyningsituationen. Jørgen Mortensen blev siden offentlig ansat i Holte vagtværn, foto maj 1945.

håndtere i en politi- og på mange andre områder myndighedsløs tid. Det kriminalitetsafværgende arbejde med patruljering på mørklagte veje rummede en indlysende risiko. At mørket i tilgift også lokkede modstandsbevægelsen ud, gjorde det nærliggende at forveksle ven med fjende. Det skete derfor ikke sjældent, at vagtværnet fik en diskret henvendelse om at undgå bestemte steder på bestemte tidspunkter. Således var eftersøgningen af en forsvunden kvinde i Holte ved at udvikle sig kritisk, indtil hun dukkede op på stationen og forklarede sin forsvinden med illegalt arbejde.⁸⁸ Kontakten til modstandsbevægelsen var i øvrigt på et tidspunkt i februar 1945 alvorligt truet, da styrken i Holte måtte omor-

ganiseres, efter at man havde opdaget, at et enkelt medlem ikke helt levede op til kravene om diskretion. Styrken blev derfor fyret først i marts, for derefter at blive genansat – minus den uheldige – få dage efter.⁸⁹ Omstændighederne omkring visiteringen af en dræbt modstandsmand på Vejlesøvej gjorde ikke forholdet til modstandsbevægelsen bedre. Under en likvidering var modstandsmanden blevet skudt. Liget skulle nu transporteres bort, men forinden insisterede Falcks redningskorps på, at den døde skulle visiteres af vagtværnet. Den dræbtes våben og identitet blev derfor fremdraget for tilskuerne til det makabre fund, hvad der ikke højnede tilliden til vagtværnets diskretion.⁹⁰

Den 4. maj 1945

Da befrielsesbudskabet blev læst i radioen den 4. maj om aftenen, blev vagtværnets frivagter inddraget, og alle mødte på stationen i Holte. Der var fest og stemning i lokalerne. Købmand Steger på Stationsvej gav øl, Brugsen cigarer. En kasse fyrværkeri blev fundet frem, men forsigtige sjæle fik forhindret afbrænding af indholdet af frygt for, at det skulle give anledning til skyderi. Aftenen kulminerede med, at ukendte bevæbnede mænd afkrævede vagtværnet dets hemmelige benzinlager. De gik imidlertid uden videre, da man erklærede, at benzinen tilhørte politiet.⁹¹ Den 5. maj om morgenen besatte modstandsbevægelsen vagtværnets lokaler, og en bevæbnet vagt forhindrede personalet i at passe deres arbejde. Først da borgmester Schneider og brandinspektør Oluf Hansen befriede området, blev roen genoprettet.⁹² Senere på dagen oplevede vagtværnet at blive rehabiliteret. De blev bevæbnet. Nogen overflod af våben var der dog ikke tale om. De få våben, der var, måtte videregives fra vagt til vagt. Vagtværnets opgaver blev også forøget, bl.a. personidentifikation ved de vejspærringer, der oprettedes for at forhindre danske nazister og værnemagere i at flygte, samt som vejvisere for modstandsbevægelsen, hvoraf mange ikke var lokalkendte. Sidst i maj 1945 blev politiassistent Brasgaard fra Lyngby overdraget kommandoen, og endelig d. 26. juli blev vagtværnet opløst. Politiet overtog ved en parade på rådhuset ansvaret for ro og orden i kommunen.⁹³

Værnemagtens fysiske tilstedeværelse i Søllerød er der endnu ikke fuld klarhed over. Denne artikels forfatter har kun kendskab til ganske få lokaliteter, hvor tyske tropper havde kvarter.

Muligheden for tysk indkvartering i kommunen optræder første gang i administrationen i september 1940. På dette tidspunkt havde politimesteren spurgt sognerådet om dets indstilling til spørgsmålet. Sognerådet henstillede, at indkvartering skete i samråd mellem sognerådet og det lokale politi, samt at privat indkvartering burde undgås.⁹⁴ I december 1940 rekvirerede værnemagten imidlertid ejendommen Egevang, Nærumvej 288, fra fruene Petrea Spies og J. Manthey-Wagner. I den anledning mente sognerådet, at de skader, som blev påført ejendommen, mens tyskerne havde den, og som ikke kunne dækkes gennem lejeindtægten, ville blive behandlet positivt.⁹⁵

Henriksholm

I det sene efterår 1943 lejede værnemagten ejendommen Henriksholm i Vedbæk af det konsortium, der ejede bygningen.⁹⁶ Værnemagten benyttede ejendommen til Hitlerjugend og Kinderland Versicherungslager, en ungdomsskole, hvor unge tyske indkaldte gennemgik en nødtørf-tig militær uddannelse, før de blev kastet ind i Tysklands sidste forsvar.

Fra et kontor på Søvej i Holte hvervede den tyske Organisation Todt danske arbejdere til værnemagtens anlægsarbejder langs den jyske vestkyst og i Norge.⁹⁷

Holte Badmintonhal

I 1943 blev Holte Badmintonhal beslaglagt af tyskerne, der fabrikerede spærreballoner i den.⁹⁸ Mandag d. 3. maj 1943 om aftenen nedbrændte hallen til grunden.⁹⁹

I forbindelse med interneringen af det danske militær natten mellem d. 28 og 29. august 1943 rekvirerede værnemagten Hotel Øresund til 'fangelejr' for danske befalingsmænd.

*Skodsborg
Badesanatorium*

Få dage efter dette henvendte tyske officerer sig på Skodsborg Badesanatorium for at forhandle om indlæggelse af tyske marineofficerer. I

De unge tyske soldater forlader ejendommen Henriksholm i Vedbæk den 6. maj 1945.

første omgang lykkedes det sanatoriets chef, overlæge Anders Andersen, at klare sig uden om de tyske ønsker. Imidlertid blev Hareskovens Kuranstalt, der var planlagt overtaget af tyskerne saboteret midt i oktober. Den 15. oktober kl. 12 middag beslaglagde værnemagten i stedet Skodsborg Badesanatorium. Det blev fra starten gjort klart fra tysk side, at man kun ønskede at benytte en del af sanatoriet. Tyskernes primære behov var mulighed for undersøgelse og behandling af kirurgiske patienter. For at kunne fortsætte en så stor del af sanatoriets egentlige arbejde som rekonvalescent- og kuranstalt som muligt, tilbød ledelsen derfor

Internerede officerer på Hotel Øresund, Skodsborg, oktober 1943. Flere lokale handlende forsødede den daglige trummerum for de internerede med gavepakker. Boghandler Mogens Funch donerede en større bogpakke. Som tak modtog Mogens Funch dette billede af de internerede med bl.a. følgende påskrift bagpå: »Den rørende omsorg, der vises os fra alle sider, bestyrker vort håb og tro på bedre og lysere tider for Danmarks land og folk«.

værnemagten sydfløjen med to operationsstuer og røntgeninstallationer plus de omliggende villaer. Kælderetagen i nordfløjen blev inddraget til køkken og lagerplads. Kostbarheder som dundyner, gulv- og uldtæpper, sølvtøj osv. blev skjult hos sanatoriets gifte personale. Med mellemrum forsøgte de tyske marinelæger at okkupere hele sanatoriet, men først den

12. februar 1945 kom krigen for alvor til Skodsborg. Fra da af begyndte i hundredevis af hårdt sårede tyske soldater fra østfronten at blive indlagt på sanatoriet. De fleste kom fra frontlazaretterne og havde været op til 3 uger undervejs. Til sidst var omkring 800 sårede og lemlæstede indlagt på sanatoriet og Hotel Øresund samt Skodsborg Søbad, der siden 1943 havde været rekruttskole for værnemagten.¹⁰⁰

NAZISMEN I SØLLERØD

NSU

Danmarks National-Socialistiske Arbejder Parti (DNSAP) købte i sommeren 1942 den store villa – Breidablik – på Vejlesøvej 41 med have, gartnerbolig og så videre, og indrettede hele herligheden til såkaldt »førerskole« for nationalsocialistisk ungdom (NSU). Det var NSU's erklærede formål at »opøve dansk ungdom til pligtfølelse, disciplin, udholdenhed, viljestyrke og kærlighed til Danmark, jorden, folket og blodet«. Den nationalsocialistiske ungdom færdedes hyppigt i kolonne, uniformeret og syngende i Holte. Søllerød Tidende tog i en enestående artikel afstand fra dette indslag i gadebilledet.¹⁰¹ Noget ideologisk felttog kunne Søllerød Tidende af gode grunde ikke engagere sig i, derimod kunne redaktionen tage udgangspunkt i uniformsloven, der forbød politiske ungdomsorganisationer at bære uniform. At mange Holteborgere også følte sig noget stødt, undlod Tidende ikke at gøre opmærksom på. Mange skulle have klaget til de danske myndigheder. Men NSU, ved kaptajnøjntant H. Jensen, mente, at de unge mennesker i uniformsspørgsmålet var ligestillet med for eksempel spejderkorpsene, og at NSU i Holte repræsenterede »en kæk og frejdig dansk ungdom.«¹⁰²

DNSAP

Det lokale DNSAP hovedkvarter på Sofievej 4 i Holte gjorde sig fra tid til anden bemærket i Søllerød Tidende gennem stort opsatte annoncer, der på vanlig svulstig vis gjorde rede for nazismens lyksaligheder. I efteråret 1942 dristede partiet sig til at indkalde til offentligt møde på Ny Holte Hotel for der at imødegå »den store modstand mod dansk natio-

Unge danske nationalsocialister paraderer på Breidablik, Holte.

nalsocialisme«, som det hed i annoncen i lokalavisen.¹⁰³ Annoncerne – og navnlig den sidstnævnte – faldt imidlertid en række søllerødborgere for brystet. I en ledende forsideartikel tog redaktionen til genmæle over for de telefoniske henvendelser, der var kulmineret med, at »en boghandler over for telefoncentralen ... meddelte, at han ikke ønskede at avertere mere her i bladet. Dette bærer vi med en knusende to, al den stund vi har god samvittighed, og dertil kommer, at betalingen for annoncerne fra gammel tid har stået i et skærende misforhold til størrel-

sen.«¹⁰⁴ I samme ombæring præciserer Tidende, at den ikke var på linie med DNSAP, men at ytringsfriheden krævede, at alle kunne annoncere.

Det lokale politiske arbejde og de store tyske sejre, der allerede i sommeren 1941 havde »slået verden« og udenrigsminister Erik Scavenius »med forbavselse og beundring«, fik også betydning for nazismen i Søllerød. I al fald var DNSAP genstand for en lokal stemmefremgang ved folketingsvalget i marts 1943 på ikke mindre end 139% i forhold til valget i 1939. De faktiske stemmetal var dog knap så imponerende. Ved valget i 1939 stemte 85 søllerødborgere nazistisk, i 1943 203.¹⁰⁵

I forbindelse med valget i marts 1943 kan det i øvrigt anføres, at stemmeprocenten i Søllerød var højere end landsgennemsnittet på godt 89, nemlig 91. 94% af de gyldige stemmer gik til de fem samarbejdende partier.¹⁰⁶

MODSTANDSBEVÆGELSEN

Forestillingen om, at der under besættelsen skabtes et folkeligt sammenhold på tværs af økonomiske og sociale skel, at alle danske arbejdede for den samme sag, at det officielle Danmarks forhandlingspolitik med den tyske besættelsesmagt var en forberedelse til den aktive væbnede modstand, at modstandsbevægelsen skyldtes en spontan rejsning mod tyskerne i det danske folk, er efterhånden grundigt undermineret af historikerne.

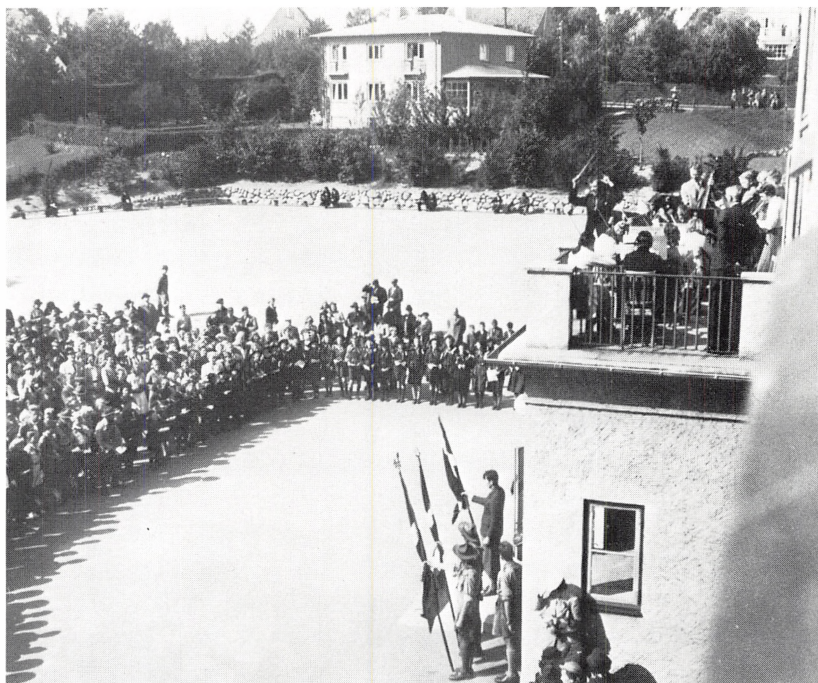
Fra alsangs og -gangs perioden i 1940-41 til de senere besættelsesårs mere dramatiske modstand var der et stort spring. Ikke mindst numerisk. Hvor de artistiske og idrætslige begivenheder kunne samle i hundredtusindvis af mennesker i de store byer, talte den illegale bevægelse på sit højdepunkt i maj 1945 kun 45-50.000 mænd og kvinder, ca. 1% af befolkningen. Og så bør det nævnes, at ikke mindst de sidste besættelsesmåneder og -dage gav modstandsbevægelsen betydelig fremgang.

Det er her på sin plads at referere nogle principielle overvejelser ved-

rørende modstanden mod besættelsesmagten. Historikere, der har beskæftiget sig med Det tredje Riges besættelse af europæiske lande har forsøgt at klassificere forskellige grader af modstand over for dette begrebs naturlige modsætning: samarbejde, eller kollaboration, som det benævnes i faglitteraturen. Over for fire grader af samarbejde spændende fra »det betingelsesløse samarbejde, den direkte identifikation med fjenden og hans mål« til »samarbejdet benyttet som taktisk våben: jeg lader, som om jeg samarbejder for at dække over min modstand mod besættelsesmagten«, står fire grader af modstand. 1. »Den aktive modstand, kampen på liv og død«, 2. »den protesterende modstand, der uden vold, men dog aktivt i ord og gerning optræder imod besættelsesmagten«, 3. »den defensive modstand, der yder modstand, hvor det kræves, og dækker over modstandsaktiviteterne« og endelig 4. »den symbolske modstand, der samles om nationale kendemærker«. ¹⁰⁷ Med et orienteringsskema som dette, der unægtelig har temmelig vide rammer, er det muligt at sætte modstandens former ind i det perspektiv, besættelseshistorien fortjener.

Modstandbevægelsens historie er et vanskeligt område at få fuldt overblik over. Begivenhedernes illegale karakter, med deraf følgende manglende optegnelser og beskrivelser, lægger en tåge over mange forhold, der kun vanskeligt lader sig opløse. Når der i det følgende gang på gang nævnes begivenheder og omstændigheder, der ganske åbenbart trænger til yderligere opklaring, skyldes det denne begrænsning. Det ville derfor være af uvurderlig betydning for fremtidens besættelseshistorikere, om de endnu mange, der har erindring om modstandsbevægelsen i Søllerød, satte sig i forbindelse med Byhistorisk Arkiv for Søllerød kommune eller lignende institutioner, der indsamler og arbejder med lokalhistorisk materiale.

Der blev både arrangeret alsang og algang i Søllerød kommune. Et alsangsstævne på Holte Gymnasium den 1. september 1940 arrangeret af skoler og ungdomsforeninger i sognet, samlede op imod et par tusinde

Alsang i godt vejr på Holte Gymnasium, 1940.

mennesker, der trodsede en umanerlig heftig efterårsstorm for at høre rektor Schlichtkrull og provst Sparsø tale om mørke og lyse tider – og så synge naturligvis.¹⁰⁸

Algang

Algang forekom også. Endda i Søllerød Tidendes arrangement sammen med Holte Gymnastik og Idrætsforening, Holte Badminton Klub, Skodsborg Idrætsklub og Nærum Boldklub. Dagen var en søndag i august 1941 og præstationen – hvor der blev lagt vægt på, at det var

Kækt strækkes der ud, afgang på Søllerødvej 1941.

motions- og viljesudviklende – skulle afvikles mellem kl. 8 og 10 – om morgenen, for så kunne deltagerne nå at gå i kirke bagefter.¹⁰⁹ Søllerødborgernes vilje til at stå tidligt op om søndagen stod ikke helt mål med arrangørernes fantasier. Man regnede med omkring 1000 deltagere, kun 400 mødte op. Og så var det endda godt vejr. Den samlede besætning fra Holte Brugsforening med uddeleren i førertrøjen var et af de to deltagende firmahold. Købmand Jacobsen, Holte, med mandskab det andet.

Sognerådet sov længe, kun Christian K. Madsen fra den socialdemokratiske seksmandsgruppe hørte vækkeuret og stod distancen på 10 kilometer.¹¹⁰ På trods af den diskutabile succes forsøgte Tidende og medarrangørerne nok en gang 14 dage senere. Klog af skade ændrede man arrangementet til en spadseretur oven på søndagsfrokosten. Men det regnede, og kun 100 fodgængere sjokkede de 10 kilometer.¹¹¹ Det var så det.

Trangen til samling omkring de nationale symboler, flaget og kongen gav sig udslag i en række møder og arrangementer, som organiseredes af en landsdækkende fællesforening for en lang række ungdomsorganisationer, også partipolitiske. Fællesforeningen blev dannet i løbet af forsommeren 1940, med det formål at »yde bistand til danske ungdomsforeningers arbejde på et nationalt og kulturelt grundlag for derigennem at fremme ungdommens vilje til danskhed og ansvarsbevidsthed over for fædrelandet«. Ønsket om at styrke samhørigheden inden for den opvoksende slægt og at skabe respekt for Danmarks fortid og tillid til Danmarks fremtid blev understreget.¹¹² I Søllerød kommune fik Dansk Ungdomssamvirke, som foreningen kom til at hedde, en energisk lokalformand i adjunkt ved Holte gymnasium, Johannes Hoffmeyer, der kunne indkalde til åbningsmøde den 4. december 1940 på Hotel Ny Holte. Til mødet, der havde foredraget »Vor danske arv« som hovedattraktion, mødte repræsentanter for de foreninger i Søllerød, der var tilsluttet samvirket: DSU, KU, Sønderjysk Forening, Holte Gymnastik og Idrætsforening, KFUM og K, Dansk Vandrerlaug m.m. Til et passende udvalg af fædrelandssange blev fanerne båret ind, og formanden erklærede, at »vi mødes ... og giver hinanden håndslag i erkendelse af, at vi først og fremmest er landsmænd.«¹¹³ Søllerød Tidendes udsendte medarbejder refererer mødet således: »Intet forblev ufortalt. Jord, nedstamning, historie, sæd, skik og sprog blev gennemgået og ved hjælp af eksempler hentet fra dagliglivet (bynavne, byggeskikke, bønders måde at sige hyp på) påvistes, at alle disse væsensligheder svejser danskerne sammen til et folkefællesskab.«¹¹⁴ Mødeaktiviteten i samvirket var stor

og spredt ud over hele sognet, således at alle ungdommens organisationer og klubber kunne deltage. I efteråret 1942 arrangerede ungdomssamvirket en to dages »ungdomsudstilling« i Holte badmintonhal. Men som så ofte, når det drejer sig om ungdommens ve og vel, må man have lov til at spørge, hvor ungdommens egne repræsentanter var at finde i kredsen af velmenende lærere, præster, folketingsmænd og sognerådsformanden, der udgjorde udstillingens præsidie og komite.¹¹⁵

En udløber af ungdomssamvirkets arbejde var Søllerød Aftenhøjskole, der startede i efteråret 1943 i samarbejde med Kirkens Ungdom. Hensigten var også her at samle borgerne om det nationale i »kristelige og humane emner«. Blot var aftenhøjskolen ikke udelukkende henvendt til de yngre årgange, men til et bredere udsnit af befolkningen. Det lykkedes ikke helt. En deltager klagede i »Vi unge« – Søllerød kirkes ungdomsblad – over, at det var »ældre damer – og damer, der er endnu ældre end som så«, der frekventerede skolen.¹¹⁶

Efter den første sæson udsendte aftenhøjskolen et spørgeskema til de ca. 200 deltagere, hvori de blev bedt om at tage stilling til den kommende sæsons undervisningstilbud. Kun en enkelt dristede sig til mere radikale ændringer, nemlig at man renoncerede på de emner, der specielt rettede sig mod de ældre deltagere: fædrelandssange og kristendoms-kundskab, for i stedet at forsøge at lokke ungdommen til, blandt andet ved at læse »de unge at læse avis til *den tid*« (min fremhævelse) som det lidt kryptisk udtryktes.¹¹⁷

Under den modstand, som indebar ingen eller kun ringe personlig risiko, hørte en særlig afart, nemlig udspreddingen af mere eller mindre grundløse rygter og tågede forestillinger om denne eller hins tysksindede eller nazistiske habitus.

Overretssagfører, baron v. Eggers i Rudersdal så sig således nødsaget til i Søllerød Tidende at tilbagevise forlydender om medlemskab af DNSAP, hvad han beviseligt ikke havde.¹¹⁸ Rygter om nazistiske sympatier over for ejeren af Holte Frugtcenral, Erling Damm, medførte

Erklæring!

I Anledning af det mod min Forretning sidste Lørdag Aften uøvede Attentat, der har forvoldt mig stort Tab, og de i samme Anledning opstaaede usandfærdige og for mig skadelige Rygter, erklærer jeg herved paa Tro og Love, at jeg aldrig har været og heller ikke er Medlem af noget politisk Parti eller har foretaget mig Ting, der paa mindste Maade berettiger disse Rygter.

Holte, den 6. December 1943.

Holte Frugtcentral

ERLING DAMM,
Stationsvej 8, Holte.

Frugthandler Erling Damms forsøg i Søllerød Tidende 1943 på at mane rygter om »skadelig« politisk virksomhed i jorden.

sabotage og hærværk mod hans butik. Erling Damm afviste alle rygter i en annonce i Tidende.¹¹⁹ Et tilsyneladende grundløst eksempel på rygtesmederi gik ud over tømrer Poul Jönsson i Vedbæk, om hvem det hed, at han var set iført naziuniform i begyndelsen af oktober 1944. I en annonce indrykket i Søllerød Tidende gjorde Poul Jönsson gældende, at han til overflod havde været sengeliggende på grund af attesteret alvorlig seneskedebetændelse på det pågældende tidspunkt.¹²⁰ Maskinmester E. Danning i Holte måtte på lignende vis tilbagevise rygter om stikker-virksomhed, hvad der i de dage meget vel kunne betyde en dødsdom.¹²¹

På et så oplyst sted som Søllerød rådhus undså man sig heller ikke i sommeren 1945 for at anstille formodninger om, at en kollegas lægeordi-

Et enestående billede fra et møde i Stockholm mellem nogle af Frihedsrådets spidser i udlandet. Siddende til venstre John Christmas Møller fra London og stående med brillerne i venstre hånd Thomas Døssing, Frihedsrådets udsending i Moskva.

nerede rekreation skulle have været anvendt på lønnet arbejde for Gestapo på Dagmarhus. Baron v. Eggers, der jo selv havde prøvet offerets rolle, havde i sin egenskab af sagfører for vedkommende bedt politiet om at foretage en undersøgelse. Tjenestemandsforeningens undersøgelse konkluderede, at rygterne intet havde på sig.¹²²

Det illegale arbejde

Fra den modstand, der foregik i dagslys og fuld offentlighed, vil det følgende beskæftige sig med den modstand, der rummede alle former for

illegalitet. Lige fra at være postkasse for modstandsbevægelsen til at deltage i sabotageaktioner og likvideringer.

August 1943

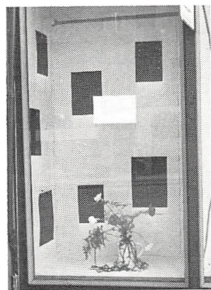
Auguststrejkerne i 1943 med massedemonstrationer og sammenstød mellem tysk militær og dansk politi var den første reaktion på de opmun-
trende allierede fremskridt langs fronterne. Urolighederne bredte sig fra Odense til i alt 17 købstæder i Jylland og på Fyn. Regeringen Scavenius, rigsdagens samarbejdsudvalg og de samarbejdende partiers rigsdagsgrupper opfordrede indtrængende befolkningen til at beherske sig og undgå konfrontationer med besættelsesmagten. Regeringens henstilling i dagspressen fik dog ikke den store betydning for de efterhånden mange, der fulgte modstandsbevægelsens paroler om fortsatte strejker.

For besættelsesmagten betød augustoprøret en trussel mod de militære interesser, og kravene til den danske regering om at stoppe urolighederne blev strammet betydeligt. Regering og samarbejdsudvalget blev enige om et afvisende svar på de tyske krav. Natten mellem den 28. og 29. august erklærede tyskerne militær undtagelsestilstand og afvæbnede det danske militær. Regeringen Scavenius gik af. Samarbejdspolitikken med Det tredje Rige var hørt op. 14 dage senere dannedes Danmarks Frihedsråd i en lejlighed på Nørrebrogade i København. I november udsendte Frihedsrådet pjecen »Når Danmark atter er frit« hvori modstandsbevægelsens mål defineredes: ufortøvet og uindskrænket indførelse af demokratiet. Frihedsrådet blev landets faktiske regering frem til befrielsen. Samtidig tog den væbnede modstand form. Den underlagdes i stigende grad Frihedsrådet og i sidste instans Special Operations Executive (SOE) i London. SOE havde allerede i nogen tid opereret i Danmark og haft en af sine indtil da dristigste operationer i området omkring Holte. I forbindelse med etableringen af faldskærmsagenten Flemming B. Muus – »Table Top« – som leder af SOE's arbejde i Danmark sendte man fire faldskærmsfolk over i forvejen. En måneklar nat midt i februar 1943 landede de fire blindt – dvs. uden noget modtagehold – ved Bistrup nord for Furesøen. Deres lokalkendskab var så godt, at de vidste, at hvis

*Danmarks
Frihedsråd*

SOE

M-udvalg

Boghandler Mogens Funchs udstillingsvindue umiddelbart efter mordet på Kaj Munk, januar 1944. En landsomfattende udstilling i bogladerne af Kaj Munks arbejder blev forbudt af værnemagten. Resultatet kom flere steder til at se sådan ud.

der opstod problemer, kunne noget af deres udstyr skjules i et hulrum under kiosken på Holte Station. På trods af store politieftersøgninger og luftalarmer gik nedkastningen planmæssigt. De fire landede sikkert, tog S-toget til København og skiltes for at arbejde videre hver for sig.¹²³

Ved nytårstid 1943-44 nedsatte Frihedsrådet det såkaldte M(ilitær)-udvalg, hvis opgave var at knytte de civile og militære modstandsgrupper sammen om en nogenlunde fælles linie. Landet inddeltes i syv regioner, med Sjælland som region 5 og København som region 6.

Modstandsbevægelsen i Søllerød kommune var, i lighed med andre steder i landet, ikke organiseret i snæver overensstemmelse med områdets administrative grænser. Således var der i vinteren 1943-44 etableret »visse forbindelser« mellem modstandsfolk i Vedbæk-Trørød og den relativt gamle og velfungerende undergrundsbevægelse i Frederiksborg Amt.¹²⁴ Her havde en kreds af borgere, inspireret af blandt andre grosserer Kaj Christensen, Rungsted Kyst, dannet kredsen »Den Niende« (opkaldt efter den første – symbolske – mødedato d. 9. april 1941).¹²⁵ Kredens arbejde var i første omgang beregnet på at fremstille og distribuere illegale blade og bøger, fremvisning af illegale film og arrangere fortrolige møder i initiativtagernes hjem. Målet var for så vidt ikke væsensforskelligt fra Dansk Ungdomssamvirkes i de første år. I begge tilfælde drejede det sig om at bryde det »åndelige mørke«.¹²⁶ Forskel var der dog. Ungdomssamvirket og aftenhøjskolen kunne man melde sig til, hvis man ellers var interesseret, det illegale modstandsarbejde blev man diskret opfordret til at deltage i. En tilmelding her indholdt en indlysende mulighed for, at den tilmeldtes motivation var stikkerens.

Et lokalt eksempel på, hvordan man startede i illegalt arbejde, er boghandler Mogens Funch i Holte. Da den illegale presse fandt ud af, at boghandlerne gav storartede muligheder for bred publikumskontakt og allerede havde et velfungerende distributionsnet, kontaktede man blandt andre boghandler Funch. I bogladen kom der således til at foregå en livlig duplikering af »Frit Danmark«, salg og distribuering af andet

publiceret illegalt materiale. Fra illegale forlag modtog bogladen korrespondance, der på sædvanlig forlagsfacon gjorde rede for produkterne. Bøgerne og bladene kunne blot ikke bestilles gennem de sædvanlige kanaler, men »hos Deres sædvanlige forbindelse« eller »når De hører nærmere fra os«. ¹²⁷

I forsommeren 1943 tog »Den niende« retning mod den væbnede modstand. Man var på det tidspunkt kommet i forbindelse med forskellige illegale grupperinger i København igennem partiet Dansk Samling, og man begyndte nu at diskutere muligheden for en mere direkte modstand mod tyskerne i Nordsjælland. Til at varetage den militære uddannelse tog »Den niende« kontakt med oberstløjtnant C. V. Deleuran, Rungsted Kyst. ¹²⁸ I første omgang var målet ikke egentlige kamphandlinger med værnemagten, men derimod beskyttelse af områdets gas- og vandværker, transformatorstationer, telefoncentraler m.v. mod sabotage ved værnemagtens sammenbrud. ¹²⁹ At man dog hurtigt begyndte at tænke på selv at organisere sabotageaktioner, fremgår af, at de to initiativtagere til modstandsbevægelsen i Vedbæk området, grossererne Kaj Lassen, Trørød, og Poul Frederiksen, Vedbæk, i foråret 1944 kunne deltage i sprængstofkurser sammen med Hørsholm/Rungstedfolkene. ¹³⁰

Samtidig med disse overvejelser og en begyndende militæruddannelse var de første illegale transporter over Øresund til Sverige med folk, der var eftersøgt af Gestapo, begyndt. Også fra Vedbæk og stranden ved Skodsborg foregik disse sejladsere. I alle mulige og umulige fartøjer forsøgte det at komme over. Det første forsøg på fra kysten ved Skodsborg at evakuere tre faldskærmsfolk fra England til Sverige i december 1942 fik et katastrofalt forløb. De tre agenter var skjult i en lejlighed tilhørende fru Emmy Valentin, Høje Skodsborg 14, hvorfra den videre flugt skulle foregå i robåd. Men da de nødvendige årer ikke var fremskaffet til den aftalte dato, måtte afgangens flyttes til den følgende nat. Under den korte gåtur fra lejligheden ned til stranden blev optøget set af en nattevægter. Han fattede mistanke til de lange bylter, der indeholdt de savne-

De første mål

*Illegale ruter over
Øresund*

Tre af de ledende modstandsfolk fra Vedbæk. Yderst til venstre Poul Frederiksen, i midten Karl Larsen og til højre Kaj Lassens, maj 1945.

de årer, og tilkaldte kystpolitiets cykelpatrulje. Robåden var ophængt i, og fastlåst til Hotel Øresunds davider. Den medbragte bidetang evnede ikke at klippe de svære kæder over. Faldskærmsfolkene valgte at vende om. Under turen tilbage til lejligheden i Høje Skodsborg satte flygtningene spor i den nyfaldne sne. Kystpolitiet tilkaldte forstærkning fra København. Bygningen omringedes, men takket være en kriminalbetjent med kontakter til modstandsbevægelsen blev operationen trukket i langdrag. Alligevel blev faldskærmsfolkene anholdt og efter tysk pres udleveret og sendt til Tyskland.¹³¹

I takt med at det illegale modstandsarbejde tog fart, voksede også de

illegale transporter over Sundet i omfang. I de perioder, hvor værne-magten forbød lystsejlad på Øresund, var det uhyre vanskeligt at skaffe velegnede fartøjer. Man måtte »låne« sig frem ved områdets søer. Vedbæk havn kom til at spille en betydelig rolle i det illegale transportarbejde. Men havnen var ikke scene for mere dramatiske begivenheder før end i juli 1944, da to tyske vagter på havnen blev skudt ned af ukendte mænd. Den ene vagt blev dræbt.¹³² Den tyske vagt, der havde station på Strandvejen 382, få minutters gang fra havnen, bestod for det meste af ældre østrigske toldbetjente og tyskere, der var for gamle til krigstjeneste. Havnefogeden på Vedbæk havn, forfatteren Knud Andersen, havde held til at etablere et venskabeligt forhold til disse repræsentanter for besættelsesmagten, hvilket givetvis blev af afgørende betydning for de danske jøder. Efter aktionen mod jøderne natten mellem den 1. og 2. oktober 1943 lykkedes det at bringe mange jøder i sikkerhed til Sverige via Vedbæk havn. De to læger i Vedbæk, Olav Bojsen-Møller og Johnstad-Pedersen, det lokale politi og flere fiskere gjorde også deres til, at op imod et par hundrede flygtninge nåede friheden hinsidan.¹³³

I Holte sørgede direktør Helge Helms og bibliotekar Skov-Nielsen sammen med ejendomsmægler Lassen fra Smidstrup for, at andre jødiske flygtninge fik midlertidigt skjulested i nogle sommerhuse i Smidstrup, som ejendomsmægleren havde nøgle til.¹³⁴ I Skodsborg arbejdede Ella Gylling sammen med Dansk-Svensk Flygtningetjeneste.¹³⁵ På Høje Skodsborgvej 4 husede politibetjent Erik Lund og hustru flere overlevende flyvere fra de omkring 250 nedstyrtninger af allierede fly, der forekom over Danmark under besættelsen.¹³⁶ To af de givetvis mange søllerødborgere, der måtte flygte til Sverige, var boghandler Mogens Funch og det socialdemokratiske byrådsmedlem Christian Kammer Madsen.

Boghandler Mogens Funch måtte tage til Sverige i februar 1944, efter at Gestapo havde lukket 4-5 boglader i København og arresteret ejerne for handel med illegale skrifter. Den lokale modstandsbevægelse i Holte

Illegal radiosender i Ella Gyllings lejlighed Høje Skodsborg. Herren med telefonrøret er Kaj O. Nielsen »Spurven«. Billedet er taget i maj 1945.

beordrede derfor Mogens Funck af sted, da man var bange for, at en arrestation af boghandleren kunne føre til alvorlige vanskeligheder for det illegale arbejde i området. Turen til Sverige foregik med fyr- og vagervæsenets skib Absalon, der fra Tuborg havn skulle over mod Malmø for at skifte sømærker. Mogens Funck opholdt sig 8 måneder i Trelleborg, hvor han var formand for den lokale flygtningeforening. Derefter arbejdede boghandler Funck resten af besættelsen på Bonniers forlag i Stockholm.¹³⁷ Omstændighederne omkring C. K. Madsens flugt

En af de heldige allierede flyvere, der først overlevede en nedstyrtning over Danmark og derefter fik lejlighed til at flygte til Sverige, var franskmænden Roland Hay. Her er han fotograferet på altanen hos politibetjent Erik Lund, Høje Skodsborgvej 4, i juni eller juli 1943 i civilt dansk antræk, komplet med kongemærke i reverset.

er ikke kendt i detaljer. Madsen flygtede i marts 1944. Efter krigen tog hans familie til Sverige, hvor den siden har boet.¹³⁸

Udviklingen i modstandsarbejdet i Vedbæk er svær at få klarhed over. Ved befrielsen i maj 1945 stod grosserer Kaj Larsen som øverste chef for Vedbæk distrikt og grosserer Poul Frederiksen som kompagnileder. Kompagniet bestod på det tidspunkt af omkring 70 mand, der var organiseret i fire delinger og en såkaldt »selvstændig gruppe«. Delingsførere var Carl Larsen, Carl J. Kofoed-Ipsen, Hans Chr. Kolls alle tre fra Vedbæk og Emil Baagø, Skodsborg. Den selvstændige gruppe havde to ledere, nemlig Steffen Arctander og Henrik Egede Glahn, begge Vedbæk. Ved befrielsen oprettede Vedbæk distrikt desuden en jernbanevagt.¹³⁹ I slutningen af februar 1945 tilknyttedes premierløjtnant P. L. Andersen distriktet efter ordre fra modstandsbevægelsen i Frederiksborg Amt Øst, hvorunder Vedbæk distrikt hørte. Kort før befrielsen forflyttedes premierløjtnanten imidlertid til Humlebæk.¹⁴⁰

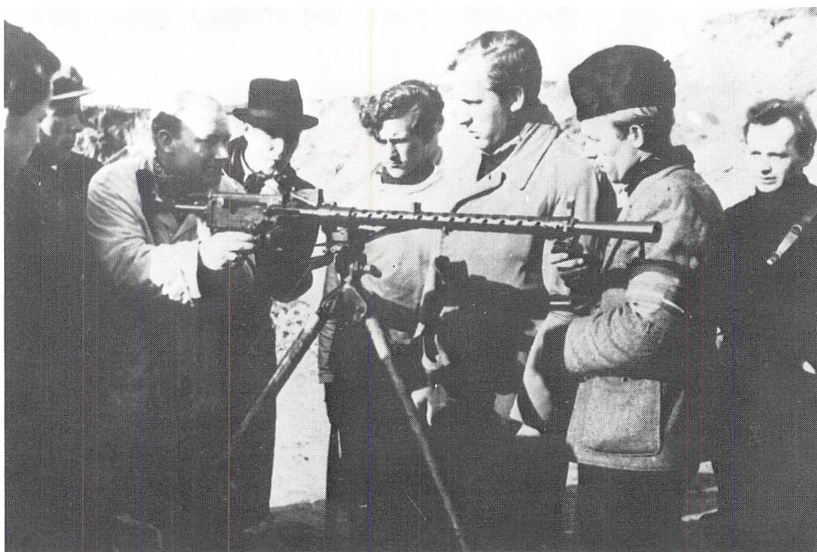
Holte distrikt hørte organisatorisk til Københavnsledelsen – region 6 – hvor de store sabotageorganisationer BO(rgerlige PA(rtisaner) og Holger Danske dominerede. Holte udgjorde sammen med bl.a. Lyngby og Gentofte regionens afsnit 2. I lighed med Vedbæk dannede Holte et selvstændigt distrikt med grosserer Arnold, Holte, som byleder.¹⁴¹ Detaljerede oplysninger om Holte distrikt har det ikke været muligt at opspore. Derimod giver en beretning om afsnit 2's 1. kompagni 2. deling, der blandt andet opererede i distriktet og angivelig havde holteborgere blandt medlemmerne, et billede af modstandsarbejdet her.¹⁴² Delingens opståen var en direkte følge af det danske militærs internering den 29. august 1943. Kun et mindretal i delingen havde tidligere haft et våben i hånden. En af delingens første militære instruktører var en vis »Bjørn Andersen« af uddannelse kornet og fra efteråret 1943 tilknyttet Holger Danske. I begyndelsen af april 1944 blev »Bjørn Andersen« delingens fører. På dette tidspunkt havde delingen 28 medlemmer. I september var tallet oppe på 54. Gennemsnitsalderen var da godt 26 år.

Delingens målsætning at »være så kampduelig som muligt, den dag det måtte gå løs«. Hensigten var med andre ord identisk med områdets andre modstandsgrupper først og fremmest at tage affære i umiddelbar forbindelse med tyskernes kapitulation og deraf opståede kampe. Nogen sabotageorganisation var der i første omgang ikke tale om. I denne forbindelse må det nævnes, at man tilstræbte en vis uniformering af styrken i form af hjelm og livrem. Delingens uddannelse omfattede våben- og sprængstoflære, skydeøvelser, nærkampsteknik (jiu-jitsu), etablering af vejspærringer, samarittertjeneste. Den manglende praktiske erfaring søgtes tilvejebragt ved deltagelse i forskellige aktioner – især aktioner for at skaffe våben.¹⁴³

Hverken de våben, der blev nedkastet fra luften eller sejlet ind over Nordsøen, kunne dække modstandsbevægelsens voksende behov. Nogle få våben kunne skaffes ad privat vej, andre kunne anskaffes i Sverige og smugles ind i landet igennem de illegale transportruter, atter andre blev organiseret ved aktioner mod tyske soldater og forlægninger, mange ved illegal produktion her i landet. En omfattende produktion kom dog først i gang sent i 1944, da sabotageorganisationen BOPA besluttede at sætte arbejdet i værkstedsmæssigt system. Et af de første illegale våbenværksteder blev indrettet i et lille cykelværksted, der var lukket om vinteren, ved Køge Landevej. Da tilværelsen her op mod julen 1944 blev lidt vel broget, flyttede man. Nye lokaler fandt man i en garage op til Kongevejen, vist nok nummer 61 i Holte.¹⁴⁴ Det lille værksted fremstillede officielt nødkakkelovne, hvoraf et repræsentativt udvalg var udstillet udenfor. I den første tid koncentreredes produktionen om den amerikanske *Stengun*, der var en forholdsvis simpel konstruktion. Med tiden produceredes også mere komplicerede sager som f.eks. håndgranater og sågar en enkelt torpedo, der blev prøvesejlet i Furesøen, men i øvrigt aldrig blev anvendt. Problemer var der nok af. Ilt og gas til svejsning var en vanskelig affære, men en leverandør tilbød dog at hjælpe, da varerne gik til et godt formål, som det blev udtrykt. Ilt- og gasflaskerne blev leveret til et

Grosserer Poul Frederiksen demonstrerer et maskingevær for Vedbækgruppen, maj 1945.

autoværksted på Kongevejen – helt legalt, og derfra transporteret videre til våbenværkstedet. De øvrige materialer i form af råvarer, hel- og halvfabrikata blev enten leveret på tilsvarende vis, som for eksempel trefødder til maskingeværer, der til forveksling lignede noget et kendt blikkenslagerfirma i kommunen kunne påtage sig at lave. I nogle tilfælde blev enkelte dele organiseret fra værnemagervirksomheder. Piben til maskinpistoler skaffede man således ved større aktioner mod Riffelsyndikatet i Københavns Frihavn og Hærens Våbenarsenal på Amager, der den 29. august 1943 var blevet stormet af tyskerne. De fire mand, der var beskæftiget på værkstedet, arbejdede inden for normal borgerlig

arbejdstid. I den tid, værkstedet eksisterede, nåede man at fremstille omkring 200 maskinpistoler. De færdige »BOPA-guns« blev alle prøveskudt i Rudeskov inden de med 'fabriksgaranti' blev transporteret til København, hvorfra den videre fordeling skete.¹⁴⁵

En anden måde at skaffe de eftertragtede våben på var som sagt ved aktioner, hvor man udelukkende gik efter færdige våben. En sådan aktion stod 6-7 mand fra afsnit 2's 1. komp. 2. deling for først i oktober 1944. Under ledelse af en vis »Jensen« kørte de sammensvorne fra Charlottenlund Skov, hvor man var mødtes, til NSU førerskolen på Vejlesøvej i Holte. Bilerne parkeredes i Tyvekrogen, hvorfra det sidste stykke vej tilbagelagdes til fods. »Jensen« ringede på hoveddøren, og da den åbnedes trængte gruppen ind i huset. Under bjærgningen af våben og skolens kartotek, der skønnedes af betydning for et eventuelt retsopgør, kom det til en del skyderi. En fatal udvikling af aktionen blev kun forhindret ved gæsternes bratte afgang. Under den videre flugt, der ikke foregik helt så organiseret, som det havde været ønskeligt, kom en del af gruppen ikke med i bilerne fra Tyvekrogen. Kartoteket og de våben, det var lykkedes at få fingrene i blev derfor efterladt, og så gik turen i al hast til Holte station og S-toget mod København.¹⁴⁶

Sabotage

Egentlige sabotageaktioner i Søllerød var få, og det er usikkert, hvorvidt de skyldtes modstandsfolk, der var organiseret i de her omtalte grupperinger.

Natten mellem den 8. og 9. december 1943 eksploderede Nærum Kostskole med et mægtigt brag. Fra november 1942 til hen på sommeren 1943 var skolen beslaglagt af de tyske myndigheder, der benyttede den som lazaret. Herefter stod skolen tom et halvt års tid, indtil det blev besluttet, at HIPO-korpset skulle flytte ind. Inden dette skete, blev bygningerne saboteret af ukendte modstandsfolk.¹⁴⁷ Hændelsen fandt ikke vej til Søllerød Tidende. Det gjorde en strømafbrydelse i Nærum efter et sabotageforsøg mod Wesselsminde heller ikke. Branden, der lagde Holte Badmintonhal øde, blev derimod udførligt omtalt, men

muligheden af sabotage blev ikke nævnt. Endelig blev en værnemagtsbil sprængt i luften på et automobilværksted i Vedbæk i det tidlige forår 1945.¹⁴⁸

Efterhånden som verdenskrigens udfald syntes mere og mere givet, tog den organiserede modstandsbevægelses forberedelser også retning mod mere praktiske forholdsregler. Transportmidler blev fremskaffet ved, at private biler – hovedsagelig opklodsede og med ejernes tilladelse – blev gjort køreklare. I hvert distrikt blev der truffet aftale med pålidelige autoværksteder. På den måde rådede alle distrikter over 5-10 biler. Lastvognene ville blive tvangsudskrevet. Benzin agtede man at rekvirere fra private lagre, der sammen med det internerede politis lagre og supplement fra Syd- og Vestsjælland ville kunne række til 2-3 uger intensiv kørsel.¹⁴⁹

Ved alarmering skulle forplejningen den første dag klares ved personlige forsyninger. Herefter var det meningen, at lotteorganisationerne skulle klare den opgave.¹⁵⁰

I tilfælde af kamphandlinger skulle der i hvert distrikt organiseres et ambulansforbindssted. For Vedbæk distrikt var der det problem, at Usserød sygehus, der i givet fald skulle være distriktets sygehus, under besættelsen var bemandet med tyskorienteret personale, hvorfor en total udskiftning af personalet her var en forudsætning for sikker behandling.¹⁵¹

Forbindelses- og meldetjenesten var af overordentlig betydning for operationernes forløb ved tyskernes forestående kapitulation eller sidste kamp. Et ordonnanskorps bestående af »ældre spejdere« blev trænet til fods og pr. cykel. Korpsset fungerede udmærket op til befrielsen, men på grund af begivenhedernes fredelige forløb blev styrken overført til andet arbejde.¹⁵² Desuden blev der truffet foranstaltninger til en passende modtagelse af Den danske Brigade – »Danforce« – i Helsingør og langs Øresundskysten. Forholdet mellem modstandsbevægelsen i Frederiksborg amt øst og Den danske Brigade blev imidlertid noget anspændt i

Den danske brigade cykler igennem Skodsborg, maj 1945.

løbet af april 1945, hvor planerne for brigadens landgang blev drøftet i detaljer. Ledende modstandsfolk mente, at landgangen på grund af det store antal modstandsfolk, brigaden ønskede udkommanderet for at sikre landgangen, ville foregå »på røde løbere«. ¹⁵³

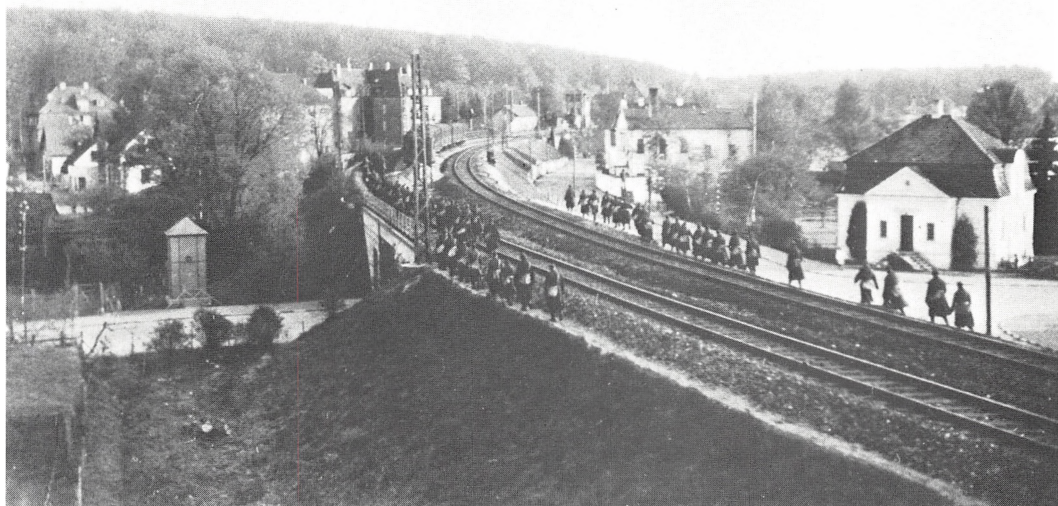
Sidst, men ikke mindst blev der fra modstandsbevægelsen i Frederiksborg amt øst knyttet kontakt til en særlig 'tysk' militær afdeling. I efter sommeren 1944 blev en ungarsk rekrutbataljon på omkring 900 mand indkvarteret i Høvelte lejren. De var om ikke tvangsudskrevne, så dog temmelig modvillige over for tysk tjeneste. I løbet af vinteren 1945 blev

Brigaden passerer Holte, maj 1945.

ungarerne betroet vagten langs Nordbanen ved Holte Station for at dæmme op for jernbanesabotagen. Tuskhandel og kontakt mellem holteborgerne og de ungarske soldater kom hurtigt i stand, og det fremgik nu, at ungarerne ikke var helt uvillige til at tage kampen op med tyskerne, når Det tredje Rige brød sammen. Hemmelige forhandlinger mellem den ungarske kommandant og Birkerød distrikt kom i stand, men vanskeliggjort af sprogproblemer og tysk mistænksomhed over for de unge ungarere. Resultatet blev dog, at ungarerne ved alarmering stillede sig under modstandsbevægelsens kommando, med den særlige opgave for øje at »likvidere« den tyske styrke på Høvelte.¹⁵⁴ Men så vidt kom det dog ikke.

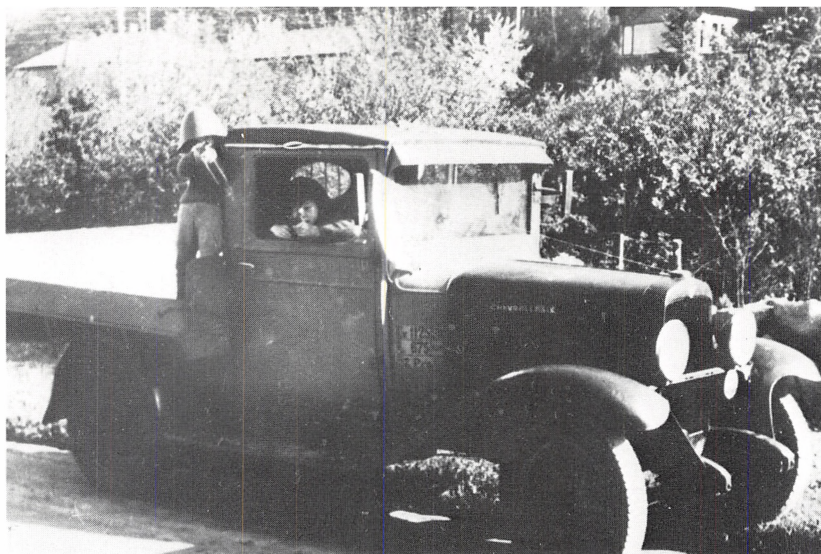

Ungarske tropper patruljerer langs nordbanen ved Holte station, 1944.

BEFRIELSE OG RETSOPGØR

Den 2. maj 1945 var modstandsbevægelsen i Frederiksborg Amt Øst klar til alarmering. Den 3. maj flyttede amtslederen, oberstløjtnant C. V. Deleuran med sin stab til Vedbæk. Byledelsen i Vedbæk oprettede kommandostation på Mathildestien 5, hvor kompagnilederen Poul Frederiksen boede. Kontakten mellem den øverste ledelse og grupperne foregik

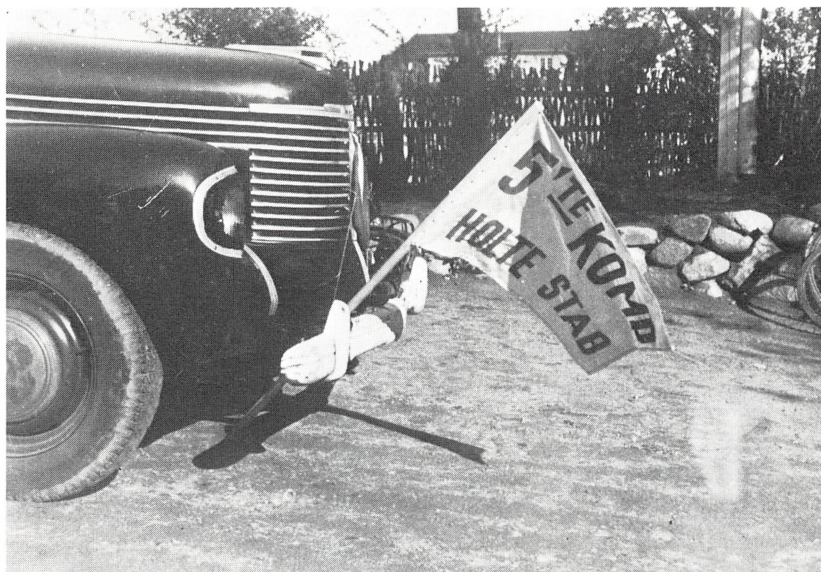

Røvere og soldater på en aktuel baggrund, foto fra Vedbækgruppens hovedkvarter på Mathildestien i Trørød, maj 1945.

pr. telefon(!) og cykelordonnans. Situationen udviklede sig ikke helt som forudset: Opretholdelse af lov og orden, arrestationer af værnemagere, kollaboratører og tyskvenlige i al almindelighed trådte i forgrunden.¹⁵⁵ Hvorledes befrielsen forberedtes i Holte er uklart, bortset fra at forberedelserne må have været betydelige, da rådhuset var udset til hovedkommandostation for region VI, Sjælland.

Befrielsen

Fredag den 4. maj 1945 om aftenen da frihedsbudskabet blev læst op i radioen eksploderede Holte i et glædesfyrværkeri. Flagene gik til tops, folk strømmede ud på vejene, i S-toget hang folk ud af vinduerne og stod på taget. I kirkerne blev der improviseret takkegudstjenester, og der blev lavet ægte te og kaffe rundt omkring.¹⁵⁶ Det blev sent, før man kom i

Til ære for fotografen er flaget for 5. kompagni, Holte stab, blevet anbragt lidt yderligt, maj 1945.

seng, og enkelte kunne ikke sove af skræk; de troede knaldene fra fyrværkeriet skyldtes skyderi.¹⁵⁷ Helt hen i vejret var det nu heller ikke. Sent på aftenen, da modstandsfolkene begyndte at køre rundt og samle våben ind, lød der skyderi flere steder.¹⁵⁸ Den alvorligere del af festen var allerede startet.

Retsopgør

Lørdag morgen da kapitulationen officielt trådte i kraft, paraderede modstandsbevægelsen – efter nogen problemer (se p. 36) – foran rådhuset, inden man kørte ud og foretog de første arrestationer. Sidst på sommeren 1944 havde Frihedsrådet nedsat det såkaldte arrestationsudvalg, der udarbejdede retningslinier for modstandsbevægelsens arrestationer og interneringer af personer, hvis forhold under besættelsen kunne

Modstandsfolk fra Holte samlet bag ved rådhuset i maj 1945. Nummer fire fra venstre i forreste række er grosserer Jørgen Bergquist, der blandt venner i modstandsbevægelsen lød det drabelige navn »Al Capone«.

give anledning til strafforfølgelse. Arrestationslister, som de enkelte distrikter skulle gå frem efter, blev udarbejdet, til dels på grundlag af folkeregistrene. Søllerød folkeregister var blevet bortført omkring den 20. december 1944.¹⁵⁹

I Holte etablerede de lokale styrker, der var under ledelse af bylederen, grosserer Arnold Holte og dennes militære souschef løjtnant Axel Hedetoft, vejspærringer på alle ind- og udfaldsveje til og fra Holte. Svært bevæbnede vagter tog opstilling ved rådhuset samtidig med, at de

Vejspærring i befrielsesdagene ved Kongevejskrydset.

første arrestanter blev bragt ind og underkastet et foreløbigt forhør, der så vidt muligt blev foretaget af danske politifolk. Herfra gik turen hastigt videre til Maglegårdsskolen i Gentofte, hvor arrestanterne blev interneret.¹⁶⁰

Vedbæk

I Vedbæk foregik det på nogenlunde tilsvarende vis, bortset fra at kompagnichefen Poul Frederiksens hjem, Mathildestien 5, blev omdannet til gennemgangssted på vejen til internering. Mens Danske Kvinders Beredskab og lotterne stod for forplejningen af de mange mennesker på rådhuset, var det overladt Poul Frederiksens hustru, Rigmor Frederiksen, at sørge for maden i Vedbæk. Men hun fik god hjælp af de lokale

Ved en vejspærring ved vejgaflen i Rudersdal blev denne tyske læge stoppet og hans vogn konfiskeret, den 6. maj 1945. Om resten af turen tilbage til fædrelandet foregik til fods, vides ikke.

handlende, der administrerede de store leverancer uden brug af rationeringsmærker.¹⁶¹ Arrestanter fra Vedbæk blev i første omgang ført til internering i Hørsholm eller Rungsted, hvorfra turen senere gik mod København.¹⁶²

Arrestanterne

Indkørslen af arrestanter til Mathildestien og rådhuset i Holte foregik i de første dage under betydelig publikumsinteresse. Ofte kom de arresterede i hold transporteret på åbne lastvogne, hvor de ingen mulighed

To arresterede »Sommerfolk« blev beværtet hos »værterne« på Mathildestien 5 i Trørød, maj 1945.

havde for at værne sig mod genkendelse og de hånsord, der skyllede ned over dem. Allerede søndag den 6. maj afspærrede modstandsbevægelsen pladsen foran rådhuset. Når indbringelsen af de arresterede de første dage på åbne vogne og med hænderne i vejret fik et så ubehageligt præg, skyldtes det dog ikke altid et ønske om at ydmyge de arresterede. De lokale modstandsgrupper stod over for ganske betydelige vanskeligheder: Antallet af arrestanter viste sig større end ventet, og det var svært at skaffe lukkede automobiler. Internering af de mange mennesker blev også besværliggjort af de mange tyske flygtninge, der var kommet til

To modstandsfolk fra
Vedbæk distrikt: Rig-
mor Frederiksen og
Knud Thorhauge for-
an hovedkvarteret i
Rigmor Frederiksens
hjem i Trørød, maj
1943.

Arrestanter ankommer til Mathildestien 5 i Vedbæk.

landet i månederne op til befrielsen, og som var blevet indkvarteret på skoler og idrætsanlæg.

I dagene efter den 5. maj blev tusindvis af mennesker over hele landet interneret for kortere eller længere tid. I alt ca. 21.800. Heraf blev $\frac{2}{3}$ løsladt igen uden senere retsforfølgning.¹⁶³ Blandt de sidste var det konservative medlem af Søllerød sogneråd Christian Manthey-Wagner, hvis respekt for tysk eksercits og disciplin bragte ham i fedtefadet.¹⁶⁴ En søn af Manthey-Wagner faldt i øvrigt på østfronten. Mere hæderfuldt skilte marskandiseren fra Øverødvej, »Mikkel«, Axel Carlo Mikkelsen sig fra sin arrestation. Han blev beordret frigivet af en Holger Danske gruppe, der personligt afhentede den uheldige »Mikkel« i interneringslejren. For at gøre det helt klart, at der var tale om en fejlagtig arrestation, satte

Tilskuerne i Holte venter i spænding på næste ladning arresterter.

Holger Danske en annonce i *Søllerød Tidende*, hvori »Mikkel«s tjenester for modstandsbevægelsen i *Søllerød* blev kundgjort.¹⁶⁵

Selvtægt

I forbindelse med interneringerne forekom der også enkelte tilfælde af selvtægt. Den 5. maj blev en HIPO-mand afhentet på det lazaret, hvor han såret var indlagt. Den 7. maj blev han henrettet i Rudeskov.¹⁶⁶ Den 6. maj blev et ægtepar, hvor manden skulle have tilstået at have været stikker, ført til Geels Bakke og henrettet.¹⁶⁷ Tilsvarende episoder forekom over hele landet, men alt i alt må man konstatere, at den bølge af selvtægt og lynjustits, som frihedsrådet havde frygtet, blev undgået.

En skarpt bevogtet
arrestant føres ind
til afhøring på råd-
huset.

Ungdommen?

Befrielsesdagene blev på flere måder en overraskelsernes tid. Et af de store spørgsmål som aftenhøjskolen i Holte havde tumlet med, nemlig hvor ungdommen var henne, når det gjaldt nationen, kunne nu besvares. Forfatteren Thorkild Hansen, der i maj 1945 var gymnasieelev på Holte Gymnasium skrev i sin dagbog den 5. maj blandt andet: »Den første skoletime var historie. Knap halvdelen af drengene i klassen var til stede, og vores sønderjyllands-fanatiske lærerinde satte omgående prikken over i'et, mønstrede de tilstedeværende fra sit kateder, opdagede, at hendes mangeårige ulykkelige kærlighed, den maskulint udseende Poul Frank sad på sin sædvanlige plads og udbrød med alle tegn på skuffelse:

Arrestanter i vente-position.

Tilbage til skolebænken?! – Holte i be-frielsesdagene 1945.

– Men Poul Frank, – er du her i dag? Frank kunne ikke lade være med at rødme, og jeg syntes, det var synd for ham. I øvrigt ramte fornærmelsen lige så meget os andre, hvis tilstedeværelse hun åbenbart fandt ganske selvfølgelig. I det hele taget må hendes ånden-fra-48 psykologi have lidt et alvorligt knæk, thi ikke alene havde hendes unge helt undladt at melde sig under fanerne, men de to i klassen, der alle dage havde været genstand for hendes største nedladdenhed, den »sløve« Torben og den »uordentlige« Per, var begge fraværende.¹⁶⁸

MINDESTEN I SØLLERØD

Ved indgangen til Søllerød kirke i kirkegårdsmuren er opstillet en mindesten med navne på 9 personer, der på den ene eller anden måde havde tilknytning til Søllerød. De omkom under besættelsen ved konfrontationer med besættelsesmagten.

Henriette Hansine Gerdawizschke (10. januar 1913-21. april 1943) – ingen oplysninger.

Kaj Christian Diderichsen (31. december 1909-26. juni 1944), ekviperingshandler, Kongevejen 44, Holte, blev sammen med Jens Christian Lauritz Jensen (2. april 1906-27. juni 1944) skudt ned og dræbt på vej hjem fra fisketur på Furesøen d. 26. juni 1944 af tyske soldater, der efter sabotage på et troppetransporttog på Nordbanen, skød vildt omkring sig.¹⁶⁹

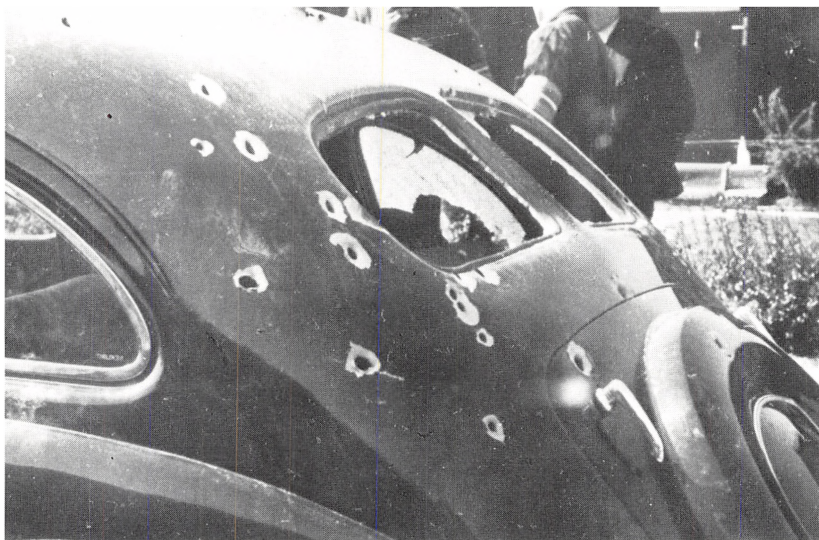
Kaj Egon Augustesen (17. marts 1920-1. juli 1944) arbejdsmand, Vedbæk, dræbt tilfældigt under folkestrejken.¹⁷⁰

Steffen Harald Johansen (11. november 1921-6. november 1944) kontorassistent. Tilknyttet det illegale blad Frit Danmark og forskellige sabotagegrupper, bl.a. gennem stud.pharm Steffen Arctander, Vedbæk. (Se p. 56). Dræbt af Bothildsen-Nielsen og Henning Brøndum-banden på hjørnet af Vestergade og Lars Bjørnstræde.¹⁷¹

Otto Theodor Vilhelm Malling (18. april 1904-20. december 1944) direktør, reklamekonsulent, tilknyttet Holger Danske og de illegale transportruter i Nordsjælland, især »Kiærs rute« i Helsingør. Arresteret den 12. december 1943. Anbragt i Horserød, Frøslev og Neuengamme, hvor han døde den 2. december 1944.¹⁷²

Bent Glad von Müllen (8. maj 1914-29. december 1944), skuespiller, dræbt foran Odense Teater.¹⁷³

Ib Fischer (3. marts 1921-27. februar 1945) kontorassistent formentlig ved Vedbæk station. Tilknyttet Holger Danske. Arresteret ved sit hjem i Jacob Erlandsensgade 11, dødsdømt og henrettet den 3. marts 1945 i Ryvangen.¹⁷⁴

Den gennemhullede bil fra episoden på Skodsborg bakke. Det er tydeligvis gået voldsomt til.

Kirsten Birgitte Prytz Jensen (6. juni 1935-21. marts 1945) omkom 10 år gammel, da Den franske Skole på Frederiksberg ved en fejltagelse blev bombet af engelske jagere under angrebet på Shellhuset i København.¹⁷⁵

Rundt om i Søllerød kommune er der opstillet mindsten for modstandsfolk, der blev dræbt under aktioner.

Befragter Leif Einar Schiønnemann og reservepolitibetjent Gunnar Alsvold blev begge dræbt den 21. december 1944 ved Sandbjergvejen på Kongevejen. Sammen med 18 mand fra »Gruppe 1944« havde Schiønnemann og Alsvold stjålet tre tyske tankbiler på det tyske »tankstelle« i Hillerød. Under flugten, hvor de tre tankbiler med hver en personbil

som dækning ad forskellige veje ville tilbage mod København blev Schiønnemann og Alsvold beskudt ved en vejspærring. Gunnar Alsvold blev først ramt. Da han sank sammen, gik hans maskinpistol af og salven ramte Leif Schiønnemann, der sad ved rattet. Sidemanden fik lempet den hårdt sårede Schiønnemann ud og overtog selv rattet.¹⁷⁶

Under en aktion med Holger Danske på Vejlesøvej blev skibsarbejder Axel Preben Jernith dræbt 22 år gammel.¹⁷⁷

Stud. polyt. Ib Richard Laderriere, der var tilknyttet modstandsbevægelsen i København, blev arresteret af tyskerne den 22. april 1945. Næste dag blev Laderriere ført til Agersø i Rudeskov og henrettet.¹⁷⁸

I forbindelse med befrielsen etablerede modstandsbevægelsen en omfattende patruljetjeneste, ikke mindst langs Øresundskysten. Under en udrykning om aftenen den 6. maj 1945 fra Vedbæk mod Strandmøllen blev patruljen beskudt ud for Skodsborg badesanatorium af en patrulje udgået fra København. Alle fire i patruljen fra Vedbæk blev ramt. Officersaspirant Ib Michael Gundelach døde af sine sår.¹⁷⁹

NOTER

Artiklens noter skal kun betragtes som dokumentation for de fremførte oplysninger. Noterne indeholder ingen spidsfindige diskussioner eller metodiske overvejelser. Artiklen kan derfor læses uden brug af noterne. Alt citeret, utrykt materiale findes på Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune, Gl. Holtegaard.

1. Jesper Ewald: Krigen over Proxima. Kbh. 1943. p. 1.
2. Søllerød Tidende = S.T. 2.7.1937 p. 1.
3. S.T. 29.9.1938 p. 1.
4. S.T. 7.9.1939 p. 3.
5. ibid. p. 1.
6. S.T. 21.9.1939 p. 3.
7. S.T. 14.9.1939 p. 2.
8. S.T. 28.9.1939 p. 3.
9. S.T. 21.9.1939 p. 2 og S.T. 5.10.1939 p. 4.
10. S.T. 21.9.1939 p. 2.
11. ibid.
12. Sigurd Jensen: Levevilkår under besættelsen. Kbh. 1971 p. 16.
13. S.T. 21.9.1939 p. 2.
14. S.T. 28.9.1939 p. 4.
15. S.T. 5.10.1939 p. 3.
16. Materiale på Byhistorisk Arkiv.
17. S.T. 25.4.1940 p. 3.
18. Interview m. Otto Ruff ved Ole Sørensen, febr. 1985, Søllerød Museum.
19. f.eks. S.T. 24.2.1944 p. 2.
20. S.T. 24.4.1941 p. 3.
21. S.T. 3.11.1940 p. 2.
22. S.T. 6.3.1941 p. 1 og 4.
23. S.T. 14.1.1943 p. 3.
24. S.T. 3.2.1944 p. 1.
25. S.T. 8.6.1944 p. 4.
26. Materiale på byhistorisk arkiv.
27. S.T. 1.3.1945 o. 1 og 2.
28. S.T. 8.3.1945 p. 1.
29. S.T. ibid og 15. 3.1945 p. 1.
30. S.T. 26.4.1945 p. 1.
31. Som note 18.
32. Interview med Ina Tangaa og interview med Sv. Aa. Nielsen. Begge ved Ole Sørensen, Søllerød Museum, febr. 1985.
33. Materiale fra byhistorisk arkiv.
34. Interview med Ina Tangaa og interview med Otto Ruff etc.
35. Sigurd Jensen opus cit. p. 14f.
36. Ibid p. 38f.
37. S.T. 1.5.1940 p. 2.
38. Fællesbestyrelsen for Nærum og Nærum og Omegns Brugsforening. Forhandlingsprotokollen d. 23.4.1940. Byhistorisk Arkiv.
39. Sigurd Jensen opus cit. p. 163 og p. 261.
40. S.T. 25.4.1940 p. 1 og 2, og S.T. 16.5.1940 p. 1.
41. Som note 18.
42. Se i øvrigt Politikens Danmarkshistorie, bd. 14, 1966, o. 232f.
43. Interview med Hugo Olsen ved Christoffer Munthe af Morgenstjerne, Søllerød Museum, 1985.

44. Sigurd Jensen opus cit. p. 16f og p. 212.
45. Interview med slagtermester Karl Flitner ved Chr. M. af Morgenstjerne etc.
46. S.T. 20.5.1943 p. 1.
47. Som note 38, 6.5.1941.
48. Ibid 6.12.1942.
50. Beretning om Lyngby-Nærum banens drift i driftsåret 1.4.1940-31.3.1941. Byhistorisk Arkiv.
51. Beretning om Lyngby-Nærum banens drift i driftsåret 1.4.1943-31.3.1944. Byhistorisk Arkiv.
52. Beretning om Lyngby-Nærum banens drift i driftsåret 1.4.1944-31.3.1945. Byhistorisk Arkiv.
53. S.T. 9.1.1941 p. 2.
54. S.T. 6.2.1941 p. 2.
55. Materiale på Byhistorisk Arkiv.
56. Interview med Jørgen Mortensen ved Chr.M.a.Morgenstjerne, Søllerød Museum, 1985.
57. S.T. 24.8.1944 p. 2.
58. S.T. 13.1.1944 p. 1.
59. F.eks. S.T. 3.8.1944 p. 1.
60. F.eks. S.T. 2.11.1944 p. 3.
61. F.eks. S.T. 11.1.1945 p. 4.
62. F.eks. S.T. 4.2.1943 p. 3.
63. F.eks. S.T. 27.8.1942 p. 2.
64. Handels- og Borgerforeningen for Vedbæk og Omegn. Forhandlingsprotokol 11.8.1942. Byhistorisk Arkiv.
65. Ibid 19.8.1943.
66. Ibid 1.8.1944.
67. Ibid.
68. S.T. 21.12.1944 p. 2.
69. S.T. 11.7.1940 p. 1.
70. S.T. 11.7.1940 p. 1.
71. S.T. 1.5.1940 p. 1.
72. S.T. 9.5.1940 p. 2.
73. Materiale på byhistorisk arkiv.
74. S.T. 15.6.1944 p. 3.
75. S.T. 1.8.1940 p. 4.
76. S.T. 7.9.1944 p. 1.
77. S.T. 22.9.1944 p. 3.
78. Ibid.
79. S.T. 8.8.1940 p. 1-2.
80. S.T. 7.6.1945 p. 4.
81. Materiale på Byhistorisk Arkiv.
82. Husstandsomdelt meddelelse fra Holte vagtværn. Byhistorisk Arkiv.
83. S.T. 30.11.1944 p. 3 og brev fra Vedbæk kommunalforening og Håndværker- og Borgerforeningen for Vedbæk og omegn til Søllerød sogneråd, oktober 1944. Byhistorisk Arkiv.
84. Husstandsomdelt meddelelse fra Vedbæk kommunalforening og Håndværker- og Borgerforening for Vedbæk og omegn. Byhistorisk Arkiv.
85. S.T. 9.11.1944 p. 4 og S.T. 22.3.1945 p. 1.
86. Notater vedr. kommunalt vagtværn. Jørgen Mortensens privatarkiv j.nr. 1985/2. Byhistorisk Arkiv.
87. S.T. 1.2.1945 p. 1.
88. Som note 86.
89. Ibid.
90. Ibid.
91. Ibid.
92. Ibid.
93. Ibid.
94. Materiale på Byhistorisk Arkiv.
95. Materiale på Byhistorisk Arkiv.
96. Harald R. Melchior: I Henriksholm

- 1892-1943. Søllerødbogen 1968 p. 364.
97. Joh. Hoffmeyer: Besættelsestiden som jeg husker den. Flensborg Avis 4.5.1985.
98. Interview med Mogens Funch v. Lars Scheving, Byhistorisk Arkiv, 1985.
99. S. T. 6.5.1943 p. 2.
100. Anders Andersen: Skodsborg under besættelse, beslaglæggelse og befrielse. Skodsborg Samfundet 1945 p. 37ff.
101. S.T. 17.8.1943 p. 1.
102. S.T. 26.8.1943 p. 1.
103. S.T. 1.10.1942 p. 1.
104. S.T. 8.10.1942 p. 1.
105. Beregning på grundlag af oplysninger i S.T. 1.4.1943 p. 2.
106. S.T. 1.4.1943 p. 2.
107. Ditlev Tamm: Retsopgøret efter besættelsen. København 1984, p. 21ff.
108. S.T. 5.9.1940 p. 1.
109. S.T. 14.8.1941 p. 1.
110. S.T. 28.8.1941 p. 1.
111. S.T. 4.9.1941 p. 1.
112. Vedtægter for Dansk Ungdomssamvirke, § 1, her citeret fra Henrik S. Nissen og Henning Poulsen: På dansk friheds grund. (1963) p. 46.
113. S.T. 12.12.1940 p. 1. Se også Johs. Hoffmeyer: Sønderjysk foreningsliv i Søllerød 1926-85. Søllerødbogen 1985, p. 136ff.
114. Ibid.
115. Udstillingsprogram. Dansk Ungdomssamvirke, foreningsarkiv, j.nr. 1978/5. Byhistorisk Arkiv.
116. Vi unge, nr. 4, 1945 p. 2. Aftenhøjskolen, Holte, j.nr. 1978/3 Byhistorisk Arkiv.
117. Spørgeskema, aftenhøjskolen, Holte, etc.
118. S.T. 8.4.1943 p. 1.
119. S.T. 9.12.1943 p. 1.
120. S.T. 19.10.1944 p. 2.
121. S.T. 26.10.1944 p. 2.
122. S.T. 7.6.1945 p. 1.
123. J. Hæstrup: Kontakt med England. 1967, p. 236f. Børge Outze: Danmark under den anden verdenskrig. IV 1962-68, p. 119.
124. Oberstløjtnant C. V. Deleuran's beretning om modstandsbevægelsen i Nordsjælland, 1946. Frihedsmuseet, dokumentsamlingen 7 B 32.
125. Grosserer Kaj Christensen's beretning om modstandsbevægelsen i Nordsjælland. Frihedsmuseet, dokumentsamlingen 7 B 32.
126. Ibid.
127. Forretningskorrespondance. Mogens Funch's privatarkiv. J.nr. 1984/74. Byhistorisk Arkiv.
128. Som note 124.
129. Som note 123.
130. Som note 124.
131. Flemming B. Muus: Mange er kaldede, p. 50f. Kbh. 1966.
132. Udklipssamling v. Kaj Viggo Petersen 8. juli 1944. Byhistorisk Arkiv.
133. Knud Andersen: Vedbæk Havn 1939-1945. Søllerødbogen 1962, p. 5ff.
134. Som note 98.
135. Ella Gylling's beretning om arresta-

- tion og forhør i Rungsted. J.nr. 1983/16. Byhistorisk Arkiv.
136. Tekst til billede fundet i frihedsmuseets billedarkiv under nr. 12, og A. Bjørnvad: De fandt en vej, Odense 1970, p. 51.
137. Som note 98.
138. Gunnar Sandfeld: Det kommunale styre i Søllerød 1841-1978, II, p. 191.
139. Skema for ledere m.v. Kopi i Poul Merlø's privatarkiv, j.nr. 1985/34, Byhistorisk Arkiv.
140. Som note 123.
141. Ibid.
142. Beretning om region VI, 2. afsnit, 1. kompagni, 2. deling. Unavngiven. 1955. Frihedsmuseet, dokumentsamlingen 7 B 10.
143. Ibid.
144. Børge Brandt (Thing) og Kaj Christiansen: BOPA sabotage: Borgerlige partisaner: Brudstykker af en beretning fra kampen mod de tyske besættelsestropper. 1968, p. 80f.
145. Ibid. p. 83.
146. D.S. Nyt, maj 1947. »Et minde fra tyskertiden« af »Bjørn Andersen«, og nyhedsblad til den socialdemokratiske bestyrelse, 12. oktober 1944, nr. 43.
147. Gunnar Sandfeld: Søllerød – som det var engang. III 1975, p. 144.
148. Samtale m. Sv. Otto Andersen, Vedbæk. 1985, Byhistorisk Arkiv.
149. Som note 123.
150. Ibid. 123.
151. Ibid. 123.
157. Ibid. 123.
153. Ibid. 123.
154. Ibid. 123.
155. Ibid. 123.
156. Thorkild Hansen: De søde piger. (1974) p. 75.
157. Brev fra overlærer G. Christiansen til Christian og Ida. Overlærer G. Christiansens privatarkiv, j.nr. 1982/44 Byhistorisk Arkiv.
158. Som note 156.
159. Som note 132, 20. december 1944.
160. S.T. 12.5.1945 p. 5.
161. Rigmor Frederiksen's beretning til børnebørnene: »Besættelsen«. Foråret 1985. Rigmor Frederiksen's privatarkiv, j.nr. 1985/35 Byhistorisk Arkiv.
162. Som note 123.
163. Som note 107.
164. Gunnar Sandfeld: Det kommunale styre i Søllerød 1841-1978. II (1977) p. 193.
165. S.T. 19.7.1945 p. 1.
166. Ditlev Tamm, p. 177.
167. Ibid. p. 178f.
168. Thorkild Hansen p. 76.
169. J. Brøndsted m.fl.: De fem lange år, II. 1945-47 p. 768f.
170. S.T. 9.6.1965 p. 5.
171. Faldne under Danmarks Frihedskamp. Red. S. Seehusen m.fl. 1970.
172. Ibid.
173. Som note 170.
174. Som note 171.
175. Som note 170.
176. Som note 171.
177. Ibid. 171.
178. Ibid. 171.
179. Som note 124.

Frederik VII's grotte i Skodsborg

Af Palle Bræstrup

I sin dagbog for 1853 skriver general Gotthold Müller, som var adjutant hos arveprins Ferdinand:

»Den 19. juni var første gang taffel på Skodsborg. Selskabet bestod af statsrådet. Der blev spist i en stor stengrotte, som grevinden havde ladet opføre; den var indvendig beklædt med østersskaller. Den er hel åben i fronten mod nord, og man har derfra en dejlig udsigt over Sundet med Hven og nord efter.«¹

Den bekendte J. P. Trap, Frederik VII's kabinetssekretær, har ligeledes senere fortalt om, at der på grundlovsdagen 1858 blev holdt taffel i samme grotte.²

De omtalte tafler blev naturligvis afholdt hos kongen, Frederik VII, ligesom den nævnte grevinde var hans morganatiske hustru, lensgrevinde Louise Danner, – hvis andel i grottens tilblivelse dog nok væsentlig har bestået i, at hun har ønsket sig den af kongen.

I det følgende skal der forsøges at meddele lidt om grottens historie.

I marts 1852 havde Frederik VII af murermester Lütthans' bo for 20.000 rigsdaler købt det landsted på Strandvejen i Skodsborg, som herefter blev kaldt Skodsborg Palæ, og som nu med sit grundtilliggende er en del af Skodsborg Badesanatoriums kompleks. Ved samme lejlighed erhvervede kongen for 6.000 rigsdaler Drewsens tilstødende ejendom Retraite.

Købet af Skodsborg

En væsentlig grund til købet var, at kongen og grevinde Danner ikke befandt sig ret godt på kongeslottet i København. Deres forhåbninger om, at grevinden, den borgerligt fødte Louise Rasmussen, efter deres ægtevielse den 7. august 1850, skulle blive accepteret af hoffet og borger-skabet, havde lidt skibbrud. Og de har vel så af praktiske grunde, blandt andet regeringsforretningerne, gerne villet have et sommeropholdssted noget nærmere hovedstaden end den officielle sommerresidens Frederiksborg. Under opholdene på Skodsborg havde kongen f.eks. mulighed for at lade statsrådet afholde på Eremitageslottet, idet han ganske vist senere lod opføre den såkaldte »Villa Rex« ved palæet, med en smukt udstyret sal til selskabelige og officielle formål. Salen ses på P. Klæstrups akvarel, hvor et større selskab er samlet omkring taflet med Frederik VII i centrum.

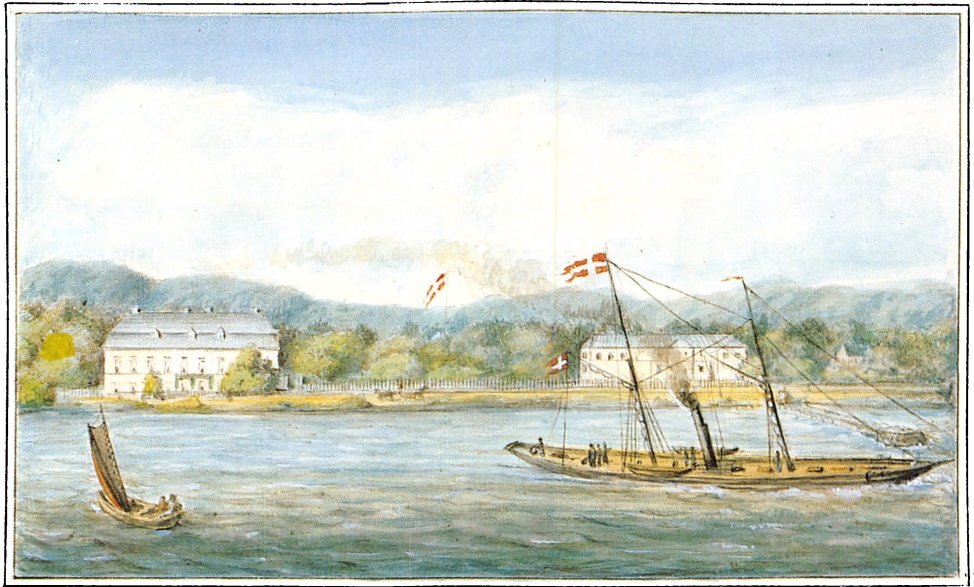
Udvidelser på Skodsborg

Med henblik på den større og fornemmere husholdning, som landstedet nu skulle danne ramme om, måtte der naturligvis foretages adskillige ændringer og udvidelser, dels ved selve huset, som under ledelse af bygningsinspektør, arkitekt P. E. I. Kornerup blev forlænget og udstyret med en smedejernsaltan mod Sundet, og dels ved omgivelserne. Der blev således for en bekostning af 1308 rigsdaler, 2 mark og 15 skilling bygget en anløbsbro ved stranden: En væsentlig del af trafikken fra hovedstaden herud foregik dengang ad søvejen, og kongen skulle under opholdene herude have mulighed for at have sit eget skib »Falken« liggende. I forbindelse med omlægning af haven blev der også udgravet en kunstig fiskedam, så kongen fik mulighed for en af sine yndlingsbeskæftigelser, i lange tider at sidde med sin fiskestang for at hjemføre de til det formål udsatte fisk.

Grotten

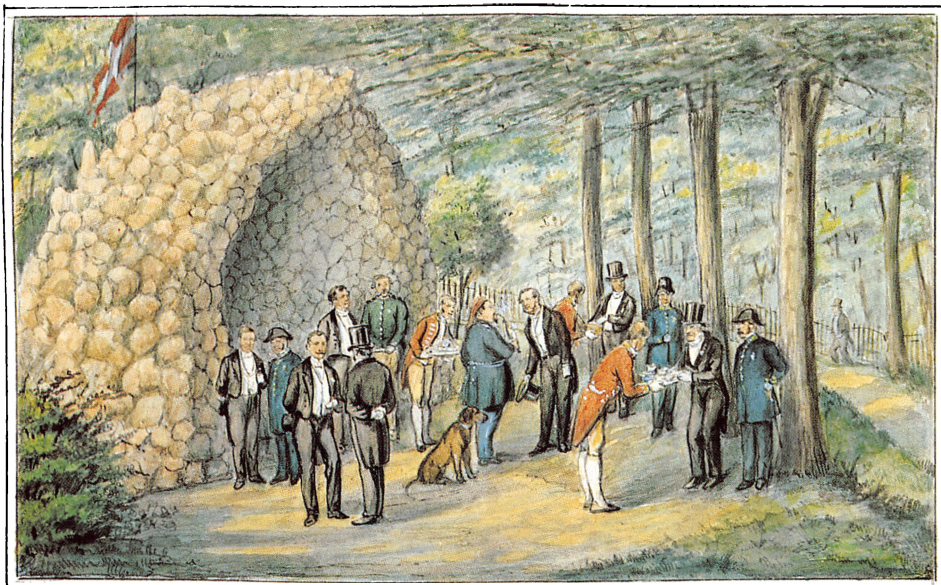
Men det vel nok mest ejendommelige og bemærkelsesværdige, der blev iværksat, tør vist siges at være opførelsen af den ovenfor omtalte grotte, som blev bygget på toppen af bakken syd for palæet, og som – endnu – ikke er mere medtaget af tidens tand, end at den kan beundres den dag i dag.

Sea, Sketsberg.

*Øst ind, Strandbredden Øvrødingen sikkes.
Seinde paa Østegen Falken sig vigger.*

Tegneren P. Klæstrup (1820-1882), der har udført utallige billeder til belysning af livet og forholdene, især i København, omkring midten af forrige århundrede, udarbejdede bl. a. i 1873-1877, på bestilling som en gave til den daværende kronprins Frederik (VIII), 3 albummer »Erindringer«, som nu findes i Dronningens håndbibliotek. Fra dette værk stammer de fire her gengivne tegninger. (Farveoptagelserne ved Ole Woldbye, Kunstindustrimuseet).

*Oh! Grotten faldte ved Chasse de sammen
Og diskurere, lidt rede i Châssouen.*

Klæstrups tegning af kongens selskab ved grotten kan godt ses som en illustration til det omtalte taffel for statsrådet. Fremstillet 10-12 år efter Frederik VII's død må tegningen dog være en rekonstruktion.

Grotten er, sammenlignet med personernes højde, alt for lille, ligesom stenene nærmest ligner en samling kålhoveder. Foroven ses flagstangen, hvortil jernfoden findes endnu.

Åh, som fisker vi Bøttet, det Efterlandfiske,
Åh, det er Sulten, her er Sult – for os Løst, men vi gangfiske !

Når parret boede på Skodsborg, absenterede kongen sig ofte fra palæet og opholdt sig i et komfortabelt telt. I baggrunden ses Villa Rex, – uden det bombastiske tårn, som en senere ejer har udstyret den med.

Beundres – ja, for i sammenligning med hvad vi ellers kan se, og har kunnet se af grotter her i landet, f.eks. i Frederiksberg Have og Søndermarken, og Suhms lille grotte ved Kildevej i Øverød, imponeres man først og fremmest ved grottens størrelse og det omfattende arbejde, det må have været at opføre den. Den er indvendig $8\frac{1}{4}$ m bred, $5\frac{1}{2}$ m høj og $5\frac{1}{2}$ m dyb; de udvendige mål er på forsiden 13 m i bredden og 6 m i højden. Til sammenligning kan det anføres, at grotten i Frederiksberg Have er 4 m bred, $2\frac{1}{2}$ m høj og $3\frac{1}{4}$ m dyb.

På bagsiden af grotten fører en åbning ind til en smal indvendig trappe, som et par meter oppe fører ud i det fri og snor sig op til toppen, hvor der er en lille sidde- og udsigtsplads, og hvor der for øvrigt findes et jernbeslag, beregnet på en flagstang, således som det da også ses på Klæstrups tegning.

Inde i selve grotterummet findes der flere små nicher og midt for en lidt større, måske til anbringelse af en lampe eller lignende. På facaden i de forneden $2\frac{1}{2}$ m brede mure er et par nicher udhugget, som vel kun er tænkt som et arkitektonisk virkemiddel for at gøre indtrykket mindre tungt og massivt. Dette, i forbindelse med grottens meget smukke bue, samt det vellykkede valg af materiale, overbeviser en om, at opførelsen må have været projekteret og ledet af en person med såvel kunstnerisk smag som teknisk forståelse.

Endelig er gulvet i grotten udført som mosaik af lyse og mørke sten, almindelige strandsten lagt i et smukt stjernemønster, nu desværre dels dækket af jord og græs og dels ødelagt.

Men hvad der især er værd at lægge mærke til, er stenene, som grotten er opført af. I modsætning til materialet i de andre ovenfor omtalte grotter, som kun består af almindelige kampesten, er alle stenene indvendig og størsteparten af de udvendige af kildekalk (frådsten). Nu er kildekalk som bekendt anvendt som byggemateriale i mange af vore gamle kirker, men der er den tilhugget som kvadre. Her fremtræder den, som den findes i naturen og fremviser de særeste og mest varierede

Grottens bygningsmaterialer

Grotten, som den er i dag. Af billedet fremgår det ikke, hvor medtaget den er.

former efter, hvorledes kildekalken har dannet sig uden om grene, kviste, rødder og sneglehuse. Ind imellem disse sten er der så, hovedsagelig på ydersiden, anbragt store flintblokke i udsøgte former, såkaldte »flintekrucker«, som er dannet for 100 millioner år siden af en kiselsvamp, »Paramudra«, og som efter al sandsynlighed er hentet ved Stevns Klint eller Møn. Endvidere er der anvendt større og mindre blokke af en udsmeltningsslagge fra et jernværk, formentlig fra Sverige eller Tyskland. De frembyder et meget ejendommeligt og varieret syn ved deres forvredne former og ved de farver, de spiller i.

*Den historiske
tradition*

Hvad angår det overvejende bygningsmateriale, kildekalken, er der grund til at omtale det mærkværdige i, at man flere steder i litteraturen finder den oplysning, at grotten skulle være opført af sten fra Schlesiens drypstenshuler. Oprindelsen til denne tradition har imidlertid ikke kunnet opspores. Det er nu af medarbejdere ved Geologisk Museum fastslået, at det drejer sig om kildekalk, et materiale, som ikke behøver at importeres, da det findes så nær ved som i de nu nedlagte brud i bunden af Isefjorden, bl.a. ved Vintre Møller, samt ved Roskilde.

Hvorfra traditionen om de schlesiske drypsten stammer, kan man således kun gætte på. – Det er almindelig kendt, at Frederik VII var meget fantasifuld,³ og man kan meget vel tænke sig, at han ved en eller anden lejlighed har villet imponere med en påstand om, at han havde indforskrevet materialet langvejs fra – så meget mere som der tydeligvis er tilstræbt en illusion af drypstenshule ved de aflange og spidse stykker kildekalk, som er anbragt ned fra loftet.

Østersskallerne

Det må her nævnes, at man ikke i dag kan se noget til de af general Müller ovenfor omtalte østersskaller, – som der for øvrigt også foreligger et andet vidnesbyrd om: Blandt de sparsomme bilag fra opførelsen, der findes i arkiverne, er der netop en regning fra to mænd, som i maj 1853 har anvendt 24 arbejdsdage »med at sætte østersskaller fast indvendig i en grotte i den kongelige have ved Skodsborg«, for hvilket arbejde de

beregner sig 16 rigsdaler. Det kan vel så tænkes, at skallerne – måske dårligt opsat – er begyndt at falde ned og derfor engang er blevet fjernet allesammen.

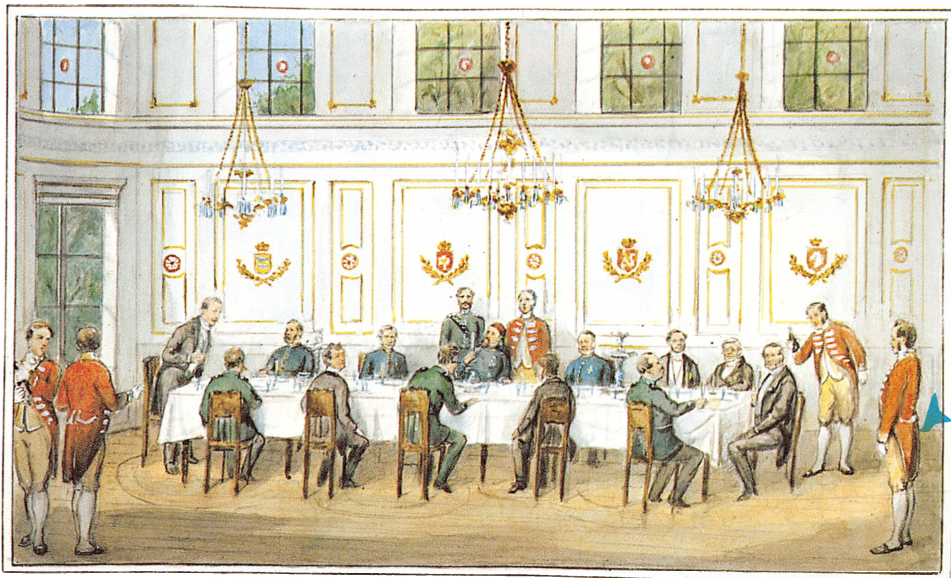
Ideen med østersskaller som dekoration er for øvrigt anvendt andet sted af Frederik VII, nemlig i den pavillon, han i 1860 lod opføre på »Fantasiens Ø« i Brededam i Præstevangen ved Hillerød. Her var væggene af kampesten og loftet beklædt med østersskaller og glasskår, og desuden hang der i loftet naturtræslysekroner.⁴ Noget tyder således på, at Frederik VII har været i besiddelse af en vis kunstnerisk kreativitet, og det må i hvert fald beklages meget, at pavillonen ikke mere er at se: Den blev i 1960'erne nedbrudt, da den var så mangelfuldt vedligeholdt, at der var fare for sammenstyrtning, og der kunne ikke skaffes bevilling til at restaurere den.

Har man først set og beundret grotten, gjort sig klart, hvor dygtigt og kvalificeret håndværksarbejde den repræsenterer, må man undre sig over, at der ikke synes at være bevaret nogen oplysninger om, hvem der har stået for opførelsen af den. Ganske vist findes der regnskabsbilag over en del af udgifterne, men der er intet bevaret om, hvem der har projekteret, tilrettelagt og ledet opførelsen.

Grottens opførelse

Vel er der mange af de smukke og monumentale bygninger her i landet, hvis arkitekt man ikke kender, men det gælder næppe mange bygninger så tæt på vor tid, som der her er tale om.

Haven ved Skodsborg palæ blev administreret af slotsgartneren ved Frederiksborg, forstråd C. F. Teisner, hvis regnskaber er bevaret, men der er ikke noget, der tyder på, at han har projekteret og ledet opførelsen af grotten. Og der kan ikke være tvivl om, at der må have været en overordnet leder af arbejdet, en mand, som har været berejst, og som i udlandet har set sådanne grotter, vel især i Italien, hvor en tradition for store grotter er kendt allerede fra oldtiden, og hvor der for øvrigt senere netop ofte blev anvendt kildekalk til dem. Det kan meget vel tænkes, at Frederik VII som ung prins på sin lange rejse bl.a. til Schweiz og Italien

*Den Salen som Nobelens byggestøtte fundet,
Et frimørgilde istag bliver brugt.*

Salen i Villa Rex – som i dag eksisterer uændret og af Skodsborg Badesanatorium anvendes til repræsentative formål – blev af Frederik VII, foruden til statsrådet, naturligvis også benyttet ved andre selskabelige lejligheder, således på billedet her til en frimurersammenkomst.

har set sådanne grotter og derfor selv har været ophavsmand til ideen, men dette har næppe kunnet overflødiggøre en erfaren og dygtig bygmester.

*Regnskaber vedr.
opførelsen*

I de oplysninger om opførelsen, der kan findes i arkiverne, er, udover ovennævnte vedrørende østersskallerne, de vigtigste poster følgende:

1. regninger fra en vognmand på kørsel af »strandsten« og »kampesten«, i alt 26 favne sten, fra stranden til kongens landsted i dagene 8.-21. december 1852; – der kan her enten være tale om kampesten fra stranden, som der også er anvendt en del af, eller om ovennævnte partier af kildekalk og flint, fragtet ad søvejen til Skodsborg,
2. regning af 4. juni 1853 fra Mads Holmegaard, vistnok tømrermester, på opsætning af stillads, 32 rigsdaler 3 skilling,
3. regning af 23. juni fra tømrermester Hartmann, Frederiksborg, på »forfærdigelse af en stor bué til en grotte i haven ved Skodsborg«, 7 rigsdaler 3 skilling,
4. regning af 23. april 1853 fra »Jens Bentsen og medhjælpere« for arbejde ved en grotte af strandsten, 22 rigsdaler 3 mark – for ikke specificeret arbejdstid; men beløbet svarer til 40-45 arbejdsdage, og endelig
5. regning omfattende 96½ manddag, samt »Karen Larsen og Andreas Hansens kone samlet mos til grotten i 12 dage«, i alt 51 rigsdaler 4 mark 8 skilling.

Efter dette skulle arbejdet altså være udført på ca. 135-140 manddage. Selv om arbejdsdage dengang var væsentlig længere end i dag, forekommer det ret usandsynligt, at f.eks. 8 mand i løbet af 17 dage skulle kunne klare denne præstation.

Endvidere er der heller intet om udgifterne til indkøb af kildekalken og til transporten af denne og af flintblokkene. Alt dette viser, at arkivalierne er ufuldstændige.

Frederik VII's arkiv

Af Frederik VII's arkiv fremgår det, at kongen i den første tid efter

10 n.
 1853/1854
 1854.

Regning

om det Vagararbejde ved Grøthaus og Skodsborg.

Mads Holmgaard	3 3 Dage	... 2 1/2	16. 3. -
Lorenz Skaller	19 Dage	... 3 1/2	9. 3. -
Lars Skodden	7 D.	... 2 1/2	3. 3. -
Hans Jensen	6 1/2 D.	... 3 1/2	3. 1. 8
Peter Laurij	9 1/2 D.	... 3 1/2	4. 4. 8
Frederik Petersen	9 1/2 D.	... 3 1/2	4. 4. 8
Maren Larsen og Andreas Skodden's børn			3. 3. -
Jambel Mads til Grøthaus, 12 Dage		... 2 1/2	3. 3. -
Niels Nielsen, Christen Jensen og Hans			
Peter 12 Dage		... 2 1/2	6. - -
			<hr/>
			57. 4. 8.

Frederiksborg den 30. Juni 1853.

gaa egen og med arkens megen mestages betaling forafri vi indbetjende
 med Skattebetjening Niels Nielsen Christen Jensen, Mads Holmgaard

Den side 92 omtalte regning for noget af arbejdet ved opførelsen.

købet af Skodsborg til en vis grad selv varetog administrationen af ejendommen og egenhændigt førte regnskab over udgifterne, som han så rekvirerede penge til hos chatolkassen. Denne kasse, hvorfra kongens personlige udgifter blev afholdt, skulle afvikles ved Enevældens ophør, og det ses da også, at kongen i løbet af 1853-54 lod hele administrationen

af Skodsborg glide over til Civillisten. Men i ingen af regnskaberne findes der noget om, hvem der har forestået opførelsen, herunder heller ikke i arkitekt Kornerups meget udførlige regnskabsbilag vedrørende bygningsarbejderne ved palæet. Det ville være interessant, om nærværende artikel kunne give impuls til en nærmere opklaring af grottens bygningshistorie.

Efter Frederik VII's død 1863 beholdt grevinde Danner Skodsborg Palæ og benyttede det til sommerbolig til sin død 1874, hvorefter det ved auktion overgik til privat eje; såvidt det kan ses, er grotten endnu i dette århundrede blevet vedligeholdt med murreparationer; da den sidste ejer var død i 1932, overtog Skodsborg Badesanatorium hele ejendommen, som heldigvis var gået fri af udstykninger og lignende, således at grotten har overlevet tidernes omskiftelighed.

Efterskrift

Desværre må skildringen af grotten afsluttes med et lidt trist kapitel.

Ganske vist er der, heldigvis, lyst fredningskendelse for grotten, således at den er opført i fortegnelsen over fredede bygninger. Dette betyder imidlertid kun, at der intet må ændres ved den, hvorimod fredningen i praksis ikke sikrer mod mangelfuld vedligeholdelse eller pålægger nogen pligt til i rimeligt omfang at søge hærværk forhindret. Og i henseende til vedligeholdelse lader grottens tilstand noget tilbage at ønske. Der er således faldet en del sten ned udvendig – indvendig heldigvis tilsyneladende endnu ingen – tydeligvis som følge af uvedkommendes leg og bjergbestigning. Der er også forsvundet mange af de karakteristiske opretstående sten fra overkanten. Nogle af de tilbageblevne kan ses på ovenstående foto s. 88. Lignende sten har der også været langs opgangen på bagsiden.

Vel er det vanskeligt helt at forhindre hærværk i en offentlig tilgængelig park; men i hvert fald giver den mangelfulde tilstand af hegnet mod stien langs jernbanen uvedkommende alt for let adgang til terrænet, hvilket for øvrigt også har medført, at den buste af Frederik VII, som

har stået foran grotten længere nede ad skråningen, for nogle år siden blev ødelagt. Den har ikke kunnet genopstilles, idet der ikke har kunnet skaffes penge til formålet.⁵ Og det skulle meget nødig gå på samme måde med grotten, som må siges at være enestående i sin art her i landet.

Det er at håbe, at nærværende artikel må foranledige en bedre bevarelse af grotten i fremtiden.

NOTER

Utrykte kilder

Rigsarkivet. Kongehusarkivet, Frederik VII, regnskabssager vedr. arbejder på Skodsborg 1852-54. Hofetaten, sager vedr. Skodsborg Palais 1854 ff.

Trykte kilder

1. Kongesorger. Hofliv under Frederik VII. Uddrag af generalmajor Müllers efterladte Papirer. Ved Ernst Bodenhoff. 1913.
2. J. P. Trap: Fra fire kongers tid. 1966-67.
Se i øvrigt Roar Skovmand: Frederik VII og Skodsborg. Søllerødbogen 1970.
3. Bl.a. Th. og H. F. Ewald: En slægts historie, I, 1905, p. 82 f og 92 samt Personalhistorisk Tidsskrift 13. række bd. 2, p. 176 f (N. C. L. Abrahams).
4. Chr. Sletten: Fantasiens Ø, i årbogen »Fra Frederiksborg Amt« 1979.
5. Se Erik Helmer Pedersens årsberetning: Historisk-topografisk Selskab i året 1984 i nærværende årbog, p. 170.

Minder fra Søllerød præstegård

Af Tove Bojsen-Møller

Fortælleren er født 1900 i København i præsteboligen ved Trinitatis kirke, hvor Ferdinand Jensen var præst. Han var gift med min faster Gudrun, født Bojsen-Møller. Min far, Frederik Ditlev Møller, landbrugskandidat i Horsens, havde fået tilbud om en god stilling, hvis han ville tage landinspektørexamen. Derfor tog mine forældre til København, hvor de fik lov til at bo hos min faster og onkel. Men inden far nåede at fuldføre læsningen, døde redaktør Emil Bojsen, som havde lovet far den gode stilling. Far fik sin eksamen 1902, og min familie flyttede til Lyngby, hvor farmor Jutta Bojsen-Møller var højskolemor ved Lyngby Højskole. Far blev revisor i matrikeldirektoratet under landbrugsministeriet.

For at komme byen nærmere fandt mine forældre en lejlighed i Hellerup på Esthersvej lige ved Hellerup station. Da familien bosatte sig i Hellerup bestod den af far, mor og børnene: Erling, Olav, Tove og Skat. Mor trængte til hjælp, derfor blev Margrethe Olsen fra Egøje ved Køge ansat som vor tjenestepige. Hun kom lige fra Lyngby Højskole, anbefalet af farmor. I årene fremover kom den lille familie plus Grethe (alias Margrethe) ofte på søndagsbesøg i Søllerød præstegaard, hvortil min onkel, Ferdinand Jensen, var blevet forflyttet 1901. Præstefolkene havde ikke egne børn, men var altid gæstfri mod de børnerige slægtninge.

For at man kan forstå min glæde over minderne fra præstegården, vil jeg prøve at beskrive den, haven og livet der i årene 1901-1922.

I her præsenteres min familie en sommersøndag 1903 på vej gennem Sorgenfri Slotspark til farmor Jutta Bojsen-Møller på Lyngby Højskole. I bageste række fra venstre ses Margrethe (Grethe) Olsen, vor tjenestepige. Dernæst legekammeraten Gysse, søn af herreekviiperingshandler Julius Jensen: »Sover aldrig« i Fiolstræde. Ved siden af Gysse mor Helga og far: Frede Ditlev Møller (revisor ved matrikelvæsenet). I forreste række deres børn: denne artikels forfatter i 3-årsalderen, brødrene Skat ca. 1½ år i skubkarren, Erling 7 og Olav 5 år. Mine brødre kom alle senere til at bo i Vedbæk-Skodsborg området.

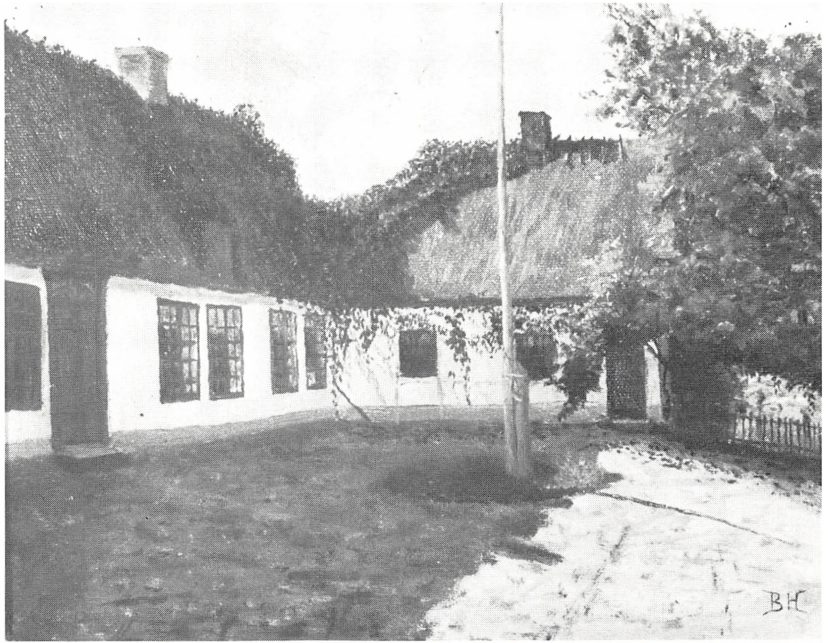
PRÆSTEGÅRDEN

Kom man med toget fra København til Holte, måtte man i årene 1901 og fremover for at nå præstegården enten gå gennem skovene, indtil skovstien førte ud på landevejen gennem Søllerød, eller køre med hestevogn, til man nåede gadekæret, dreje om den gamle kirkegård, forbi kroen og ind i præstegården. For gående tog turen vel en lille halv time, men på alle tider af året var turen en oplevelse af skovens duft og farver. Morsom var turen derimod ikke, når man måtte ile for at nå toget tilbage til byen.

Da jeg som regel kom gående, gik jeg gennem gitterlågen ind på den gamle kirkegård, som omgiver den ærværdige kirke med storkereden på taget. Somme tider kunne man høre storken knebre udover mark og eng. Langs alleen vokser gamle knudrede træer, som minder om træerne i Louis Moes troldebøger.

På gårdspladsen

Endelig står vi nede ved den næsten 3-længede, hvide præstegård med stråtag og med vildvinen hængende ned over tagryggen helt til stenbroen. Bygningen til højre brugtes til vognport og til brændeskur, og ved siden af var et kammer, beboet af brændehuggeren. Til venstre for porten ligger en bygning med vaskerum og rullestue, som helt udfyldtes af den tunge rulle med kampesten. I fortsættelse af denne bygning står et lille hus – rent ud sagt et das med plads til to. Indvendigt er det hvidskuret, og når hylden dufter, er stedet en hel idyl, kaldet »de stille stuer«. Imod dem vender gavlen af hovedlængen, derved dannes ligesom en lille gård. Langs facaden af hovedbygningen findes en række smårudede vinduer, som midtvejs afbrydes af en smuk indgangsdør. Vinkelret på denne bygning ligger køkkenlængen, og uden for køkkendøren er anbragt en stor trappesten. På den er det hyggeligt at sidde en sommerformiddag i skyggen af den store kastanie. Herfra kan man følge, hvad der foregår ved indkørslen og følge lidt af hulvejen, som fører ned til alderdomshjemmet for enden af Søllerød sø. Midt på gårdspladsen står flagstangen parat til at fortælle om højtidsdage og andre betydelige mærke-

Fra porten modtog vi det første indtryk af Søllerød præstegård: Det hvide murværk og stråtaget delvis dækket af vildvin. Udvendig er gården ikke synderlig ændret siden min barndom, men indvendig er gården flere gange blevet fuldstændig ombygget. T.v. hovedfløjen, t.h. den »oversavede« køkkenfløj. Maleri af ukendt kunstner med signaturen B.H., ca. 1910. (Maleriet tilhører Tove Bojsen-Møller).

dage. Udsigten fra pladsen giver os også et glimt af Øverød mellem de høje træer på kirkegården, som omgiver præstegården.

HAVEN

Nord for køkkenlængen er køkkenhaven med jordbær, rabarber, kål, kartofler m.m. Ud for gavlen af hovedlængen ligger de store plæner, adskilt af de revne gange og bevokset med kirsebær-, æble- og blommetræer. Her fandtes min verdens skønneste Reine Clauder. Det træ var min læsesal, der nød jeg Emmy Rohdes *Frk. Vildkat* m.fl. Kirsebærtræerne var højere end huset, og grenene bugnede af sorte bær lige ned til græsset. Her kunne vi ligge på ryggen og gøre os til gode, så længe vi magtede. Ofte endte det med en tur til »de stille stuer«.

Vildvinen dækkede næsten gavlen mod haven, så det knap kunne ses, at den var bygget af røde mursten, ligesom kirketårnet til den hvide kirke.

Havetrappen her ved gavlen var en yndlingsplads. Trappen var af træ, den var altid lun at sidde på. Ved pinsetid var nydelsen særlig uforglemmelig, når det gamle, krogede æbletræ foran os blomstrede, og i den såkaldte Pinseallé længere nede i haven voksede et bredt bælte af pinse-liljer, der bølgede i sommerbrisen. Til venstre for os duftede syrenerne om lysthuset. Hvis kirkeklokkerne samtidig kimedede, ja, da var det pinsehøjtid.

Bag lysthuset kom man ind i den lange, mørke nøddegang, som begrænsede bærhaven med ribs, solbær, stikkelsbær og ikke at forglemme hindbærrene, der var mandshøje. Når vi gik der med kurve bundet på maven, kunne vi ikke se hinanden, men hyggesnakken lød som fuglekvidder. Som i Paradis var her også ét træ, som vi børn ikke måtte røre, det var forbeholdt onkel. Han kunne stå på jorden og nå bærrerne – og de var dejlige –, trods påbud måtte vi jo smage ét eneste!

Gå ind ad hoveddøren, hæng tøjet i den rummelige forstue. Prøv døren til venstre. Nå, det er nok en stor konfirmandstue! Men der er to døre til højre, hvor mon de fører hen? Åh, det er gæsteværelser; luften derinde føles kølig og indelukket. Sengene er store og høje af kæmpemæssige dyner. Nej, gå videre, her skal ikke overnattes denne gang. Ud i entreen igen, bank på døren og se: der er præstens stue. En duft af tobak, æbler, brænde slår en i møde. Over for døren står en høj skrivepult, på den italiensk røde væg hænger de lange piber. Midt i stuen står det store bord med tunge, kugleformede ben. En opsats af grøn majolika formet som to skræppeblade båret af to frøer er anbragt midt på bordet. Skålen er til visitkort o.l. I hjørnet står skrivebordet, bag hvilket ses Thorvaldsens Kristus, Johannes og dåbsenglen. Endvidere findes her reol og sofa. Stuens atmosfære føles højtidelig og præget af præstens arbejde og samtaler med mange mennesker. Vinduerne vender mod syd. Mellem hækken om den gamle kirkegård og huset blomstrer duftende roser og hænger ranker med blå druer. Forlad stuen gennem den lille filt-foldedør – og nu er vi i fasters stue med klaver, bord, stole og lille sofa med korsstingsbroderede puder. 16. marts, hendes fødselsdag, plejer solen at skinne herind og få hyacinter og andre blomster til at dufte, ovnen luner og måske sidder faster og spiller »Jeg bærer med smil min byrde«. Hun synger til med sin fine lille stemme. Det er et rigtigt paulun. Videre ind i den store dagligstue med røde plysses møbler, store malerier på væggen og de mange dobbelte vinduer med grønt fra skov og have imellem. Stuen bærer præg af, at den til trods for sit navn *dagligstue* kun bruges til gæster i større antal og dagligt kun er til gennemgang. Ved vintertide skynder man sig ind i næste stue: den store spisestue, og videre ud i gangen til køkkenet. De sidste stuer er kolde som syv vintre, hvorimod de første stuer er varme som syv somre. Den store spisestue er møbleret som en sådan stue skal være: langt bord med stole omkring, buffet med

I præstens stue, hvor man kan se eller skimte de fleste ting, som beskrives i artiklen, f.eks. Kristusfiguren bag skrivebordslampen, nadverbilledet på væggen. I kroen t.h. findes fildøren ind til fasters stue. At menneskene i stuen er præsteparret behøves vel ikke at oplyses. Foto 1917.

skønne kandelabre af kgl. porcelæn. Endvidere er der en lille sofa mellem døren ind til soveværelset og døren ud til haven.

Køkkenet

Gå ad den lange gang ud til køkkenet – livsnerven i et hjem. På vejen kikker vi ud af vinduet til gården og porten for at se, om der kommer »none«, som faster sagde i sin egen tone. Helt fremme åbnes døren ud til strentappen – min yndlingsplads i morgensolen. Gå ikke ud nu, men

I præstegårdens køkken, sandsynligvis ved eftermiddagskaffen. Alvoren skyldes måske fotografens opfordring til at sidde absolut stille. I den mørke baggrund findes komfuret, man aner røghættens stolpe. Ved det omtalte bord sidder fra venstre onkel med hunden Pip. Ved hans side Margrethe Olsen, stedets tro hushjælp. Den næste i rækken er min ældste bror Erling, som da boede i præstegården, mens han læste til realeksamen på Nærum kostskole. T. v. for Erling den lille hjælpepige Magdalene Wagner, datter af stedets vaskekone. Til sidst faster med et lille fornøjeligt smil. Bag hende skimtes tallerkenrækken og dørene til fadeburene. Foto 1917.

ind i det hyggelige madduftende køkken, forbi loftstrappen og døren til Grethes værelse. Køkkenet er et stort kvadratisk rum med vinduer ud mod køkkenhaven og den store kirkegård. Der er køkkenborde langs de to vægge til højre. Midt på gulvet står det store runde bord, hvor der altid er plads til en til. I væggen til venstre er dørene til fadeburene. I det ene står krukker og sylteglas i mængde med det herligste syltetøj af alle slags. I det andet opbevares al porcelænet til de store gæstebud, fade, tallerkener, kopper. Komfuret bliver fyret med brænde, der altid står parat ved siden af.

PRÆSTEFOLKENE OG DERES MEDHJÆLPERE

I, som har fulgt mig rundt om i præstegården, skal nu møde værtsfolkene, som skabte det daglige liv, der levedes der i begyndelsen af det 20. århundrede.

Præstefolkene

Pastor Ferdinand Jensen gift med min faster Gudrun, f. Bojsen-Møller, blev født i et lille hjem i København 16. november 1845. Hans far var urtekræmmer, forretningen lå i St. Kongensgade 40. Butikken »Kaffejensen« kaldet, er stadig i familiens eje. Der var en stor børneflokk: tre sønner og fire døtre. Moderen døde 1866 og faderen 1874. Onkel lærte således små kår at kende lige fra sin barndom. Det kom ham til gode i hans senere præstegerning. Han forstod de små i samfundet og var altid rede til at hjælpe dem, hvor han kunne. Han blev præst først ved St. Johannes Kirke 1873-78, dernæst ved Trinitatis Kirke 1878-1901 og endelig ved Søllerød-Vedbæk Kirke. Han var fra storbyen, hvor han havde levet hele sin barndom, ungdom og første manddom. Ikke underligt, at overgangen til landlivet i Søllerød følte så vanskeligt. Naturen frydede ham ikke, dens glæder tilegnede han sig langsomt, men så tog han dem også til hjerte. Det var mennesker, han først og fremmest ville i kontakt med, så han kunne lære dem livsglæden i Gud, præget som han var af N. F. S. Grundtvigs livssyn i dennes prædikener og salmer. Onkels ger-

ning blev velsignet: Hans kirker var fyldte hver søndag af trofaste tilhørere. Gudstjenesten var hans livsnerve. Aldrig så man ham gladere end kommende hjem fra kirken om søndagen. Han forstod at skabe højtid. Hans prædikener var gennemtænkte, aldrig nedskrevet: derfor kunne han tale frit fra hjertet – om sin glæde og sin tro. Pointet i prædikenen blev husket af hans tilhørere mange år efter. F.eks. »Altid det dages dog på ny, hvor hjerternes morgen venter« – eller »Da blev disciplene glade, da de så Jesus.« Hver prædiken begyndte med »Kom lysets ånd og led os så, at vi på klarheds veje gå«, alle tre vers. Han sluttede med bønnen »Rejs de faldne, støt de svage, Du vil ikke slukke den rygende tanne, eller knuse det brudte rør.« – Messe kunne han ikke, men han gjorde det alligevel!

Hans anden stadige glæde og støtte var hans elskede kone, som han ikke kunne undvære ret længe ad gangen. Ofte hørte man ham gå gennem stuerne kaldende: »Hvor er min kone, hvor er min kone?«

*»Hvor er min
kone?«*

Hans kone var Gudrun Møller, f. 1859 i Sejling præstegård ved Silkeborg. Sammen med en stor søskendeflok havde hun sin barndom på Marvede præstegård i 1860'erne, hvortil hendes forældre var flyttet kort efter Gudruns fødsel. Ungdommen tilbragte hun i Stege hos bedsteforældrene Eline og F. Bojsen, kaldet »Budstikke-Bojsen«. Hjemmet dér var i høj grad præget af Grundtvig, som de ofte kom sammen med. Da faster blev gift 30. maj 1882 med onkel Ferdinand, fejrede hendes forældre sølvbryllup samtidigt. Efter denne festlige indledning tog hun fat som en rigtig præstekone ved Trinitatis Kirke. Hun tog del i sin mands arbejde overalt, hvor hun kunne. Der var nok at gøre i det store sogn. Hvordan var hun så ellers? Som ung var hun smuk – og yndig og elskelig helt op til sine sidste levedage. Men hun var mærkelig genert og stilfærdig i al sin færd. Hun fik ingen børn selv, men tog sig af sine søskendebørn til stor glæde for os. Hun havde en fin sangstemme og et hyggeligt lune. Til Bojsen-slægten hører kunsten »at vrøvle«, d.v.s. pludselig at give udtryk for et eller andet uden sammenhæng med det sidst nævn-

te. Det kunne fremkalde et godt grin. Hun kunne f.eks. i alle betoneringer sige: »Jeg hilser dig, min kærlighed – God morgen!« eller »Pige, jeg vil ikke se, hvordan din hat kan klæde, men vel om du med ånd kan le og kan af hjertet græde!« eller »Hvad mon den lille gråspurv tænker på?« og samtidig spille med sine små fine fingre på bordet. Men hun kunne også pludselig udtrykke sig om saglige ting, og da hørte man efter. – Ja, sådan var hun, vor søde faster Gudrun i Søllerød.

*Medhjælperne på
præstegården*

Efter vi har gjort os bekendt med præsteparret, vil jeg fortælle lidt om de mennesker, som i det daglige hjalp dem i årene 1907 og til vejs ende. Sådan ser rækken ud:

Jappe kusk
Hakon brændehugger
Bedste og tante, bærplukkere
hushjælpere: Harriet Deuntzer
og den betydeligste, Margrethe Olsen

Om Jappe ved jeg kun, at han boede »andet steds« og kom, når der var brug for ham, f.eks. når der skulle være gudstjeneste i Vedbæk Kirke. Det var skiftevis formiddags- eller eftermiddagsgudstjeneste. Så kom landaueren frem, den var afskedsgaven fra Trinitatis menighed. Vi børn sad ofte på bukken, når turen om eftermiddagen gik ad den smukke Attemosevej til Vedbæk.

*Hakon
Brændehugger*

Hakon brændehugger gik altid med postkasket fra sin tidligere tilværelse som postbud i Sverige, hvor han hørte hjemme. Han beboede det lille kammer ved vognporten. Hans seng var fyldt med halm og gamle aviser, de varmede godt, og han ville ikke have det anderledes. Som gammel fik han sår på benene og brugte aviser til forbinding. Lørdag aften kom han ind i køkkenet med en pose bismarcksklumper, hentet hos slikmor ovre i Øverød. Posen kom op af bukselommen, og han talte en klump op til hver. »Hvor mange er I?« spurgte han, mens han skubbede bolsjerne ud af posen. Mig kaldte han »den ny stuepige«, når jeg var på

besøg. Han gik ud fra, at jeg hjalp til, hvad jeg også gjorde, men nogen større hjælp var jeg ikke. Der forlangtes ikke noget af mig. Jeg var jo en slags gæst – og barn endnu. Hakon blev en skønne dag fundet død i sin seng. Mellem aviserne fandtes adskillige pengesedler, nogle af dem havde han lovet Margrethe, men hun fik dem ikke.

Bedste og Tante

Bedste og Tante var to bærplukkekoner, der kom i bærtiden. De fik 2 øre pr. pund ribs og 5 øre for solbær og hindbær. De var meget små af skikkelse, begge klædt i sort, Bedste med kappe, Tante med lyst kruset hår. Hun havde hofteskade, så hun vrikkede fra side til side. De talte altid om Ebba, »deres datter«, som de levede og åndede for. Engang blev de foragede på onkel. En meget varm sommerdag havde han givet lov til, at min lillebror og jeg måtte gå nøgne på plænen og tumle i en stor balje vand. Det kunne da ikke gå an, mente de! Jeg tror, vi var 5-7 år. Ingen kunne se os ude fra, men *de* skulle jo gennem haven, så *de* kunne!!

Før 1907 var der to piger, som skulle lære husholdning i præstegården, Anna Mørck og Anna Korsholm. De vil blive nævnt i anden sammenhæng.

I årene 1907-1922 havde præstefolkene en ustabil hjælp til husligt arbejde i frk. Harriet Deuntzer. Hun var af god familie. Minister Deuntzer i regeringen 1901 var en ret nær slægtning af hende. Men af en eller anden grund var hun blevet en slags original i Søllerødområdet. Hun boede snart det ene sted og snart et andet sted. Mest holdt hun til i en lille lejlighed i Gl. Holte. Hun havde skønne gamle møbler og en del fint sølvtøj. Men det kneb med økonomien. Somme tider holdt hun børnehave, hvad hun var dygtig til. Men undertiden måtte den lukkes på grund af hendes lunefulde væsen. Hvilken uddannelse hun havde, ved jeg ikke, men hun talte flydende fransk. Hun var som sagt en original af den slags, der holdt vilde katte med sild og fløde, men det kostede en del af hendes sparsomme midler. Hendes eneboervæsen gav sig udslag i lange vandringer gennem skovene. Hun gik med kæp i hånden, plukkede rønnebær og hyldebær; hun vidste, hvor de var at finde. Rønnebærre-

Frk. Deuntzer

ne syltede hun til gelé, som hun serverede som rødgrød med fløde. Men sukker skulle der til. Hvorfra fik hun penge til det? Jeg tænker, hun er gået til præstegården og har tilbudt sin hjælp i huset. De har antaget hende på hendes egne urolige betingelser. De måtte ofte opbevare hendes møbler og sølvtøj og betale lønnen i utide, men hendes hjælp kunne de ikke stole på. Når der var gæstebud, pyntede hun borde og vaser enestående smukt, men når der skulle serveres, var hun pludselig forsvundet.

I de omtalte år 1907-1922 havde præstegården dog en stabil hjælp i Margrethe Olsen. Hun udførte alt til huset hørende arbejde. Hun får sit eget kapitel efter dette om frk. Deuntzer, som vi kaldte frk. D.

– Jeg fortsætter lidt endnu med frk. D. – Hun var meget nærtagen. En aften vi så solnedgang fra højen, tegnede jeg med en pind et ansigt i jorden (Punktum, punktum, komma, streg, sådan tegner man Nicolaj ...). Hun troede, jeg gjorde nar ad hende og fór mod mig, og så gik den vilde jagt ned ad havegangen langs hegnet. Hun nåede at give mig en lang rift i nakken. En anden gang blev hun uvenner med min storebror, som boede i præstegården, mens han læste til realeksamen på Nærum Realskole. Han havde vel drillet hende lidt for spøg, men hun tog det alvorligt. Hun hældte kogende suppe ned ad nakken på ham. Den nåede nok ikke ind til skindet, for der blev ikke gjort større nummer af det, men det viste hendes voldsomme sind. Som tidligere nævnt var hun trods alt dygtig til at have med børn at gøre. Til mig lavede hun små bolsjebuddinger til mine dukker. Buddingerne bestod af knuste »blandede bolsjer« tilsat lidt vand, puttet i et fingerbøl og vendt ud på en lille tallerken. Det så festligt ud.

Hvordan så hun ud, kunne man måske have lyst til at spørge? Hun var pæn af skikkelse, brusende rødt hår (hører det med til temperament?) og buttede røde kinder. Hun gik altid pænt klædt, trods økonomien. Mest knob det med fodtøjet, der blev godt brugt. Hun var til megen

underholdning for Margrethe, som til gengæld var hende en trofast ven. Frk. Deuntzers endeligt var ret så sørgeligt. En katolsk pater kom i kontakt med hende og fik hende overtalt til at blive katolik, trods det, hun trofast havde siddet under onkels prædikestol i mange år. Pateren fik det sidste arvegods, der var tilbage, og som ellers var lovet Margrethe, der af sin lille beholdning havde forstrakt hende mange gange. Sidst Margrethe besøgte hende, boede hun i et lille baggårdsværelse i Lyngby. Der døde hun i trediveerne under yderst fattige forhold.

*Fra Hellerup til
Søllerød*

Margrethe Olsen, præstefolkenes stabile hjælp, som jeg har kaldt hende tidligere, vil jeg nu fortælle om. Hun stammede fra en lille landsby, Egøje, syd for Køge. Hendes far var murer og indsidder, hendes barndomshjem et lille husmandshus, faderen selv havde bygget. Huset lå mellem en stor mark og dito have. Hun, der blev født i 1883, var den ældste af fire søstre. Hun kom tidligt ud at tjene, men fik dog mulighed for et højskoleophold på Lyngby Folkehøjskole. På det tidspunkt 1901-02 var min farmor Jutta Bojsen-Møller højskolemor der. Da mine forældre i 1902 flyttede fra Lyngby til Hellerup med fire børn i alderen 8, 6, 4, 2, trængte mor til hjælp i huset. Farmor anbefalede blandt eleverne Margrethe Olsen, som således kom til at tjene hos os i årene 1902-1907. I 1907 syntes mor, hun fortjente højere løn, men det var min far ikke i stand til at give. Han var da revisor i matrikeldirektoratet.

Margrethe Olsen

I præstegården søgte de fast hjælp i stedet for husholdningselever. De kunne byde Grethe, som vi kaldte M.O., 12 kr. om måneden i stedet for de 10 kr., vi magtede. I huset i Hellerup fik vi så hendes yngste, nykonfirmerede søster Ingeborg til de 10 kr., vi kunne byde. (Hun viste sig at være lige så stabil som Grethe. Hun blev hos os til alderen 89 drev hende på plejehjem.)

Altså i 1907, hvor præsteparret, som var barnløse, havde tilbragt 5 år i den store præstegård, tog Margrethe Olsen fat. Hun holdt ud til 1922,

hvor onkel tog sin afsked. Grethe fulgte med til det lille hus på Margrethevej 3 i Holte og fortsatte der, til faster døde i 1944. – Med rette kan man kalde hende *stabil*.

Vi ved nu af det foregående, hvilken hjælp Grethe havde, så der var mere end nok til hende selv. Den fabelagtig dygtige Grethe gik stille og mild omkring ved sit arbejde: rengøring, madlavning, havearbejde o.s.v., o.s.v. Hun var af almindelig højde, pæn af skikkelse, blondt hår og milde øjne, let til smil og en lille latter. I næste afsnit vil det fremgå, hvilken betydning hendes indsats fik.

DAGLIGLIV I PRÆSTEGÅRDEN 1901-1922

Efter pastor Frants Vedel, som havde været præst i Søllerød i 35 år efterfulgt af pastor H. L. Clausen fra 1897 til 1901, overtog pastor Ferdinand Jensen og hustru bolig og embede i efteråret 1901. Det var en vanskelig overgang for pastor Jensen efter at have boet i hovedstadens hjerte og været præst for Trinitatis menighed i godt 20 år: 1878-1901, at flytte ud på landet i en stor tom præstegård. Den første tid var præsten alene, indtil faster og møblerne nåede frem og skabte hygge om ham. Det varede ikke længe, før faster og hushjælpen fik slået dørene op for gæster, ikke mindst for fasters mange brødrebørn, der nød godt af det gæstfri hjem.

*Sommer i
Søllerød*

Mit første besøg husker jeg ikke, men et fotografi viser mig som knapt 3-årig brudepige, betuttet med finger i munden, far liggende i græsset med armen om mine ben, for at jeg ikke skulle smutte væk. Næste minde er mig mere bevidst. Ved et ulykkestilfælde var mine halshvirvler blevet beskadiget, så hovedet faldt om på siden og ikke selv kunne rettes op. Derfor blev jeg som 4-årig spændt fast i et gipsleje, der kun gav mig mulighed for at sprælle med arme og ben. Om dagen blev jeg hentet fra sengen over i en dertil indrettet kasse med håndtag, så det var muligt at flytte mig fra sted til sted. I den lå jeg udstrakt et helt år. Da vi boede i

Et brudepar under præstegårdens blomstrende æbletræ den 25. maj 1903. Brudeparret er min farbror arkitekt, Helge Bojsen-Møller og hans hustru Ella, datter af forlægger Alfred Jacobsen. Parret er omgivet af brudepiger og -svende. Jeg selv står med fingeren i munden parat til at stikke af fra den farlige fotograf, havde far (næsten skjult) ikke haft et fast greb i mig. Pigen i græsset er brudens halvsøster kaldet Tulle. Brudesvendene er fra venstre: min bror Olav, brudens halvbror Aage og min bror Erling.

en lejlighed i Hellerup, foreslog faster, at jeg om sommeren kunne være hos dem og således få mulighed for at komme ud i haven. Jeg blev ofte anbragt under det gamle æbletræ lige ud for havedøren, så man kunne holde øre og øje med mig. Anna Korsholm, som tidligere er nævnt, lånte mig sin røde parasol til at tage af for solen. Jeg var lykkelig for »pesålens« dejlige skær.

Først som 8-årig (1908) var jeg i stand til at færdes blandt raske børn. Jeg kom da i skole. Men følgerne af mit langvarige sygeleje gjorde, at jeg fik mange ekstra »ferier« i præstegården. Sådan blev mine mange dejlige barndoms minder til.

Om sommeren kom der ofte vandrende til køkkendøren og bad om vand. For det meste faldt det i min lod at række dem et glas vand eller to. Engang resulterede det i, at der kom en pakke »til den lille pige«. Altså til mig fra et sådant omvandrende par. I pakken lå to små yndige dukker i gule dragter. Der var nok én, der blev glad!

Mange mennesker kom til onkel for at få hjælp i forskellige anliggender. F.eks. husker jeg et ungt beskedent klædt brudepar (iagttaget fra vinduet i køkkengangen). De kom vandrende arm i arm lige fra skoven ind i onkels stue og blev viet der og gik så videre ud i naturen. Jeg syntes, det var så romantisk.

De første år onkel boede i Søllerød kom en del af hans gamle menighed fra København ud til eftermiddags-gudstjenesten. Da togene ikke altid passede, kom de ofte for sent, derfor smuttede de ind i sideskibet til venstre, det forstyrrede mindst. Bænkene her kaldtes siden »københavnerbænkene«. Trinitatisfolkene kom jo langvejs fra, og det var derfor helt naturligt, at de efter gudstjenesten kom ind i præstegården og fik »kirkekaffe«. Jeg husker flere af de trofaste kirkegængere, som jeg var med til at servere for, f.eks. frk. Karen Funder fra landbrugsministeriet. Sammen med faster og flere andre tog hun del i arbejdet for Santalmissionen og mødte troligt op ved den årlige bazar i Grundtvigshus. Engang vandt hun en stor lededukke, som hun forærede mig. Den fik navnet Karen. To små frøkner Møller fulgtes ad som et par små nordbagger. Endvidere kom hofjuveler Michelsen, der havde sommerbolig i Skodsborg, Anna Mørck m.fl. Fra Søllerød omegn mødte frk. Blomsterberg og frk. Henny Algreen-Ussing. De var begge lærerinder; de boede sammen og fulgtes altid ad til præstegården. Frk. Blomsterberg mindede om Snehvide: sort hår, blå øjne og røde kinder. Frk. Ussing bestyrede i

Ferdinand Jensen i 67-års alderen, malet 1912 af en besøgende malerinde (maleri tilhørende T. Bojsen-Møller).

Gudrun Margrethe Jensen (f. Bojsen-Møller), 52 år gammel, malet 1912. (Maleri tilhørende T. Bojsen-Møller).

*Gæster i
præstegården.*

nogle år en lille skole. Hun var i menighedsrådet og havde derved betydet meget for onkel i de første år, da hun kunne orientere og oplyse ham om mangt og meget i sognet. Hun blev også faster en trofast ven.

Blandt gæsterne var undertiden onkels tre ugifte søstre Mathilde, Laura og Karoline. Mathilde plyndrede næsten haven for blomster, inden hun tog hjem. Dem skulle paster Fenger ha'. De to andre, svagelige, søstre, blev gerne et par dage, og så fik Grethe travlt med at varte dem op med kamillite og lignende.

År 1912-13 kom en ung malerinde – navnet husker jeg ikke. Hun bad om lov til at male et portræt af onkel og faster og et par billeder af

Præstegården malet fra haven. Vildvinen dækker den vestvendte gavl og kryber over tagryggen ned i gården. Vinduet t. v. fører ind til Margrethe Olsens værelse. Ud for trappen ser vi døren ind til den store spisestue. Det sidste vindue viser ind til præsteparets soveværelse, som formørkes af vildvinen foran ruderne. Maleri af Peder Møller, dateret den 29. september 1911 (tilhører T. Bojsen-Møller).

præstegården. Portrætterne hænger nu i mit sommerhus i Munkerup. Onkels er knapt så vellykket som fasters, men hyggelige er de at se på. Også maleren Peder Møller kom på præstegården hos onkel, han malede flere billeder af gården, det bedste er gavlbilledet med den yndede have-trappe. Der sad vi de varme sommerdage og holdt morgenandagt. Faster kom med bibel og salmebog, Grethe lagde støvekluden fra sig, og der

sad vi nok så hyggeligt. En salme blev sunget – de havde begge fine stemmer – et stykke af det ny testamente blev læst og undertiden kom onkel og sluttede sig til os. Bagefter var alle i gang med dagens gerning.

Lørdag aften skulle faster og Grethe ud med kirkebladene. Faster gik i Søllerød by, Grethe ned til de små huse langs skoven mod syd. Ofte fulgte jeg med hende og så, hvordan lørdagsvasken foregik i de børnerige familier. De stod uden for huset med et stort vandfad. Alle børnene blev vasket i det samme vand, der efterhånden var temmelig sort. Hvorfor de bar sig sådan ad, undrede mig. Søndag morgen skulle vi alle i kirke. Der gik vi med glæde, men for Grethe var det en vanskelig opgave: Huset i orden, morgenkaffen på bordet, klædes om, over i kirken på sin vante plads lige under orgelet, som var anderledes end nu. Efter første salme efter prædiken listede Grethe hjem til middagsforberedelserne, så alt kunne være rede, til vi andre kom.

Til daglig blev jeg sendt ind til onkel for at sige, at middagsmaden var på bordet. Vi spiste altid i køkkenet, der var lunt, og det var lettere. Når jeg stod uden for foldedøren, var jeg noget benovet, jeg skulle jo afbryde onkel i hans arbejde, det følte ængstende, men ubegrundet. Onkel kom altid mild og smilende og sagde: »Der har vi nok Peter!« Vi satte os til bords. Onkel og faster over for hinanden, jeg imellem dem, og Grethe nær komfuret. Hvid dug og drikkevand hørte med til dagligdagen. Stilhed, og onkel bad: »Velsign vort hus, velsign vort bord, velsign den hele arme jord, velsign os med din milde hånd, Gudfader, søn og helligånd, amen.« Og så gik vi i gang med maden og hyggelig samtale. Onkels yndlingsret var skinkesuppe med røget og sursød smag, plus æbler og svedsker. En anden ret vi ofte fik, var citronsuppe med isbjerger af hvidetoppe, der sejlede rundt i tallerkenen.

*Minder fra årene
1908-1916*

Onkel fik kapellan, den smukke, høje pastor Harboe. En dag han sad ved middagsbordet, oplevede han at blive bidt i benet, ikke af en hund, men af lille fætter Boje på 2-3 år, der lå og kravlede under bordet. Han

kunne ikke tale rent. Han kaldte sig selv lillerår og faster var »den søve faster Gurun i Søllerød«.

Hunden Pip var af ubestemmelig race. Den sad troligt ved onkels stol. Pip var en hunhund, det mærkedes i løbetiden. Jeg blev holdt uvidende om, hvad det betød. Derfor forstod jeg ikke, at Pip rolig fandt sig i, at andre hunde sprang op bag på den. Men dette fænomen endte jo med, at der kom to hunde i præstegården: Pip og Bruno. Ved at nævne Bruno kommer jeg i tanker om en lille hændelse. Kusine Inga boede engang samtidigt med mig i præstegården. Hun var yngre, en glad sjæl, brune øjne og rødt hår. Vi legede godt sammen. En dag fandt vi på at lave en kopi af præstegården af papir. Vi foldede, malede, klistrede halmstrå på taget, anbragte bygningerne i en kasse med jord og græs, en tro kopi! Kassen blev anbragt på en bænk, men uheldigvis ragede kassen udenfor. Vi kaldte på faster og onkel, at de skulle komme og beundre vort værk. Men Bruno fulgte med, den ville også se, satte poterne op på kassen. Bums! der lå hele herligheden begravet. Reaktion: Inga lo, jeg tudbrølede. Vort daglange arbejde ødelagt på et øjeblik! Det kunne jeg ikke ta'!

Med kusine Marianne legede vi andre lege. Hun var sorthåret, jeg lyshåret, derfor kaldtes vi for Svartalf og Lysalf. Dette »alf« fik os til at lege alfer. Da skoven ved Søvejen var hvid af anemoner, flettede vi kranser og satte dem i håret, fandt stave, hvorpå vi bandt små buketter. Med dem i hånden svævede vi om i skoven som dens rigtige beboere.

Om sommeren var jeg sammen med min fætter Boje, han, der som lille havde bidt pastor Harboe i benet. Nu var han 6-7 år og jeg 10. Vi besluttede, at vi ville opleve en rigtig sommermorgen. Derfor stod vi op kl. 5, uden at nogen hørte os og listede af sted. Vi gik ad Søllerødvej over Attemosevej til Nærum Bakker, som de kaldtes dengang. Bakkerne var dækket af vilde blomster, hvor over sommerfuglene flagede. Vi nød turen i solvarmen, vi plukkede blomster, én buket til faster og én til Grethe. Men vi nåede hjem til morgenkaffen, og hvor den smagte! Det var en uforglemmelig oplevelse.

En anden gang ved efterårstid legede Boje og jeg sammen. Vi fandt jorden blød og våd omkring afløbet ved køkkenet. Den egnede sig lige til at lave »kager« af. Vi fandt et bræt, hvorpå vi formede forskellige kager, pyntede dem med havens mange bær, og atter måtte onkel og faster holde for, komme ud og beundre vort værk og ikke mindst købe nogle af kagerne. Vi fik nogle småpenge, og for dem måtte der skaffes slik. Turen gik til slikmor i Øverød på den anden side af søen.

Somme tider gik min lille bror og jeg tur på kirkegården. Dengang blomstrede der hvide liljer på gravene. Vi kendte blomsten fra glansbilleder af svævende engle med den hvide lilje i hånden. Det gav blomsten et så højtideligt præg, at vi syntes, vi måtte vise den ærbødighed ved at neje og bukke for den hvide lilje, hver gang vi så den.

Nu i året 1985, når man ser tilbage på min barndom, vil man sikkert finde vore lege og vor opførsel meget barnlig, men den atmosfære, der omgav os, kan man vanskeligt forestille sig i dag.

SOMMERMØDE I PRÆSTEGÅRDHAVEN

En varm og solrig julidag blev menigheden indbudt til møde i præstegårdshaven. Der blev stillet talerstol op på den store plæne. Derfra skulle onkel og pastor Olfert Ricard tale. Folk strømmede til, de satte sig på bænke og i græsset. Det blev sunget et par salmer.

Jeg mindes især pastor Ricard fortælle livligt om Jesu indtog i Jerusalem. Han forestillede en ung mand, der lige havde fået en ny kappe. Præsten greb fat i begge sider af sin jakke, som om han ville tage den af og kaste den på vejen for Jesu fødder, men betænkte sig, den var jo ny, – og imens var Jesus gået forbi. Åh, hvor var den unge mand skuffet! Efter talerne og salmesangen blev der serveret te, kaffe og saftvand. Der var en dejlig festlig stemning blandt de mange mennesker, der gik omkring i haven. Andre oplevelser fra menigheden var de årlige kirkekoncerter,

Foto rimeligvis optaget af en omvandrende fotograf, der har været heldig at træffe en søndag, hvor ungdommen har været på besøg i præstegården, omkring 1910. Ud for trappen står faster. På bænken hunden Pip, storebror Erling og kapellan ved Søllerød kirke, pastor Harboe. Længere henne står onkel i egne tanker. T.v. ses (Mar)Grethe og jeg med hinanden under armen. I græskanten sidder frk. Deuntzer. På plænen ligger bror Olav og dækker over sit skrammede knæ med hånden, og oppe i træet ridder fætter Boje i kadet-matrostøj (Det var Boje, der bed pastor Harboe i benet. Den anden dreng i træet er lillebror Skat i sit endnu hvide matrostøj).

hvorfra jeg navnlig husker operasangerinden fra Skodsborg, Tenna Frederiksens fremførelse af digtet »Der er tre Hjørnestene«.

I årene 1902-22 samlede onkel og faster ofte familien til en søndag i præstegården. Der kom far og mor og børn i alle aldre. Det var festligt. Vi fik eftermiddagskaffe og middag eller aftensmad. På bordet manglede aldrig de store skåle med syltetøj, som vi børn måtte spise af så meget, vi kunne. Onkels familie bestod af hans bror Emil Jensen, Nærum («Kaffejensen» fra St. Kongensgade). På fasters side var to brødre med familie fra Hellerup og dr. Otto Møller fra Holte. Som sagt, vi havde det dejligt. Men hjemturen blev noget hektisk. Børn skulle finde deres tøj, tiden løb, vejen var lang til stationen, og toget ventede jo ikke. Farbrødrene tog hver sin unge på nakken og så gik den vilde jagt gennem skoven. Disse sammenkomster betød bl.a., at vi fætre og kusiner fik et livslangt sammenhold.

INDKVARTERING 1914-1916

Mærkeligt nok husker jeg kun få træk fra denne periode, skønt jeg var ca. 14 år. Først var seks soldater indkvarteret, senere kun fire. De lå i gæsteværelserne og i konfirmandstuen. Der var en mærkelig stemning over præstegården i den tid. Til soldaternes forplejning kom der store forsyninger af kød. Soldaterne var rare og hyggelige mennesker. Onkel og faster havde lange samtaler med dem. Der var en arkitekt blandt dem. Han blev glad for Grethe og forærede hende en guldnål til afsked. Forlovede blev de ikke, hans mor ville ikke anerkende en tjenestepige som svigerdatter. – Hun vidste ikke, hvilken prægtig kone Grethe kunne være blevet for hendes søn! – Engang ville jeg gerne have fat i nogle gule blomster. Fire soldater greb om træet og rystede det – der faldt én blomme ned! Hvor vi lo! Det eneste navn blandt soldaterne jeg husker, er Horwitz, måske Alfred Horwitz?

1916

1916 blev et år, jeg særlig husker, ikke på grund af krigstiden, men af

personlige årsager. Den sommer blev min bror Olav student. Han skulle med til nordisk studentermøde på Rødkilde Højskole, hvor Frede Bojsen var vært. Da vi var i familie med ham, blev jeg inviteret med til den store sammenkomst. Hvor jeg glædede mig. Men det blev der ikke noget af. Jeg opholdt mig i præstegården, som så ofte før, og min veninde Irmelin Thulstrup ferierede med sine forældre i Gl. Holte. En rigtig varm sommerdag besøgte jeg hende. Vi gik tur langs en hvedemark, rullede kerner i hånden og spiste dem. Vejen hjem følte uendelig lang. Til sidst kunne jeg næsten ikke slæbe mig af sted. Ikke underligt, jeg havde fået feber på 40°. Det blev til en grim mundbetændelse, som skyldtes svamp på hvedekernerne. Der lå jeg så i 14 dage med høj feber, mens studenterne morede sig. Uh, hvor var det kedeligt. Eftervirkning: jeg tabte alt håret og måtte gå med stor sløjfe til at dække hovedbunden! Frisøren, som behandlede mit hår, købte det afredte hår af mor for 20 kr. Det var mange penge, men fletningerne var også lange.

KONFIRMATIONEN 1. OKTOBER 1916

Onkel var ved at komme op i årene. Hvis han skulle nå at konfirmere min yngste bror Skat og mig, måtte vi meldes til nu i 1916. Onkel var da 71 år, min bror 13 og jeg 15. Den gang skulle man være 14 år for at blive konfirmeret. Det gik lige, da Skat ville blive 14 i november. Vi gik til præst i sommerhalvåret. Vi boede i Hellerup og cyklede frem og tilbage til Søllerød en gang om ugen. Onkel havde et hold fra kl. 16-17. Undertiden var det vanskelige ture. Skats cykel var flikket sammen af familiens kasserede reservedele. Han måtte lappe gang på gang. En dag, da vi havde fri fra skole, bestemte vi at tage tidligt af sted, så vi kunne komme i blommerne, inden timen begyndte. Men ak, den dag måtte han lappe 6 gange på Kongevejen til Holte. Det endte med, at jeg måtte køre, alt hvad remmer og tøj kunne holde. For sent kom jeg, ildrød i hovedet af

*På cykel fra
Hellerup til Søllerød*

anstrengelse. Onkel holdt ikke af, at man kom for sent. Men da Skat omsider nåede frem, forbarmede onkel sig over os og gav os penge til tog hjem. Blandt konfirmanderne var der en lille mælkedreng, som mødte op i sin blå skjorte. Han kom lige fra arbejde. Han havde været tidligt oppe, så det var svært for ham at holde sig vågen. Han kom ind i mørket og stilheden i københavnerbænkene fra den strålende varme sol. Onkel forstod godt hans situation og lod ham ofte sove lidt.

Vi nærmede os 1. oktober, jeg skulle have ny hvid kjole. Den blev syet med korte ærmer til albuerne, men de andre pigers havde lange ærmer. Faster syntes ikke, det kunne gå an, så hun lagde et skønt indisk silkesjal om mine skuldre på selve dagen. Min bror fik sit højeste ønske opfyldt: hans tøj skulle være nyt fra inderst til yderst, og ikke slidt af hans to ældre brødre i forvejen. Hvor var han glad for sit nye matrostøj. Selve dagen 1. oktober blev for mig betydningsfuld for resten af livet. Dog var der et skår i glæden. Vor Ingeborg, Grethes søster, som ellers tog del i alt, hvad der forefaldt i hjemmet, lå på amtssygehuset med årebetændelse til stor skuffelse også for hende selv. Hvad nu med middagen? Og gæsterne, som var bedt? Bekymringerne blev dog fejtet af bordet. Onkel og faster tilbød husly og Grethe arbejde. Men hvad skulle vi stille op til middag, hjem var lang vej? Da trådte farbror Otto og tante Asta fra Holte til. De bød os på frokost. Det blev en skøn tur i den stille milde efterårsdag. Middagsbordet var dækket i konfirmandstuen. Bordet var pyntet med vildvin i alle nuancer. For enden sad min bror og jeg. Han holdt sin første tale og takkede på sin morsomme måde. Vi fik dejlige gaver, noget præget af krigstidens mangler! Onkel og faster gav os hver fem guldtiere, som senere hjalp os i et par nødstilfælde. Jo, det var en uforglemmelig dag.

Selve konfirmationen var anderledes den gang end i dag. Den varede i to timer. Vi blev overhørt, skulle vise, at vi havde lært noget, så vi kunne svare Ja hver især på dåbspagten. Som nu var alle oppe ved alteret for at få velsignelsen. Evangeliet var Jesu besøg hos Martha og Marie. Vi blev

også hørt i at fremsige et vers af »Befal du dine veje« og vi sang bl.a. »O, kristelighed«; den kunne få et ungt hjerte til at banke.

I denne sammenhæng vil jeg nævne, at vi ofte sang: »Alt står i Guds Faderhånd«, som ender med: »evigt glade vi skal være i vor Herres Jesu navn«. Det viste, at onkel ville, vi skulle forstå og opleve, at kristendom betyder daglig glæde.

Hermed slutter faktisk mine barndomserindringer. Naturligvis kom jeg stadig i præstegården med megen glæde, men det blev på en anden måde. Men af det hidtil fortalte kan man forhåbentlig forstå, hvilken livsvarig betydning opholdet i præstegården har haft for mig.

TIDEN EFTER 1916

Jeg overnattede sjældnere i præstegården efter konfirmationen. Årsagen var, at jeg var vokset fra mine svagheder, og skolearbejdet krævede mere, efterhånden som jeg nåede gymnasiet. Senere gik jeg på Zahles seminarium i årene 1923-26. I præstegården kom jeg med mine venner, når vi fandt på at tage på skovture; vi kunne altid ende i præstegården til en kop te. Jeg vidste, vi var velkomne. Jeg kom der naturligvis også til fødselsdage, fester og til de kirkelige højtider.

Jeg vil slutte min beretning med kort at fortælle om onkels og fasters afsked med Søllerød præstegård og deres sidste levedage sammen med Grethe i »Det lille Hus« på Margrethevej 3 i Holte.

I 1922 indfandt sig det tidspunkt, hvor onkel som 77-årig måtte tage sin afsked. Han var taknemmelig over at have måttet blive i embedet så længe. Han havde været rask nok, men nu begyndte alderen at gøre sig bemærket. Der blev købt et lille hus på Margrethevej 3 i Holte. Ikke langt fra fasters bror, dr. Otto Møller. Der kom de tre til at leve et stille liv, dog stadig gæstfri mod slægt og venner, men nok i mindre stil end før. Af og til vikarierede onkel både i Søllerød og Vedbæk kirke. Der findes et hyggeligt fotografi, hvor præsteparret hånd i hånd ankommer

Ferdinand og Gudrun Jensen samt Margrethe Olsen med Søllerødbørn 1921. Pigerne med fletninger er kroejer Sauerbergs døtre: Grethe og Rosa. Drengen i mørkt tøj var et Wienerbarn indlogeret på præstegården.

til Søllerød kirke ad stien over den gamle kirkegård. Onkel nød sit otium, nu kunne han læse alle de bøger, som hans travle arbejde havde hindret ham i. Han kunne tænke og bede i fred og ro, og han kunne »finde sin kone«.

Ferdinand Jensens død

Da døden i april 1925 nærmede sig onkel, sad faster trofast ved hans side, hvilket var ham til usigelig trøst og glæde. Han havde kaldt hende min kone, min ven og det forunderligste: min sjælesørger. Hun nedskrev de dejlige syner, han oplevede. Han oplevede »Lys i dit lys skal vi

En af de sidste vandringer til præsteparrets elskede kirke i Søllerød. I hånd i hånd går de, støttende hinanden, som de gjorde hele deres lange liv.
Foto omkring 1923.

skue«. Disse notater gav faster til provst Sparsø. I pastor Martensen-Larsens bog: »De dødes rige« kan man læse om onkels allersidste stunder. Endvidere er der i Mindebogen ved Johannes Larsen et kapitel om onkels død og begravelse.

Onkel døde 13. maj stille og fredeligt kl. 9.00 om morgenen.

Hvor blev mange mennesker bedrøvet ved budskabet om hans død, for vi ville komme til at savne ham, så elskeligt et menneske, han havde været. Med sorg måtte jeg holde mig borte fra begravelsen, da jeg skulle op til lærereksamen den dag. Men hørt om begivenheden har jeg, om hvor mange mennesker fra fjern og nær, der var kommet, om de mange blomster i kirken, om gartner Frederiksens udsmykning, og om de mange dejlige taler, der blev holdt af både præster og slægten.

Onkels sidste hvilested blev valgt tæt op til havemuren om den gamle præstegård. Venner rejste ham en mindesten i taknemmelighed. Stenen blev tegnet af arkitekt Helge B. Møller, en bror til faster. Stenen var smuk, men han havde desværre valgt en italiensk sort, der ikke kunne tåle vort klima. Den smuldrede i årenes løb. Så ved fasters død blev der lagt en anden sten. På onkels sten stod:

FERDINAND JENSEN

Sognepræst

i

Søllerød

1845-1925

Og det skal ske ved aftenstid

Så skal der blive lys.

Luk. 14, 7

Rejst i taknemmelighed af venner

DET LILLE HUS

Faster Gudrun og Grethe fortsatte livet lige så stille efter onkels død. Faster var optaget af håndarbejder til Løventhals årlige bazar i Grundtvigshus. Hun fulgte med i sognets begivenheder, var gæstfri mod slægt og venner, som vanligt. Hun og Grethe fulgtes ad overalt på besøg, hun var jo ikke flyttet fra sit miljø, så hun havde hele sin venskabskreds i nærheden. Hun kom i kontakt med Søllerød kirkes efterfølgende præster. Sammen med Grethe passede hun hus og have. Hun holdt stadig af skuffejernet, og Grethe fulgte trofast efter med riven. Da tanken om at bygge en ny kirke i Holte opstod, tog hun ivrigt del i forberedelserne bl.a. sammen med sin bror, dr. Otto Møller på Ernst Bojesensvej. Fasters anden bror, arkitekt Helge Bojsen-Møller, blev valgt til at bygge kirken, og faster blev valgt til at være en af grundstensnedlæggerne. Der findes en film om denne begivenhed. Man ser faster stryge snavset af hænderne, da hun lægger murskeen fra sig. Det ser så morsomt ud. Hun havde sådanne små hænder med den fineste silkehud, som var uvant med berøring af groft materiale. En skønne dag i januar 1944 følte faster sig træt af dage. Hun blev i sengen, havde ingen kræfter til at stå op. Hendes bror lægen og Grethe plejede hende med omhu. Hun sov ind lige så stille, som al hendes færden havde været.

Ved hendes begravelse fra Søllerød kirke mødte slægt og venner op for at slutte kreds om hende i stor taknemmelighed over hendes elskelighed mod os alle. Selv om faster og onkel ingen børn havde selv, har de betydet, og betyder endnu den dag i dag meget for slægtens unge, og derfor kan jeg ikke lade være med at slutte denne beretning om præstefolkene i Søllerød med følgende lille digt, som min tante Ella har hjulpet mig at skrive ved en anden lejlighed:

Den ny kirke i Holte

Slægtens stamtræ gror og gror.
Friske skud det skyde.
Kraft det får fra Geskemor.
Stærke sønderjyde!

»Hvis man slukker mindets glød«,
siger patriarken,
»Da er man for alvor død«.
Minde skær i barken!

Mange stolte grene var
een gang på dets stamme.
Dem vi nu i mindet har.
Glemsel dem ej ramme!

Store grene skaber ly
for de spæde kviste.
Sådan fødtes slægtens ry,
Runer vil den riste.

MARGRETHE OLSENS SIDSTE ÅR 1944-1975

Tilbage til Egøje

Efter fasters død 20. januar 1944 blev Grethe boende i det lille hus til alt var bragt i orden, møbler og sager fordelt blandt slægt og venner. Hendes egen arv og køkkengrej blev sendt til Egøje til hendes barndoms-hjem, hvor en yngre søster boede. Der slog hun sig ned foreløbig. Hun var 61 år og kunne ikke tænke sig at søge ny plads i huset. Til huset i Egøje hørte en stor have, hvor søster Bertha dyrkede grønsager og blomster, som den tredie søster Anna solgte i sin butik på Brogade i Køge. Nu kunne Grethe hjælpe med, hun var jo vant til havearbejde. Efter en tid blev Anna og Grethe enige om at bruge deres sparepenge til køb af et lille hus længere nede i landsbygaden. Bertha var ikke så let at bo sammen med, og Grethe havde ikke nogen selvstændighed, hvor Bertha havde regeret alene i mange år. Nu fulgte nogle dejlige år for de to søstre, indtil Anna blev syg; da måtte de afstå forretningen. Anna kom på plejehjem, hvor hun døde efter et års tid. Grethe boede i huset til en uheldig og kælen kat fik hende væltet om i gården, så hun brækkede benet og kom på plejehjem i Herfølge. Det yndige hjem blev solgt. Grethe var på plejehjemmet, til hun blev over 90. På den dag festede de for hende. Præsten kom til chokolade, og der blev talt og sunget et par

salmer. Grethe var da næsten blind, men hun kunne versene udenad og sang med et ansigt, der lyste af ånd og glæde.

Hendes allersidste år var triste. Dem tilbragte hun på Køge Sygehus. Hun sad dagen lang i kørestol uden at være i stand til at tage et skridt på egen hånd. Hun bar sorte briller, og hænderne var sammenknyttede af gigt. Tålmodig var hun til det sidste, det elskelige menneske, men et sørgeligt syn. Sygeplejerskerne var søde at køre hende ud i haven, når det kunne lade sig gøre. Hun nød at indånde luften og blomsterduften. Hun sad stille og indelukket i sig selv, men hun blev glad, når hun hørte, at søster Ingeborg og jeg var der.

Ved hendes død d. 7. august 1975 så vi hende ligge i kisten; hun lignede sig selv som i live: mild og fredelig. Hun blev begravet på familiegravstedet på Herfølge kirkegård. Beskedent og fromt forlod hun denne verden. Sådan sluttede et langt og slidsomt liv i tro tjeneste for andre.

Ingeborg er død, men den fjerde søster Bertha lever, nu jeg skriver dette i april 1985. Fornylig blev hun 97 på plejehjemmet i Herfølge – og siges endelig at være blevet mild at omgås!

Fra min barndom i Nærum

Af Jørgen Mortensen

Slægten

Den 6. marts 1909 blev jeg født i Nærum som nummer 5 i en søskendeflok på 8, i øvrigt som en overlevende tvilling. Min mor fik tre hold tvillinger, hvoraf det ene hold døde.

Slægten på begge sider stammer fra gårdmænd og landbrugere. Således er min oldemor, Ane Olsdatter, datter af Ole Larsen på Langkærgård i Holte. Hun blev gift med min oldefar Morten Andersen på gården Nøjsomhed i Nærum. Min mors slægt stammer fra Gørløse sogn; hun er født i 1872 og døbt i Gørløse kirke. Hendes forældre var gårdmand Lars Andersen og hustru Marie Nielsdatter.

I min mors familie var der mange søskende. Det var skik og brug dengang, at de skulle ud at tjene, og de havde jo lært landbrug og køkkentjeneste fra bunden. Min mor kom til at tjene hos en familie Hoppensack, hvor hun var i en del år. De boede om sommeren i Kørom ved Aggershvide i Skodsborg, og da min far var søn af en skovløber og færdedes i Jægersborg hegn, har de antagelig fundet hinanden dernede. Hoppensacks hus lå, hvor Køromvej er ført over Kystbanen.

Min fars slægt stammede fra gården Nøjsomhed (Birkegården) i Nærum. På Nøjsomhed kom tre sønner, Ole, Anders og Christoffer Mortensen. Christoffer, min oldefar Morten Andersens yngste søn, fik overdraget Nøjsomhed, mens Ole deltog i krigen 1864 som bestillingsmand. Anders, min bedstefar, blev skovløber og kgl. jagtbetjent ved Jægersborg Hegn. Det indebar bl.a., at han skulle passe trafikken gennem

Oldemor, Ane Olsdatter, gårdmandsdatter fra Gl. Holte, gift med gårdmand Morten Andersen på Nøjsomhed i Nærum. Foto ca. 1865.

skoven, som var lukket – ligesom i dag – med dyrehegn. Dengang var der låst og lukket alle vegne; skovløberen skulle sørge for, at gående, hestekøretøjer o.s.v. blev låst ud og ind. Jeg blev en gang fortalt, at Frederik VII, der boede i Skodsborg, lavede et helvedes hus over, at nøglen til lågen var borte, en dag han ville gennem skoven. Nøglen til porten hang normalt på et søm ved køkkendøren. Det viste sig, at en skade havde fjernet den blankslidte nøgle og anbragt den i stråtaget ved skorstenen. Hvordan de fik lukket porten op, ved jeg ikke, men i hvert fald fik de en ordentlig vals af kongen – der med forrider og bagrider ventede på at komme igennem. Porten gav i øvrigt en temmelig god indtægt til Anders Mortensen. Skovløberhuset, som lå ved Biblioteksalleen/Hegnsvej i Nærum, er forlængst nedrevet. Kun en låge fører ind til skoven i dag.

Christoffer Mortensen, født i 1838, fik som nævnt overdraget Nøj-

Slægtsgården Nøjsomhed i Nærum fotograferet omkring 1955 kort før nedrivningen. I baggrunden skimtes Suhrs gartneri på Gl. Høltes sydvendte skråning. Nøjsomhed var en fire-længet gård, på fotografiet ses ladebygningerne. Stuehuset lå mod øst ud mod Nærumvej (hovedgaden). I dag krydser Helsingørmotorvejen gårdens jorde, og Søllerød kommunes materialegård, der af uransagelige grunde er blevet kaldt Birkegården, ligger på Nøjsomheds plads.

somhed. Det var imod sædvane, at den yngste søn overtog gården, og der har sikkert været nogle tvistigheder i den anledning. Om den ældste søn Ole, født 1834, står der i folketællingslisterne, at han »levede på gården og var svagt begavet«. Jeg har hørt, at han levede ude i kostalden, mere hensyn blev der ikke taget til ham. Han var dog ikke mere åndsvag, end at han var soldat i 64 som stedfortræder for sin bror Christoffer.

Min oldemor var en meget bestemt dame, både påholden og nærig

Mine bedsteforældre,
skovløber ved Nærum-
port, Anders Mortensen
(1838-1905) og hustru So-
fie Nielsen (1838-1913).
Foto ca. 1880.

med alt. Tøjet skulle repareres og slides i det uendelige. Det var også meget svært at få penge ud af hende, en tendens, der fortsatte i familien.

Der var tre søskende i skovløberhuset: Anna, der giftede sig med skomagermester Ludvig Heeberg, som nedsatte sig med eget værksted nær torvet i Nærum. Han døde i 1917. Tante Anna ernærede sig ved at sy tøj og klarede sig godt i mange år. Christine kom bl.a. i huset på en

gård i Usserød og blev senere ansat på Søllerød slot hos hofjægermester Tvermoes, hvor hun avancerede til oldfrue. Hun døde i 1938.

Christian, min far, kom i tømmerlære. Det var et strengt arbejde og faktisk noget af et tømmerfag at være skovløber på den tid; al hugst skete med håndkraft og mest om vinteren. Man vadede i sne, og det var derfor nødvendigt med gode tætte træskostøvler, som man var meget omhyggelige med. Støvlerne blev smurt, efter de var tørrede ved kakkellovnen, med flæskesvær. Også værktøjet, skovøkse og skovsav var omhyggeligt slebet og filet. Den medbragte mad blev fortæret i sneen, der var ingen arbejdsskure opstillet, som i dag. For at holde varmen medbragte man en lille tønne brændevin, som hjælpedrengen hentede hos købmanden i Nærum, pris 27 øre. Det var sikkert den såkaldte slavebrændevin. Den omhyggelighed, hvormed man behandlede værktøjet, har sikkert inspireret min far til at blive tømmer; i hvert fald kom han i tømmerlære i Tårbæk og vandrede frem og tilbage fra Nærumporten til Rådvad over Sletten til Tårbæk.

På den tid var de velstående københavnere begyndt at købe grunde langs Strandvejen. Håndværkerne havde kunder helt op til Rungsted, og man brugte benene både ud og hjem. Cyklen var endnu ikke almindelig.

Først i halvfemserne var min far udlært. Han blev kort efter indkaldt til Marinen og gjorde tjeneste som bødker på panserfregatten »Helgoland«, den første og største panserfregat, Marinen har haft. På den tid var det almindeligt, at håndværkerne drog udenlands for at lære nyt og se sig om i Europa. Efter hjemsendelsen fra Marinen drog min far også »på valsen« i Tyskland og arbejdede sig frem fra sted til sted. Der var håndværkerlaug i alle store byer, og her fik håndværkerne anvist logi og arbejde, blev meldt i sygekasse m.m. Blandt hans mange oplevelser »på valsen« var der næppe meget, der imponerede ham mere end den store tømmerkonstruktion i Slesvig Domkirke. Den var fuldendt, syntes han.

Under de store arbejdskonflikter i halvfemsernes slutning var det svært at finde beskæftigelse, og min far rejste derfor over Bergen til

Min far, (Niels) Christian Mortensen (1870-1936), fotografet, da han var ved marinens eksercerskole, 1891.

Island og deltog i brobyggeri i Seidisfjord. Efter endt arbejde gik rejsen over Edinburgh til København.

BOSÆTNINGEN I NÆRUM

Min far og mor blev gift kort efter hjemkomsten fra Island. De første år boede de i Skodsborg, men flyttede derfra til Nærum. Her købte far et jordstykke fra Nøjsomhed på Nærumvej, nuværende Nærum Hovedgade 12, i byens vestlige udkant. Prisen var 15 øre/kvadratalen. I sin fritid byggede han et lille hus med fire fag vinduer. Der var to stuer, et vaskehus og bagest en retirade. Dette første hus var med fladt tag med tagpap og små hyggelige ruder. Der var ingen offentlig vandforsyning, og derfor havde alle brønd og vandpumpe. Kloak var ikke anlagt, og affaldet blev anvendt som gødning i haven.

Omkring 1904-05 begyndte far at bygge et toetagers hus med delvis kælder, og nu blev der god plads til alle børnene.

Landevejen hed den gang Nærumvej, senere Søllerødvej, og ejendommen har haft flere numre: Nærumvej 21, Søllerødvej 324 og nu Nærum Hovedgade 12. Det var en smal stenet vej med grøfter og meget sand. Det støvede så meget om sommeren, at det kunne tage en halv time for støvet at lægge sig, når et køretøj passerede. Der er senere foretaget flere vejudvidelser, og nu ligger huset meget nærmere vejen.

TØMRERVIRKSOMHEDEN

Min far fik udstedt næringsbrev 6. maj 1907 og begyndte egen virksomhed. Et højt skilt ved vejen fortalte, at her var tømrer- og snedkervirksomhed. Bogstaverne var gotiske og malet af malermester Fr. Chr. Sørensen fra Nærum. Sørensen blev i øvrigt senere sognefoged fra 1918 til 1931.

Der var kun få huse i den del af byen. Smedeværkstedet ligger endnu

På vej ud i den store verden som naver: Christian Mortensen fotograferet i København, før han drog på valsen, 1892.

nærmest Torvet, derefter 2-3 stråttækte huse og åben mark ind til vort hus. Over for nedkørslen til Nøjsomhed lå et hus ved navn Niartherum og igen åben mark til Egevang. Vejen ned til Nøjsomhed var en lille markvej, og ved nedkørslen stod et stort ahorntræ, som endnu står bag tæppefirmaets bygning. Jeg er glad for, at det træ stadig er bevaret, idet jeg blev forlovet under det.

Min mor, Inger Kirstine Mortensen (1872-1948), fotograferet på Østergade i København. Forlovelsesbillede fra omkring 1890.

Arbejdet

Efter det store hus var færdigt, blev det oprindelige indrettet til snedkerværksted; en elektrisk båndsav blev installeret, og nu kunne vi selv fremstille materialer i alle dimensioner. Det var billigere selv at rejse til Sverige og sørge for at få det grove tømmer bragt i jernbanevogne til Nærum station, navnlig da Ny Holte skole og Sanatoriet blev bygget og ændret. Antallet af medarbejdere svigede i takt med de enkelte bygge-

Mine forældre som nygifte, foto fra Kystateljéret i Vedbæk, ca. 1896.

rier; vi har været oppe på 20 mand. Når et arbejde var afsluttet, blev folkene fyret igen og antaget ved nyt byggeri. Snedkerne måtte arbejde indendørs, men tømrerne for det meste i fri luft. Blandt svendene husker jeg særligt snedkerne Jeppesen og Hoffmann. De var begge meget dygtige og solide. Når en bygning planlægges, får håndværkerne tegninger, og efter disse tilpasses konstruktionerne direkte på jorden, det kaldes afbinding. Spær, kviste og bindingsværk tilpasses og transporteres til byggepladsen, og huset rejses, når murene er kommet i rejsehøjde. Jeg har aldrig observeret, at alt ikke passede efter tegningen. Man brugte romertalsystemet, således at det, som skulle sammenføjes, havde samme numre.

Barndomshjemmet på Nærum Hovedgade. Huset eksisterer endnu. Foto ca. 1930.

I 1912 opførte far en værkstedsbygning, hvor der kunne stå fire snedkervende ad gangen. Da verdenskrigen var forbi, var der boligmangel. Kommunen lod da opføre Buskehøj og Mariehøj, hvor samtlige døre og vinduer samt trapper blev udført i den nye værkstedsbygning. Min far var en både driftig, meget energisk og forudseende mand. De ansatte boede ikke hos os. De lærlinge vi havde, boede hjemme og fik deres kost der. Vi havde ikke plads til andre end os selv, vi var jo fem drenge og tre piger. Alle drengene skulle naturligvis helst være tømrere. Og det var en fejltagelse. Min ældste bror blev først tømrer, den næste bror var kejt-håndet og kunne derfor ikke stå ved en høvlebænk, som er højreventd, så han blev murer. Da turen kom til mig, græd jeg mine modige tårer. Jeg havde hørt og set så meget, at tømrer ville jeg i hvert fald ikke være; men

jeg skulle. Jeg blev dog aldrig rigtig tømmerer, selv om jeg har et bevis fra min far på, at jeg har været i lære i 2½ år. Min far havde regnet ud, at det var billig arbejdskraft, og vi var jo så at sige født på en tømmerplads. Vi var vokset op med tømmerdimensioner, tommestok, og hvad der ellers har med byggeri at gøre. Gårdejeren fra Nøjsomhed sagde en gang til min far »Ved du hvad, Christian, den har du regnet godt ud, det er billig arbejdskraft, du har«. Børnene kunne jo lave det hele, og det blev virkelig udnyttet. Det var strenge tider. Først omkring 1916 fik vi anskaffet en islandsk hest og fik smed Aastrøm på bakken til at smede en rigtig solid vogn. Den kunne skilles ad i fortøjet, og ladet med baghjule-
ne kunne trækkes flere meter bagud og en planke med bolt holdt forbindelsen. Den var praktisk til granstammer og langtømmer. Jeg har ofte sammen med far hentet granstammer efter bestilling hos skovfogeden; vi forlængede vognen og havde 5-6 stk. med ad gangen. Det var en vanskelig transport, navnlig i svingene. Granstammerne blev afbarket, høvlet, malet og solgt som flagstænger langs kysten og andre steder i området. Vi begyndte tidligt at hjælpe til i arbejdet og navnlig med kørslen med hestevogn. Det skete tit, når jeg kom fra skole, at jeg fik besked om at spænde for og køre materialer f.eks. til Ørholm Papirfabrikker, som lå stille i flere år. Fabrikken ejedes af De forenede Papirfabrikker, og vi havde vedligeholdelsen af bygningerne. Vognen blev læsset med det materiale, der skulle bruges: tagpap og tjære, som hang på kroge under vognen, brædder, værktøj, søm m.m. Hulvejen fra nuværende Skodsborgvej til Ørholm så helt anderledes ud dengang, nærmest som vejen ved Nymølle stadig ser ud i dag.

En morgen kom jeg med fuldt læs ned ad bakken; hesten holdt igen på vognen, bremsen var trukket til, og skulle der blive for meget fart på, kørte man ud til siden og blev bremset ekstra af det dybe sand. Men det var nær gået galt. Jeg var nået godt ned ad bakken og mente nu at kunne slippe bremsen og lade hesten løbe. I det samme dukker Christian X frem bag en kæmpebøg. Vor lille islænder stod op på bagbenene, og

kongen red ind under ham; sådan så det ud for mig. Der var fart på vognen, og jeg havde nok at gøre med at holde styr på hest og vogn. Heldigvis skete der ikke noget. Jeg vil tro, kongen har skældt godt ud, men det hørte jeg ikke.

OMGIVELSERNE

Nærum var en lille dukkeby dengang. Der boede vel omkring 800 mennesker, men om sommeren steg antallet til 12-1300. Det var landliggerne, der flyttede ud, og de fleste fastboende, som havde mulighed for det, lejede ud til landliggerne. Det gav en god ekstrafortjeneste, om de så også selv skulle bo ude i brændeskuret – og det var der mange, der gjorde. I øvrigt var der meget stille i byen i forhold til i dag, bortset fra at hele byen blev vækket om morgenen med hanegal fra alle sider. Når først en var begyndt, fortsatte de allesammen rundt omkring – og det kl. 3-4 om morgenen i sommertiden. Jeg husker, at min far bandede og svor en nat, at nu skulle den hane have hugget hovedet af, så han kunne sove. Men i øvrigt var der altså så stille, at vi kunne høre hundene gø oppe i Gl. Holte – og der var næsten ingen biler. Der var, så vidt jeg husker, kun to biler i hele kommunen, den ene tilhørte en læge i Holte, som altid kørte i sin ullevams, en tyk, jovial mand – Møller. Den anden kom fra bryggeriet på Kohavevej i Trørød. Det var en lastvogn med faste ringe, der havde øltønderne bundet i kæder under vognen. Vi drenge sprang ofte op på tønderne for at få en tur ned ad bakken til Nærum. Når sådan en vogn havde været gennem byen, varede det en halv time, inden støvet lagde sig fra den rene sandjord, som blev hvirvlet op i store skyer.

Når byen vågnede om morgenen, hørte man tømmerne banke med klaphamre og stemmejern, smedene hamrede på ambolten; de var rene kunstnere til at spille taktfast på ambolten. Der var mange heste i byen, og alle skulle på et eller andet tidspunkt til smeden og have nye sko.

Idyllen i Nærum: Nærum Gadekær omkring 1905. Endnu i min barndom kørte byens gårdmænd og andre vognmænd ned til gadekæret, når hestene skulle vandes. Det hændte tilmed, at man kunne se de gamle vogne stå ude i gadekæret en 14 dages tid, for at træet ved hjulnavene og i hjulenes krans kunne udvide sig.

Naboerne

Murermester Edvard Larsen købte jord over for os og bosatte sig der. Han anskaffede sig også en hestevogn til sit arbejde. Min far og han havde en del arbejde sammen. Jeg kan nævne de fire grå beboelsesblokke i Rådvad over for vandrerhjemmet; dem byggede de sammen foruden meget andet.

Foruden tømmer, murer og smed var der også en malermester i Nærum. En anden jeg svagt husker, var min onkel, skomager Ludvig Heberg, der døde i 1917 af tuberkulose. Han og min tante boede ved siden af malermester Sørensen, næsten lige over for smeden i et lille, dejligt bindingsværkshus, som nu er væk. Efter Ludvig Hebergs død ernærede

Viggo Aagaards købmandsforretning i det gamle skolehus på Nærum Torv, ca. 1910. Købmand Aagaard står med hunden i forgrunden.

hans kone, Anna Heberg, sig ved at sy kjoler for det pænere borgerskab, bl.a. jægermesterinden fra Søllerød slot, fru Tvermoes. Tante Anna var en meget energisk og klog dame og havde en fantastisk hukommelse. Hun vidste altid, hvornår der skulle være bryllupper i byen, og hvad der var sket, og hvem der havde sagt hvad og hvorfor. Og det holdt hun altsammen nøje regnskab med. De fleste kunder kom ned til hende, og jeg kan endnu høre tantes stemme, når hun med munden fyldt med knappenåle aftalte mål og priser med kunderne. Min mor var glad for hendes besøg og blev holdt underrettet om livets gang i byen. Hun boede jo selv uden for den almindelige bebyggelse.

Slagtermester R. C. Møller med sønnen Milton på sin slagtervogn foran forretningen på hovedgaden i Nærum omkring 1916. Efter faderens død førte Milton Møller forretningen videre. Endnu i dag er slagterforretningen i slægtens eje.

I Nærum gamle skole, den nuværende restauration, havde købmand Aagaard indrettet sin butik. Der var endnu en købmand i den anden ende af byen ved siden af Laurasminde, som tilhørte murer Vehrs. En bager havde butik nærved Vehrs ejendom. Senere byggedes Andelsbageriet over for sprøjtehuset. Endelig var der en blandet landhandel i Benbrækkerstræde, indehaveren hed Søborg. Senere kom slagtermester Møller til byen, han havde gode talegaver og kørte ud til kunderne i sin

hvidmalede slagtervogn forspændt med to små heste. Han havde to sønner, hvoraf den ene emigrerede til Argentina. Den anden fulgte efter, men kom hurtigt hjem igen.

· DAGLIGLIVET

Vi var stort set selvforsynende, idet vi efterhånden udvidede jordtilliggendet. Min far købte mere jord ned mod Lindealleen, hvor Brüel & Kjær nu ligger, og her blev dyrket kartofler. Det var os drenge, der måtte sørge for det. Et år havde vi også rug, da far syntes, det var for dyrt at købe havre til hesten. Havren skulle i øvrigt hentes nede på Lyngby Mølle, og det var en heldagstur. Vi havde næsten alt; f.eks. havde vi 30 bistader. Det var nu ikke ret meget honning, vi børn fik, det blev solgt. Så havde vi frugttræer i massevis. Min far var lidt af en specialist med frugt. Kønt var det med en hel hvid sky af blomster hvert forår.

Selv om vi ikke havde svende og lærlinge boende, var det et slid og slæb for min mor med alle de børn. Vi havde selvfølgelig kun koldt vand, der skulle tages ude fra pumpen, og når der blev skyllet tøj, var det også udenfor i store baljer, som næsten altid stod fyldt med vand i tilfælde af brand. Madam Christiansen nede fra den lange længe i Nærum blev varslet og tilkaldt, når der var vasketøj, og så var der forlængst fyret op, og det kogende vand var klart, når madam Christiansen kom. Det første hun sagde var, at hun skulle have en ordentlig snaps, inden hun gik i gang. Og hun var åbenbart et jern til det. »Tyske Sofie« kaldte de hende. Hun hjalp min mor med al storvask, og det var just ikke sådan en klatvask, som i dag med et par trusser og et par bleer, men det var lange snore med lagener og dynebetræk, der var en hel skov af vasketøj.

Børnene måtte passe dyrene. Der var den lille islandske hest, som var en mærkelig lille Rosinante. Den var hvid om sommeren og sort om vinteren; vi holdt meget af den hest. Den var noget stædig, og den ville

Vaskedag

Husdyrene

Den lange længe (set fra vest) på Nærum Hovedgade over for »Gyden«, nuværende Nærumgårdsvej. Madam Christiansen boede i gavllejligheden, hvorfra hun havde god mulighed for at følge med i alt, hvad der foregik i landsbyen. Huset var oprindeligt indrettet som landarbejderbolig med plads til 4-5 familier. Senere fik sygekassen lokaler i husets østlige ende, og skiftende småbutikker (bl.a. grønthandler) har haft til huse i længen. Foto fra omkring århundredskiftet.

faktisk kun gå den vej, den selv ville, og så kom det an på, om man kunne få den lokket med en gulerod eller noget andet. Vi havde masser af høns, det havde alle. Duer havde vi også foruden en stor gris samt hund og kat. Det gav selvfølgelig en del ekstra arbejde med husdyr og den store urtehave, og min far var meget krævende. Når et stykke jord skulle

behandles, skulle det være tip-top, og det skulle passes. Vi købte sjældent noget. Der kom en fiskemand engang imellem, fisk var sådan set det eneste, vi behøvede ud over alt det, vi selv havde. Mor var dygtig til at nedsalte og lave blodpølse, medisterpølse og leverpostej; alt var hjemmelavet, og spegepølserne hang nede i kælderen i lange rækker til vinterbrug.

Hans Mortensen

I 1917 fik vi et familiemedlem til nabo, nemlig fars fætter Hans Mortensen, der havde arvet slægtsgården Nøjsomhed. Han solgte gården i 1917, og så var den ude af familien. Forinden havde han dog sikret sig et stykke jord ved siden af os. Han købte bil, en meget flot Nash med messingkøler. Han levede af at køre for forskellige, mest prominente personer, der f.eks. skulle til Skodsborg, for 2,50 kr. for at nå toget, bl.a. en fru Westenholtz, der havde lejet sig ind på Nøjsomhed. Hun var en af hans bedste kunder. Ellers havde familien Mortensen havebrug med hindbærrækker i massevis samt blommer og jordbær. Min far og Hans Mortensen gik meget op i frugtavl. Min far blev kaldt tommestokken af gartner Lendahl i Gl. Holte, fordi hans kurve altid var nøjagtig opmålt, når han solgte hindbær. Næsten alt fra haven blev solgt. En kommissionær afhentede varerne og kørte på torvet med dem, og vi fik afregning næste dag. Frugtavlens var Hans Mortensen vigtigste næringsvej, men jeg har mange gange set ham fare af sted fra haven med jord på træskoene, når han pludselig skulle køre fru Westenholtz et eller andet sted hen.

De havde også en stor hønsegård, og man ved, hvordan det er: Smedens hest bliver aldrig skoet, tømmerens låge aldrig repareret og malerens hus aldrig malet. Hønsegården blev heller aldrig vedligeholdt, for det kostede jo ny ståltråd. En sommernat havde ræven været der og tømt vores hønsehus, 31 høns. Ræven havde selvfølgelig ikke kunnet tage dem alle med sig, så den gravede dem ned i kartoffelrækkerne. Nogen tid senere var den i Hans Mortensens hønsehus og raserede det. Han havde glemt at lukke lemmen. Så blev far og Hans Mortensen enige om, at nu

På rævejagt

skulle det være lyv. Hans Mortensen havde en udbygning ned mod haven, et vaskehus, og sådan en stille sommernat, hvor ræven var rigtig sulten, satte de sig hyggeligt til rette bag halvdørene med et jagtgevær – bajere og brændevin i gruekedlen – og ventede på den. Hvem af dem, der opdagede ham, ved jeg ikke, men der blev i hvert fald sagt »der er han«. De så en rød hale, der bevægede sig tværs over hindbærstykket. Begge løb blev brændt af. De var stolte som paver. Min mor vågnede ved skuddet, kom ud og sagde »Fik I ham?« »Jah« sagde de; da opdagede de, at det var sognefogedens kat. Den var rød og meget særpræget, og sognefogedens kone var så utrolig glad for den. Nu forholdt det sig sådan, at visse familier i den lille landsby kom sammen; der var sognefogeden, der var Hans Mortensen, der var min far og flere andre med damer. Mændene spillede l'hombre med brikker, og damerne snakkede og strikkede i den anden stue. De fik romtoddy og andre gode sager, de har rigtig siddet og hygget sig, sognefogedens kone, fru Sørensen, sad der også og spurgte: »Er der dog ikke nogen i hele byen, der har set min kat?« Min mor måtte gå ud af stuen for ikke at eksplodere, men hun turde heller ikke røbe det, så fru sognefogeden fik aldrig at vide, hvor hendes kat var blevet af; men der blev sat nyt hegn op for hønsegårdene efter den tid.

I min allertidligste barndom, mens Hans Mortensen endnu ejede Nøjsomhed, passede jeg og mine brødre ofte køer på gården. Om efteråret efter høsten lod man markerne ligge brak og udnyttede jorden med køerne på græs. Jeg husker ikke, hvor mange køer der var, men jeg gætter på en 20 stykker, og dem kunne en dreng godt gå og daske til med en kæp for at holde dem inde på marken, så de ikke kom på afveje. Jeg har også kørt med den gamle hest, som de havde, Pers hed den, og den var næsten medlem af familien. Den blev omtrent 30 år, og de sidste 5 år fik den lov til at gå på gården, som det passede den. Den fulgte med ud i marken lige så stille og gik stille hjem igen og faldt i søvn inde i gården, og det fik den lov til, lige til den faldt om.

Legekammerater

Med hensyn til legekammerater var de første år lidt kedelige, da vi var de foreløbige eneste nybyggere i den vestlige del af Nærum. Men så byggede murer Edvard Larsen sig en villa lige over for os, og der var tre børn, to piger, der hed Sine og Emilie, og en dreng, der hed Kaj (som senere blev en meget dygtig gymnast); Sine blev skoleinspektør på Frederiksberg. Vi børn legede dejligt på den støvede vej. Vi havde verdens herligste legemuligheder, for inde på min fars område lå tømmer, brædder, lister, spader og masser af jord, og vi gravede huler m.m. Vi havde et legeområde helt ud til Mølleåen og ned til Skodsborg og i skovene. Om sommeren vandrede vi til fods til Skodsborg strand, hvor det var gratis at gå i vandet; på badeanstalten kostede det 20 øre, og det var jo næsten ikke til at skaffe. Efterhånden kom der lidt mere liv i byen. I 1921 byggede hattefabrikken i Skodsborg en stor rød kaserne i vor del af byen til sine arbejdere, og der var en hel del børn, så nu var vi i byens vestende pludselig blevet en magtfaktor over for drengene oppe i den anden ende. De havde ofte tævet os, når vi skulle i skole og på vejen hjem, men nu var vi pludselig blevet så mange, så vi kunne slå igen.

Jeg husker især en dreng, der kom fra Springforbi, han hed Henry Maischnack. Hans far var ansat på hattefabrikken, hvortil han var kommet som hattemager fra det østlige Tyskland for at lære danskerne at lave hatte. Han var tysk statsborger, og direktøren på hattefabrikken var også tysk, i hvert fald tysksindet, og direktøren blev ved med at bearbejde ham i 1914-15, indtil han meldte sig frivilligt til den tyske hær, hvorefter han kom til østfronten og blev slået ihjel med det samme. Så sad enken i Springforbi med fem børn. Henry og jeg kom til at gå i samme klasse i skolen. Vi holdt siden sammen i mange år.

Længere nede ad vejen i min tantes hus, der hed Sofiero, boede togfører Danielsen til leje. Han havde to drenge på min alder. Den ene gik på Nærum kostskole. Kostskolen kom til at betyde en hel masse for os. Nærum skole var jo for så vidt en god skole på den tid, man ser jo noget anderledes på det nu 70 år efter. Med kostskolen kom der noget

Nærum kostskole

»Sofiero«. Min farmors aftægts hus på Nærum Hovedgade midt på Smedebakken skrås over for vort hus. Anders Mortensens enke, farmor Sofie, ved lågen. Huset eksisterer endnu. Foto ca. 1910.

nyt ind: De spillede fodbold, og det var ikke noget, vi kendte til, og de læste bøger, og jeg lærte Defoe, Kaptajn Marryat og andre gode drengebogsforfattere at kende og fik udvidet min horisont ganske kolossalt. Endelig havde de en spejdertrop. Der måtte jeg dog ikke være med, for det kostede penge, hvis man skulle have en hat eller bluse, og det ville min far bestemt ikke være med til. Vi lavede derfor selv en patrulje, som vi kaldte det. I stalden hentede vi hestens lygte og holdt vore møder inde

i et sømskur. De andre drenge i byen vidste, at når lygten var tændt, holdt patruljen møde. De drenge, der ikke var medlemmer af patruljen, var godt misundelige. Vi fik en masse oplevelser ud af det. En gang trak vi min fars trækvogn næsten Sjælland rundt – med håndkraft. I lang tid derefter blev jeg kaldt for »Sjælland rundt«. Vi boede i et håndsyet telt, som fru Danielsen, togførersens kone, havde lavet til os. Hun levede af at sy handsker, og hendes maskine kunne omstilles til at sy i sejldug. Vi klarede os fint med det nye telt og havde mange oplevelser på turene. Vi havde lavet kærren som en prærievogn. Jeg havde hugget de bedste brædder fra min far, hvilket indbragte mig en ordentlig endefuld, da vi kom hjem.

De fleste børn, som nu boede omkring os, havde ikke så mange pligter. Jeg skulle derimod passe hest, høns, duer samt have. Nogle gange stod drengene ude på gaden og fløjtede efter mig, at nu havde de fundet på narrestreger. Af og til stak jeg af fra arbejdet for at lege med dem, hvilket resulterede i en omgang klø, når jeg kom hjem, og tingene ikke var gjort. Der var virkelig meget at gøre, min far havde jo rodet sig ind i så forfærdelig mange aktiviteter.

MOBILISERINGEN 1914

En fredelig dag i begyndelsen af august 1914 blev hele byen alarmeret af gjaldende hornsignaler. En større afdeling soldater marcherede op på Nøjsomheds mark mellem Egevang og nedkørslen til Nøjsomhed. De formerede en firkant, i hvis midte en officer læste op af indkvarteringsplanen. Soldaterne begav sig i større eller mindre afdelinger til deres indkvartering. Vi børn syntes, at det var meget spændende med al det nye, der skete, den alvorlige side af sagen forstod vi ikke meget af. Vi fik syv mand i første omgang, Nøjsomhed 20 mand. Alle blev fordelt og fik nøjagtig adresse og navn på deres vært. Det har været planlagt i forvejen,

og jeg beundrede den nøjagtighed, hvormed alt var tilrettelagt. Alle var indkvarteret inden for hørevidde af signalhornene, og vi børn lærte meget hurtigt, hvad signalerne betød. Baggrunden for alt dette var naturligvis verdenskrigens udbrud, og at Danmark var parat til at forsvare sin neutralitet og sætte forsvaret i beredskab.

Mobiliseringen viste hele verden, at vi var parat til at forsvare os og medvirkede til, at vi slap for direkte deltagelse i krigen 1914-18. De menige infanterister var bevæbnede med de berømte 89-geværer, bajonet, tornyster, feltflaske m.v. Senere på dagen, efter at infanteriet var fordelt, ankom feltartilleriet. Hver kanon blev trukket af fire heste, løbet vendte bagud, og hver kanon var bemanded med fire mand. De kørte gennem byen og opmarcherede mellem Alfred Christensensvej og Nærumbanen. Dette område var dengang flad mark.

Mens artilleriet var placeret her, skete for resten en episode, der nær havde kostet en stor dreng livet. Drengen havde listet sig ind mellem kanonerne, en anden dreng pillede ved låsen på en kanon, og et skud gik af. Han slap med at blive sort over det hele og tøjlet delvis brændt af. Vagten har ikke været særlig god. Men der var ikke flere drenge, som pillede ved kanonerne.

Da der var faldet ro over situationen efter det første militære opbud, blev vi opmærksomme på et nyt. Det var husarerne, som i lange rader passerede vort hjem. Det knirkede af seletøj og raslede med sabler, og rækkerne syntes ikke at tage nogen ende. Det var et opbud af heste i hundredvis.

Vi børn gik ind og spiste til aften, og atter hørtes hestehove og sabelraslen og endnu en lige så stor styrke passerede. Det var os en gåde, hvor alt det rytteri skulle hen. Senere har jeg fået oplyst, at rytteriet skulle spredes over det meste af Nordsjælland ifølge en gammel plan for forsvaret af København. Man havde ingen eller få telefoner og ingen transportable radioer, derfor har man brugt rytteri til at overvåge egnen og give melding. Dette system havde virket godt i mange hundrede år.

Husarer fra sikringsstyrken passerer Vedbæk i de usikre augustdage 1914. Foto fra telefondirektør Johannsens familiealbum på Byhistorisk Arkiv.

Som tidligere nævnt fik vi indkvarteret syv mand, og de blev placeret, hvor det bedst kunne ordnes, to mand på 1. sal, to mand i det lille værksted og tre mand på høloftet. Det var gardere, store kraftige mænd med geværer og øvrigt udstyr. Jeg husker min mors forskrækkede ansigt ved synet af alle de mandfolk. »Hvor skal jeg dog skaffe maden fra til alle de mennesker«, vi var jo otte børn i forvejen. Spørgsmålet om maden blev hurtigt løst. En lille kassevogn med to små heste kørte ind i gården, bagklappen blev lukket ned, og vi fik udleveret den ration, de skulle have. Der var alenlange spegepølser, servelatpølser, smør, fedt og store stykker kød og endelig nogle lange rugbrød, der blev kaldt ankerstokke. Her var mad til alle, også vor familie. Rugbrødet var bagt i Helsingør og var vidunderligt. Jeg har aldrig før eller senere smagt så godt og vellugtende brød. Skade, at det ikke kan fås mere.

Garderne var glade og flinke unge mennesker, som ikke var bange for at give en hånd med i vort daglige arbejde. Toilette måtte de gøre ved vandpumpen i gården. Der faldt snart ro over sagerne. Soldaterne kom og gik og passede deres vagter, bl.a. deltog de i vagten på Strandmøllebroen, hvor en soldat en nat blev dræbt af toget. Det var nu ikke en af vore.

*Hos soldaterne ved
Ravnholm*

Kommandanten boede på Egevang, der tilhørte grosserer Allan Hansen. Huset er nu nedrevet, og Langebjerg ligger på stedet. Om søndagen spillede gardens musikkorps til glæde for indbyggerne og alle de barbede unger. Vi børn, som endnu ikke gik i skole, opholdt os hver dag hos soldaterne. Når vi blev jaget væk et sted, vendte vi tilbage et andet sted og morede os pragtfuldt. Soldaterne sendte os også af sted efter wienerbrødsstænger fra Andelsbageriet, jeg tror en stang kostede 25 øre. Der var lang vej fra Ravnholm til bageriet. Ved Ravnholm lå ingeniørkorpset, som byggede broer og sprængte dem i luften igen. De boede i teltlejr, maden blev kogt i jordkomfurer, og vi drenge, der altid var sultne, fik mangen dejlig middagsmad hos dem. Vi havde det dejligt og havde ikke spor lyst til at gå hjem, men så fik vi en skarp ordre, og vi vendte hjem møgbeskidte og meget trætte. Det var ikke særlig sjovt at komme i vaskebaljen efter sådan en dag.

Soldaterne holdt tit store øvelser, og vi havde travlt med at samle tomme patronhylstre op. Jeg tror, vi havde de første soldater boende et års tid. Senere blev de skiftet ud med andre. I en periode boede to fra musikkorpset, Arversen og Nielsen, senere fik vi artillerister. Hvornår indkvarteringen sluttede, kan jeg ikke huske.

Flyveøvelser

I Lundtofte, hvor nu Danmarks Tekniske Højskole ligger, lå Lundtofte flyveplads, og her holdt man flyveøvelser med de små maskiner, som vi kaldte græshopper; de havde farve og form som græshopper. En dejlig septemberdag var tre maskiner i luften og lavede forskellige øvelser, cirklede omkring hinanden, lavede looping the loop o.s.v. Vi hørte motorerne brumme støt. Pludselig så det ud, som om to maskiner stødte

Bivukøvelse ved Frederiksholm, Vedbæk 1915. De indkaldte i sikringsstyrken blev jævnligt sat til at bygge primitive overnatningssteder af de forhåndenværende materialer ved egnens gårde og huse. Normalt sov de dog trygt inden døre.

sammen, og den ene hvirvlede mod jorden. En af drengene råbte: »Nu laver de faldende blad«. Det var en øvelse, vi af og til oplevede at se. Men dette var alvor; maskinen blev ved at falde og ramte jorden, hvor nu Ravnholm Emaljefabrik ligger. Vi løb alt, hvad vi kunne over jernbanebroen, hvilket var forbudt. Flyveren var død og fjernet fra den brændende maskine. Han var i sort skindtøj og så tilsyneladende uskadt ud. En ambulance blev placeret ved ham og spærrede for nysgerrige. De to

andre maskiner var hurtigt landet, og piloterne ankom i bil for om muligt at hjælpe kammeraten. Jeg glemmer aldrig deres blege, forstenede ansigter. Nysgerrige tilskuere prøvede at rive maskinen i stykker for at få en souvenir, nogle prøvede endog at rive propellen af – det mislykkedes dog. Det gik pludselig op for os, at det ikke var hornsignaler og wienerbrød altsammen.

DEN SPANSKE SYGE

Jeg mener, at det var efteråret 1918 at den spanske syge hærgede her i landet. Der var mange dødsfald, hele min familie var på et tidspunkt sengeliggende, men ingen døde hos os. Dr. Krarup, der besøgte familien i byen, tilså også os og konstaterede, at jeg var den eneste, der var helt fri for smitte. Hvordan dyrene blev passet, og jeg selv fik noget at spise, ved jeg ikke. På Nærum skole havde vi en fru Christensen som lærerinde, og hun var en frelsende engel for mange syge i byen. Hun gik fra sted til sted og hjalp alt, hvad hun kunne. Måske var det hende, der gav mig noget mad. Jeg undrer mig over, om hun nogensinde fik tak for sit uselviske arbejde.

Det var sikkert krigsfangerne, der vendte hjem via Danmark, der bragte sygdommen til landet. Der blev udvekslet fanger mellem landene, og en del opholdt sig et stykke tid her i landet. Nogle franske soldater boede på Badehotellet og Hotel Øresund i Skodsborg. Fangerne var snavsede og havde store urene forbindinger. Det var svært at skaffe hospitalsudstyr, men soldaterne var meget venlige og ville gerne snakke med os børn. Vi lærte da også nogle franske gloser. De savnede deres egne børn. Andre fanger kom fra Østersøegnene i store skibe. Nogen tid efter hjemsendelserne af de franske fanger sendte Frankrig et detachment alpejægere til Danmark som et led i takken for den gode pleje af soldaterne. De optrådte bl.a. ved Eremitageslottet. Som alpejægere havde de alpehuer med farvede bånd og signalhorn, og de gav opvisning i

*Krigsfanger på
Skodsborg*

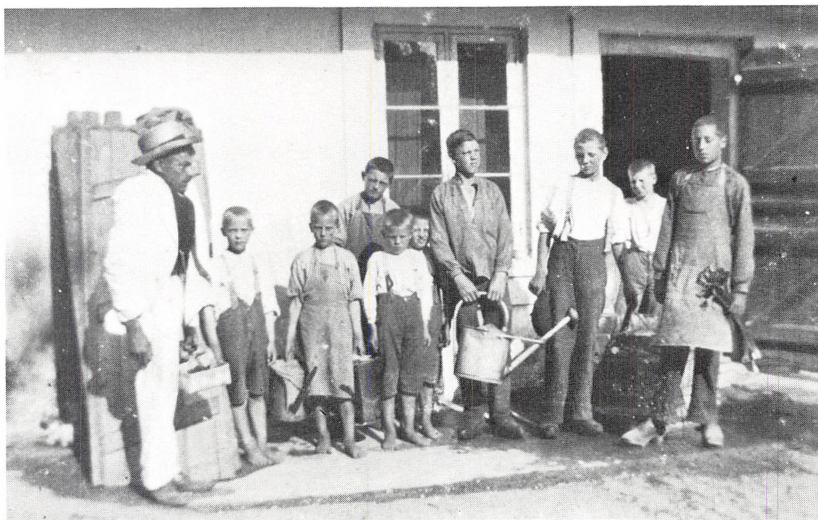
Franske officerer på Hotel Øresund 1919. De sårede soldater blev hovedsageligt anbragt på Søbadet, mens officererne opholdt sig på det lidt mere komfortable Hotel Øresund.

elavuering (eksercits) og musik. Det var meget festligt, særlig når de ved afslutningen af et musikstykke kastede signalhornene op i luften, greb dem og spillede videre uden at falde ud af takten.

SKOLEGANG

Jeg begyndte at gå i skole i 1915. Jeg kom i forskolen hos frøken Poulsen. Vi var 22 børn, den ene mere hvidtoppet end den anden, og barbenede var vi alle om sommeren. Frøken Poulsen kunne vi egentlig godt lide, hun var en god pige og havde et godt tag på os, og vi lærte da både at læse og skrive.

Børnehjemsbørnene på Nærumgård sættes i arbejde af skolebetjent Nielsen. Foto ca. 1915.

Børnehjemsbørnene

Børnene fra Københavns Kommunes børnehjem ved gadekæret på Nærumgård gik også på vor skole. De bar en slags uniform, pigerne overtræksforklæder og drengene ternede skjorter, alle gik med jernbeslåede træsko om vinteren, man kunne høre deres trampen langt bort, når de gik frem og tilbage fra skole. Børnene kom fra dårlige forhold og splittede familier i København, men fik rimelige forhold i Nærum. Det forekom mig dog, at disciplinen var noget streng på børnehjemmet, og de medbragte madpakker var ikke særlig spændende; som regel sammenlagte rugbrødsfad med margarine og strø sukker. Det var forståeligt, at de skævede til vore madpakker, der både havde æg, tomater, leverpostej og ost. Vi byttede ofte med dem. Jeg havde medfølelse med dem og det strenge reglement, de levede under. Også disse børn måtte arbejde, når

de kom fra skole, og lærte havebrug, skomageri m.m. Det har sikkert været dem til god hjælp senere i livet. Når en i klassen havde fødselsdag, var det skik at invitere kammeraterne til chokolade og kager, men vi kunne ikke invitere disse børn, uden at børnehjemmet skulle give tilladelse. Der er sikkert ikke gjort nogen særlige anstalter for dem på børnehjemmet. Tid efter anden lykkedes det dog at få disse børn med til fødselsdage ude i byen.

Det var en stor dag, da man efter to år flyttede fra den lille forskole over i den store bygning til de store elever. Vi havde en overlærer, der hed N. P. Lorentzen. Han var en glimrende fortæller, især af historie: årsager og virkninger, det var hans hobby. Engang havde han fortalt os om mordet i Sarajevo: Det var krudttønden, som fik Europa til at eksplodere. Der gik vistnok 8 dage, før vi skulle have historie igen, og overlæreren siger: »Hør, kan du lige fortælle, hvad det var, vi snakkede om sidst«. »Jo, vi snakkede om mordet i Sarajevo, og det var krudttønden, der eksploderede«. Så fik jeg et ordentligt gok i nødden: »Du behøver ikke at gentage mig ordret«. Han var i øvrigt også en glimrende tysk lærer.

Efter krigen kom der en masse wienerbørn til Danmark. De ankom til hovedbanegården med en papirlap om halsen, sultne og trætte og dårligt klædte. De blev fordelt rundt omkring, og vi fik to, Ernst og Arthur. De var fra en af Wiens forstæder. Vi var nu kommet så langt op i klasserne, at vi lærte tysk af Lorentzen. Den tyske grammatik er temmelig besværlig, men disse wienerdrengene fik lov til at gå med i skole, og de sad nede i klassen og fulgte så godt med, som de kunne. Hjemme talte de tysk sammen. I det halve år, vi havde de to drenge, lærte jeg således tysk både i skolen og hjemme, hvilket senere har været mig til stor gavn. Længere nede i byen var der indkvarteret søstre til de to drenge, vi havde, så de trivedes fint og var sunde og ved godt huld, da de tog hjem til Wien.

De fag, der interesserede mig mest i skolen, var dog historie og geo-

*Overlærer
Lorentzen*

*Wienerbørn i
Nærum*

Forfatteren i 4. klasse på Nærum skole (dreng nr. 4 i bageste række fra venstre). T.v. overlærer Lorentzen, t.h. lærer Christiansen. Børnehjems pigerne i forreste række kunne altid kendes på deres forklæder. Foto 1919.

grafi, men vi havde selvfølgelig også regning og religion, masser af religion.

Skolevejen var temmelig lang for os fra vestre del af byen, og man var jo gerne uvenner med en eller anden fyr nede i byen. Han var måske både større og stærkere, så det var ofte lidt af et problem om morgenen, om man nu kunne nå at komme forbi ham eller bagefter ham. Sognefoged Sørensens Aage var temmelig slem. Vi kunne godt risikere at få en

I faderens fodspor:
forfatteren som mari-
nesoldat 1933.

bøtte vand i hovedet, når vi gik forbi hans låge. Af og til blev det til et kæmpeslagsmål, som blev ført oppe foran hattehuset med deltagelse af alle ungerne fra omegnen. Nærumdrengene kunne jo ikke tåle at se dem fra Gl. Holte og omvendt, så skulle de slås, og det var oplagt, at det skulle foregå oppe ved min far, for der var alle de lange stænger, vi overhovedet havde brug for, og dem huggede vi og slog hinanden oven i hovedet med.

Nå, vi blev da færdige med skolen. Jeg udtrådte efter syv års skolegang i 1923. Jeg ville egentlig gerne have fortsat på Holte højere almen-skole, for jeg ville gerne have lært noget mere. Men det blev en skuffelse. Min far bestemte, at jeg skulle være tømrer, og det blev jeg altså også delvis.

Søllerød Museum

Beretning 1985

Af Nina Fabricius

Søllerød Museums virksomhed omfatter både arkæologiske og etnologiske undersøgelser med tilhørende indsamling og formidling.

Den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed gælder hele Københavns amt. Den finansieres af amtskommunen samt en del af de berørte kommuner. De udgravninger, der gælder oldtidsminder truet af anlægsarbejder, finansieres endvidere af staten eller den pågældende bygherre. Amtsarkæologen gennemgår kommunernes lokalplaner og foretager, hvor det skønnes nødvendigt, en prøveudgravning. I 1985 er der foretaget seks prøveudgravninger, hvoraf de to fandt sted i Søllerød kommune; den ene i Gl. Holte, den anden på Rønnebærtøften. Man har desuden foretaget fire egentlige udgravninger, og det kan nævnes, at man i Vallensbæk afdækkede et halhus af Trelleborg-typen fra sen vikingetid, og at man i Torstrup Nørreby i Tåstrup har undersøgt en gård i fem forskellige tidsfaser, idet den gennem ca. 1000 år – fra yngre bronzealder til germansk jernalder – er flyttet rundt i området.

Den lokale aktivitet vedrørende oldtiden er koncentreret omkring Vedbækfundene på Gl. Holtegaard og den arkæologiske studiekreds, som har fungeret på Mothsgaarden siden 1975. I foråret og sommeren har man i museets forhal i en mindre særudstilling vist de bedste stykker fra to meget betydelige private samlinger med oldsager fra jægerstenalderen i Vedbæk. De blev overdraget til museet sidst i 1984. Den ene samling har tilhørt fisker Erik Sørensen, Vedbæk, den anden har tilhørt

Søren Kristian Andersen, Vedbæk. De to samlinger er et vigtigt supplement til museets øvrige samlinger, og museet er de to familier stor tak skyldig. Den arkæologiske studiekreds har taget fat på en registrering af de mange oldsager.

Der har været aktiviteter omkring Vedbækudstillingen jævnt gennem hele året. Der er blevet givet ca. 50 omvisninger for mange forskelligartede grupper fra spejdertropper og seminarieelever til udenlandske universitetslærere. Blandt gæsterne kan nævnes folk fra universiteterne i Wien, Amsterdam, Glasgow og Tübingen. Også folk fra museer, der planlægger nye oldtidsudstillinger, har fundet vej til Gl. Holtegaard. Der har desuden været aktiviteter for børn og voksne både forår og efterår. Flintsmeden Søren Moses har demonstreret jægerstenalderens flintehåndværk m.m. for såvel alm. publikum som skolebørn i alt fire uger i henholdsvis januar, februar og september, hver gang med meget stor tilslutning. I efterårsferien satte Bente Jønsson og stud. mag. Annette Johnsen flere hundrede børn i gang med at lave stenalderlerkar, bl.a. spæklamper. Ole Sørensen og Bente Jønsson har afholdt ni lærerkurser, dels for lærere indbudt fra hele amtet, dels for lærere, der deltog i Nationalmuseets lærerkurser samt for to hold fra Danmarks Lærerhøjskole. Herudover har Bente Jønsson deltaget i en nordisk konference om mesolithiske grave og gravformer i Sydsandinavien. Konferencen indledtes med en omvisning i Vedbækfundene, hvorefter der fortsattes til Ystad, hvor den øvrige del af konferencen fandt sted. Ole Sørensen har udsendt nye illustrerede emneark til undervisningsbrug i tilknytning til Vedbækudstillingen. En gruppe arkæologer har i samarbejde med Nina Fabricius udarbejdet en 16 siders vejledning med farveillustrationer til Vedbækudstillingen. Vejledningen er udkommet både på dansk og engelsk.

På Mothsgården har der i 1985 været tre særudstillinger. Indtil påske fortsatte forrige års udstilling om »Søllerødskovene – natur og kultur«. De oplysninger, man havde indsamlet i form af kildestudier, interviews

og fotografier blev publiceret i et illustreret hefte »Skovene omkring Søllerød – om skovdrift og arbejdsliv«. Skovudstillingen har været efterspurgt af andre museer og har foreløbig været vist på Langelands Museum og Odder Museum. Den etnologiske undersøgelse af skovarbejdets organisation og daglige indhold fortsætter i samarbejde med Roskilde Museum for en bevilling på 85.000 kr. fra Statens Museumsnævn. Den 30. april åbnede museet en ny særudstilling som et led i kommunens højtideligholdelse af 40-året for Danmarks befrielse. Forud for udstillingen blev et mindre antal borgere interviewet om, hvordan de klarede besættelsestidens hverdag og dens problemer, og der indsamledes et lille hundrede genstande, hvoraf museet fik lov at beholde de 48. Mange privatpersoner og institutioner hjalp museet, og desuden samarbejdedes med Byhistorisk Arkiv og Søllerød Kommunebiblioteker. Der blev afholdt lærerkursus om udstillingen. Den 14. oktober åbnede endnu en særudstilling, »Danmarks Rav«, som vises indtil 1. april 1986. Til udstillingen, der er produceret af Esbjerg Museum, har Søllerød Museum lånt et anseeligt antal pragtstykker af rav fra såvel oldtid, middelalder og renaissance som nyere tid. Disse omfatter bl.a. Georg Jensen-smykker og arbejder fra Fanøs ravslibere. Også ravets naturhistorie er beskrevet. Esbjerg Museum har udgivet en brochure i tilknytning til udstillingen. Der er afholdt to lærerkurser om udstillingen.

I forbindelse med udstillingen har museet på Mothsgården udvidet sit tyverialarmanlæg, og med tilskud fra Statens Museumsnævn er der desuden i efteråret 1985 installeret brandalarm.

Som forarbejde til en senere særudstilling og oplæg til drøftelse om bevaring af de kulturhistoriske værdier på Søllerød kirkegård har museet indledt en registrering af kirkegården som haveanlæg samt af udvalgte, karakteristiske gravsteder. Dette sker i fortsættelse af en tidligere registrering af gravkamre på Søllerød kirkegård udført for teknisk udvalg.

Der er således i 1985 brugt flest kræfter på det udadvendte arbejde og de undersøgelser, som går forud for udstillingerne. Museet har dog også

vedrørende nyere tid modtaget en del gaver, i alt omkring 600 museums- genstande. Heriblandt er en stor mængde legetøj fra den kendte børne- psykolog Budda Leunbach, der brugte disse ting i sit behandlingsarbej- de. Desuden har familien Alkjær i Holte foræret museet en del møbler og snedkerværktøj. Den største, samlede donation kom fra Elise Frede- riksen, Gl. Holte, der skænkede museet sine forældres dagligstue- og soveværelsesmøblement, samt faderens, tækkemand Aage Frederiksens arbejdsdragter. Denne gave er især værdifuld, fordi museet tidligere har registreret hjemmet og interviewet tækkemand Frederiksen om hans erhverv og om familiens daglige tilværelse.

I 1985 har museet haft i alt 21.000 besøgende, heraf 15.000 i Vedbæk- udstillingen; af disse besøgende var ca. 20% skolebørn.

Interesserede børn lytter til eksperimental-arkæologen Søren Moses, der har lavet samtlige kopier og rekonstruktioner i Vedbækudstillingen på Gl. Holtegaard.

Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune

Beretning 1985

Af Niels Peter Stilling

Som i de forudgående beretninger (Søllerødbogen 1983 og 1984) skal arkivets virksomhed 1985 indledningsvis sammenfattes i tal. Det bør i den forbindelse understreges, at tallene skal tages med forbehold, idet de jo ikke siger meget om kvaliteten af det indkomne materiale. Et personarkiv kan være alt fra en dåbsattest fra 1887 til en omfattende dokument-samling. Det samme gælder besøgsstatistikken, der både omfatter en del hurtigt løste forespørgsler til de mere komplicerede opgaver.

	Fotos	Tegninger & malerier	Privat- arkiver	Institutions- & forenings- arkiver	Andet
<i>Tilvækst:</i>	1998	12	25	5	32
<i>Besøg:</i>	Arkivets læsesal		Arkivets udstillinger og foredrag på Gl. I Holtegaard		
	1083		2644		
<i>Arkivets arrangementer:</i>	Udstil- linger	Studie- kreds	Omvisninger og foredrag		
	3	2	19		

Det fremgår, at fotosamlingen er i stadig vækst. 2000 nye fotos mod godt 1600 i 1984. En hel del fotos er fremkommet grundet fotograf Ida Lindquists ansættelse ved arkivet i årets første halvdel. Hun har udfyldt mange huller i samlingerne med en række fine billeder fra Søllerødeggen. En del af disse nyoptagelser kunne ses på fotoudstillingen *Søllerødeggen før og nu*, som vistes på Gl. Holtegaard i marts måned. Af større afleveringer kan nævnes knapt 100 fotos fra Holte Husholdningsskole fra perioden 1909 til 1963 og et fotoalbum fra opførelsen af Søllerød rådhus 1940-42. Endvidere har vi modtaget en lang række privatfotos, bl.a. ældre billeder vedr. Scheuer-familien i Vedbæk og postbud Otto Nielsen i Gl. Holte. Aktiviteterne omkring 40-året for befrielsen har bragt 300 enestående fotos fra besættelsen til veje, ligesom nye fotos fra Søllerød by kom frem ved udstillingen i forbindelse med Viggo Sten Møllers bog *Huse omkring Søllerød Gadekær*.

Også i år har der været stærkt stigende priser på kunstværker, men ved hjælp af en mindre ekstrabevilling er det alligevel lykkedes at erhverve en række fine Søllerødmalerier i 1985. Her skal nævnes et lille maleri af F. C. Kiærskou fra Søllerød sø, Hornung Jensens store maleri forestillende Søllerød gadekær, kro, kirke og Mothsgård fra 1941 og endelig to nydelige akvareller af den indvandrede bøhmiske bladtegner Franz Sedivy (1864-1945) fra Rådvad henholdsvis 1886 og 1887. Heldigvis har vi også i 1985 modtaget malerier som gaver, nemlig en samtidig kopi af et Kiærskou maleri med udsigt over Vejlesø mod Furesøen, ca. 1855, et maleri af Fr. Larsen fra Vejlesø 1904 og endelig Albert Kongsbak: udsigt over Attemosegård mod Gl. Holte.

I forbindelse med aktiviteterne omkring 40-året for befrielsen er der bragt en del nyt materiale til veje. Det er, ligesom fotografierne fra besættelsen, blevet ordnet af arkivets medarbejder Lars Scheving, der til denne årbog har skrevet en artikel på grundlag af det indkomne materiale. Også op til udstillingen *Huse omkring Søllerød Gadekær* blev der indsamlet et stort dokumentarmateriale først og fremmest fra de landsdæk-

kende arkiver: Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland samt arkitekttegninger fra kommunens bygningsafdeling. Dette materiale, der beretter om ejendomshistorien tilbage fra 1700-tallet for de endnu eksisterende huse i det centrale Søllerød, er blevet indsamlet og ordnet af historikeren Jens Henrik Tiemroth. I forbindelse med udstillingen udgav Historisk-topografisk Selskab med velvillig støtte af Søllerød Kro's indehaver, direktør Jørgen Tønnesen, en lille erindringsbog fra Søllerød af arkitekten Viggo Sten Møller, *Huse omkring Søllerød Gadekær*, som allerede var udsolgt ved årets udgang.

I forhold til 1984 er besøgstallet på læsesalen næsten fordoblet, mens antallet af besøg på udstillingerne (dækker ikke udstillingen *Søllerød besat og befriet*) er omtrent det samme som sidste år.

For perioden 1.3.-31.3.1985 arrangerede arkivet udstillingen *Søllerød-egnen før og nu*. Her vist over 1000 fotos fra arkivets store samling. Udstillingen var tilrettelagt af Anne-Lise Høck og Niels Peter Stilling og blev besøgt af knapt 1400 gæster. I samarbejde med bibliotekarerne Anne-Marie Nyborg og Steffen Kronborg arrangerede arkivet endvidere i foråret 1985 udstillingen *Søllerød besat og befriet* i anledning af 40-året for befrielsen. Udstillingen blev vist fra 19.4.-1.6. på kommunens fire biblioteker og i rådhusets forhal og var arrangeret således, at hvert lokalområdes særlige indsats under besættelsen blev vist på det pågældende lokalbibliotek.

Arkivets sidste store udstilling, den flere gange nævnte *Huse omkring Søllerød Gadekær*, blev åbnet den 13. september på Gl. Holtegaard. Udstillingen berettede om ejendoms- og personalhistorien omkring de ti huse ved gadekæret, skildret i malerier, stik, fotografier, bygningstegninger og dokumenter. Godt 1200 personer havde set udstillingen, da den sluttede den 13. oktober.

Som de foregående år har arkivets medarbejdere givet en lang række omvisninger på Gl. Holtegaard, og Niels Peter Stilling har holdt 19 foredrag på gården og rundt om i kommunen om emner som udvandrin-

gen fra Søllerød, fotos fra Søllerødeggen, Rawerts rejser fra Italien til Søllerød, erhvervsudviklingen i Vedbæk 1780-1900, mordet på Højbjerggård og Søllerøds industrihistorie i 1800-tallet, endvidere har han skrevet en række lokalhistoriske artikler i *Søllerød-Posten*.

Arkivet har ikke udgivet publikationer i 1985, men har haft Folketællingen 1834 under udarbejdelse til udgivelse i 1986. Endvidere har vi udført redaktionsarbejdet ved Historisk-topografisk Selskabs udgivelsesvirksomhed bl.a. *Søllerødbogen* og *Huse omkring Søllerød Gadekær*, ligesom Niels Peter Stilling har skrevet en række anmeldelser til *Historisk Tidsskrift* og sammen med Anne Lisbeth Olsen udgivet bogen *Et nyt liv*, der skildrer den danske udvandring til Nordamerika i billeder og breve. Flere af udvandrerskæbnerne kommer fra Søllerød, og bogen er bl.a. baseret på materiale fra Byhistorisk Arkiv.

Lokalhistorien er nu naturligt nok blevet samlet på Gl. Holtegaard, idet sekretariatet for Historisk-topografisk Selskab ved Anne-Lise Høck samt ekspedition af Selskabets bøger er flyttet fra hovedbiblioteket i Nærum til Byhistorisk Arkiv, Gl. Holtegaard, Attemosevej 170, 2840 Holte, tlf. (02) 80 01 69.

Atter vil vi gerne sige tak til alle, der i 1985 har foræret og lånt arkivet materiale. Det stigende besøgstal og henvendelser vidner om, at det historiske materiale heldigvis også bruges.

Historisk-topografisk Selskab i året 1984

Af Erik Helmer Pedersen

Formandens beretning ved generalforsamlingen den 23. maj 1985
på Søllerød Rådhus

Som det vil være mine tilhørere bekendt, blev jeg sidste år valgt som Selskabets formand efter professor Roar Skovmand, som da havde været vor førstemand gennem 18 år. Han skabte gennem denne årrække en række gode traditioner, og en af dem er den fyldige formandsberetning ved årets generalforsamling. Gode traditioner bør absolut videreføres, og jeg skal da i det følgende berette nærmere om Selskabets virksomhed i det forgangne år.

Generalforsamlingen 1984

Til generalforsamlingen sidste år, den 10. maj her i rådhusalen, deltog ca. 90 medlemmer. Til dirigent valgtes advokat H. Bolt Jørgensen, som på sædvanlig udmærket vis ledede forhandlingerne. Efter formandens beretning, fremført i professor Skovmands klare og meget inspirerende foredragsform, fremkom enkelte spørgsmål og bemærkninger. Ingeniør Helge Søgaard spurgte til transaktionerne omkring Miramare i Vedbæk. Endvidere fandt ingeniøren, at placeringen af Vedbækfundene på Gl. Holtegaard kun var en halv løsning. Han mente, de burde udstilles på fundstedet. Her overfor gjorde hr. Ravn Olesen gældende, at placeringen midt i kommunen tog udstrakt hensyn til alle interesser. Formandens beretning blev derefter vedtaget med akklamation.

Under punkt 3 på dagsordenen aflagde kassereren, Werner Ruff,

regnskabet, som balancerede med 365.630 kr. Der blev givet decharge herfor.

Punkt 4 på dagsordenen var kontingentet, som uændret blev fastsat til 80 kr. Formanden udtrykte her sin glæde over, at det var muligt at fastholde niveauet trods de stærkt stigende omkostninger.

Ved de vedtægtsmæssige valg valgtes undertegnede som nævnt til formand. Som bestyrelsesmedlemmer valgtes arkivleder Niels Peter Stilling og stadsbibliotekar Karen Lunde Christensen. Til suppleant nyvalgtes fru Kirsten Rode, og som revisor genvalgtes revisionsfirmaet Schøbel og Marholt. Under Eventuelt blev Roar Skovmand og Annalise Børresen udnævnt til æresmedlemmer.

*Udskiftningen i
Søllerød*

Efter generalforsamlingen afholdt jeg et lysbilledforedrag om »Udskiftningen i Søllerød«, idet jeg tog udgangspunkt i min artikel i Søllederbogen 1984 om »Bomænd og byfolk i 1700-tallets Søllerød«. I denne forbindelse vil jeg gerne udtrykke min glæde over det omfattende og meget illustrative billedmateriale, der findes på Byhistorisk Arkiv om udviklingen i vor kommune gennem de sidste 200 år. Er den kunstneriske kvalitet i disse billeder ikke altid i højeste klasse, er de topografiske motiver noget, som enhver lokalhistoriker må værdsætte.

Ved et efterfølgende bestyrelsesmøde den 21. maj afholdt bestyrelsen en afskedssammenkomst for de afdøde bestyrelsesmedlemmer – og nyvalgte æresmedlemmer – Roar Skovmand og Annalise Børresen. Ved denne lejlighed udtrykte jeg bestyrelsens varmeste tak for den fremragende indsats, de hver for sig har udøvet i henved 20 år i Selskabets ledelse. Et enkelt eksempel kan belyse dette: Annalise Børresen har ved siden af sin øvrige virksomhed nået at redigere små 3.000 sider til Søllederbogen. Det må da være en danmarksrekord.

*Sensommerudflugten
til Gl. Holtegaard*

Årets sensommerudflugt var i ordets egentligste forstand lokalhistorisk præget. Den gik nemlig til Gl. Holtegaard, hvor Byhistorisk Arkiv på dette tidspunkt havde arrangeret udstillingen »Rawerts maleriske rejser 1805-1847«. Dertil kom Søllerød Museums stationære udstilling

*Kulturkonference i
Nærum*

om Vedbækfundene. Ca. 150 mennesker var mødt op og blev i hold vist rundt i udstillingerne. Indtrykket var, at arrangementet blev mødt med megen anerkendelse.

Flere af bestyrelsens medlemmer inklusive undertegnede deltog en lille uges tid senere i en kulturkonference, som biblioteksudvalget i vor kommune havde arrangeret på Nærumgårdskolen med deltagelse af 50 foreninger, selskaber og organisationer fra alle kredse i kommunen. Deltagerne var delt op i 8 grupper, hvis emner spændte fra billedkunst over ordkunst til bevaring, udstillinger og arkiver. Efter grupperdrøftelserne var der rapportfremlæggelse i plenum, suppleret med forskellige former for kunstnerisk underholdning. Efter min opfattelse lå konferencens største værdi i, at den for første gang førte en række personer og organisationer sammen til drøftelse af et væsentligt emne. I marts dette år udgav Søllerød Kommunebiblioteker et fyldigt referat af konferencen.

Sammen med kassereren Werner Ruff deltog jeg 25. september 1984 i receptionen her på rådhuset i anledning af borgmester Birgitta Brobergs 50-års fødselsdag og fremførte i den anledning Selskabets lykønskning og bedste tak for den støtte, kommunen stedse yder vort selskab.

Bogudgivelser

I september 1984 udgav vi lektor Gunnar Sandfelds seneste bog om vor lokale historie, nemlig værket »Fra Røjls bom til Holte Midtpunkt«, trykt i 800 eksemplarer. Endvidere formidler vi salget af den i år udgivne Søllerødbibliografi, bind 2-3. Den er udarbejdet af bibliotekarerne Lise Ott og Finn Slente med Søllerød Kommunebiblioteker som udgiver.

Til slut vil jeg fremføre tre momenter for virksomhedsåret 1984: For det første deltog Selskabet i en desværre mislykket støtteaktion for en restaurering og omplacering af Frederik VII's buste på Skodsborg Badesanatorium. Det var tanken, at busten, som har været udsat for grov hærværk, skulle restaureres på Nationalmuseet for derefter at blive genopstillet foran Villa Rex. Skodsborg Badesanatorium ville yde 10.000 kr. hertil og de resterende 30.000 kr. søgte man da at få fra kommunen med støtte fra bl.a. vort selskab. Ansøgningen blev ikke imødekommet,

fordi busten står på privat grund. Det andet moment, jeg kort vil omtale, er festlighederne i anledning af 40-årsdagen for Danmarks befrielse. Selskabet var ikke officielt repræsenteret i det udvalg, Søllerød kommune havde nedsat for at tilrettelægge de lokale udstillinger og aktiviteter, men da både Byhistorisk Arkiv og Museet på forskellig måde var involveret i arrangementet, blev de lokalhistoriske interesser varetaget på denne lidt indirekte måde. Det tredje og sidste moment i den lokalhistoriske begivenhedsrække er det foredrag, vi i samarbejde med Byhistorisk Arkiv og Søllerød Museum lod afholde den 11. maj 1985 på Reprisen i Holte. Foredragsholderen, professor Finn Løkkegaard, Lærerhøjskolen, som er ekspert i besættelsestidens historie, talte over emnet »Dagliglivet under besættelsen«.

Bevaringsudvalget

Som det vil være medlemmerne bekendt, har Selskabet nedsat et særligt bevaringsudvalg under ledelse af arkitekt Albert Gehrke. På samme måde som tidligere har Albert Gehrke forsynet mig med nogle noter, der gør det muligt for mig at inddrage udvalgets rapport i min beretning her i dag. Bevaringsudvalget har modtaget 20 lokalplaner fra kommunen i perioden maj 1984-maj 1985. Alle lokalplanforslag er blevet gennemgået af udvalgets medlemmer, og der er blevet fremsat bemærkninger til to forslag: henholdsvis lokalplan 45 vedrørende villabebyggelsen og erhvervsjendommene langs Kongevejens østside i Skovridergårdskvarteret og til lokalplan 55 for et villaområde ved Dronninggårds Allé. Til de 11 gennemførte lokalplaner har udvalget udtalt sig om bevaringsplanen for det gamle Søllerød (lokalplan 29). Endelig har bevaringsudvalget behandlet sager vedrørende planerne for et kursuscenter i Enrum park, udstykningsplanerne omkring Adlers gamle villa på Rundforbivej 141 og arkitekt Finn Monies forslag om registrering af huse i Søllerød, samt om de uudnyttede arealer i kommunen, Næsseslottets fremtid og miljøet omkring Vedbæk havn.

Bestyrelsesmøde

Bestyrelsen har holdt tre møder – nemlig den 31. oktober 1984, den 13. februar 1985 og atter igen den 22. april 1985. Ud over de mere

rutinemæssige forretninger har der været to temaer, som især har beskæftiget os på disse møder. Det ene er strategien for den kommende tids arbejde i foreningen, og det andet tema er vore publikationsplaner for de kommende år. Begge emner må ses i forbindelse med Selskabets økonomiske formåen. Ganske vist har vor effektive kasserer set sig i stand til at oparbejde en mindre formue i Selskabet, men pengene kunne hurtigt blive brugt, hvis ikke vi passede på.

Tager vi publikationsplanerne først, så er det tanken her at udgive Viggo Sten Møllers bog »Huse omkring Søllerød Gadekær« til efteråret. Desuden vil vi på et senere tidspunkt søge at udgive andre allerede planlagte bøger. Bl.a. en bog med billeder fra Søllerøddeggen ved vor nye redaktør Niels Peter Stilling. Kommunen har fået en henvendelse fra et forlag, der ønskede at udgive en sådan publikation med kommunens støtte. Efter samråd med os har biblioteksudvalget svaret forlaget, at vi her i kommunen har en lang og god tradition for, at det er Historisk-topografisk Selskab, der udgiver de lokale historiske publikationer, og denne tradition ser man gerne opretholdt. Vi er glade for denne principbeslutning fra udvalgets side og skal efter bedste evne søge at leve op hertil. Vi har også flere projekter under overvejelse, bl.a. en bog om Dronninggård på storkøbmanden de Conincks tid samt et større værk om Rude skov, dens historie og natur.

Om vore foreningsaktiviteter vil jeg indskrænke mig til et par bemærkninger. Vi har lanceret ideen »lokalvandring«, først til Søllerød til efteråret og derefter til Vedbæk foråret 1986. Et særligt udvalg under Anita Mikkelsens ledelse har skitseret en række ture i de kommende år. I denne forbindelse vil vi gerne prøve noget helt nyt: »opsøgende lokalhistorie«, som vi kalder det. Vi vil i samarbejde med lokale ejer- og lejerorganisationer gerne rykke ud og fortælle beboerne lidt om stedets historie, både i det kortere og det længere perspektiv. Vi håber også, at vore grundejerforeninger vil gribe denne idé. Endelig har vi sat to foredragsrækker på programmet: den ene er allerede planlagt og finder sted i

*Søllerøds
industrihistorie*

oktober-november på Gl. Holtegaard til efteråret. Her vil forskellige historikere fortælle deltagerne om kommunens/sogets industrihistoriske udvikling. Vi håber, rigtig mange vil finde det en god idé. På længere sigt skulle det kunne udvikle sig til studiekredslignende arrangementer, der atter gerne skulle lokke medlemmerne i gang med at skrive om Søllerøds historie i stort og småt.

*Støtten til det
lokalhistoriske
arbejde*

Jeg vil gerne slutte denne min første beretning med at understrege den betydning, et tæt samarbejde mellem de kommunale myndigheder og Selskabet har. Vi har gennem hele vor eksistens kunnet påregne et årligt tilskud fra kommunen til vort arbejde. Det var os derfor en meget stor glæde at erfare, at der selv i en sparetid er politisk vilje til at støtte det lokalhistoriske arbejde, vi udfører. Det årlige tilskud er stadig på den lokale finanslov. Desuden har der gennem hele fru Børresens tid som Selskabets sekretær og redaktør været et nært samarbejde mellem biblioteksvæsenet og Selskabet. Også her er det en stor tilfredsstillelse at konstatere, at vor nye stadsbibliotekar Karen Lunde Christensen, som desuden er vor nye sekretær, har erklæret sig villig til at fortsætte samarbejdet mellem biblioteket og Selskabet. Ikke mindst af hensyn til medlemsrekrutteringen er det vigtigt at kunne regne med biblioteksvæsenet. Der er jo i forvejen en tæt sammenhæng mellem det lokalhistoriske servicearbejde, som udføres gennem Byhistorisk Arkiv og den virksomhed, vi står for. Selskabet skal her søge at fremme den folkelige opslutning omkring arbejdet og derved skabe den goodwill, der er forudsætningen for fortsat at kunne påregne støtte. Vi er desuden så indbildske at tro, at vi også tjener kommunens interesser ved at forvalte den historiske arv, alle søllerødborgere er fælles om. Vi ønsker at udbrede det historiske perspektiv i dets forløb fra tidernes morgen og til dagen af i dag, således at borgerne, og med dem de kommunale myndigheder, til enhver tid kan hente inspiration og ideer.

Selskabets regnskab 1984

Af Werner Ruff

Resultatopgørelse for tiden 1. januar-31. december 1984

1983		
105.488	Kontingenter	102.827
29.831	Salg af bøger	45.404
<u>78.210</u>	Tilskud Søllerød kommune	<u>49.000</u>
213.529		197.231
÷ 191.652	Udgivelse af bøger excl. årbog	÷ 58.129
	Udgivelse af årbog	÷ 115.534
÷ 44.915	Omkostninger	<u>÷ 34.304</u> ÷ 207.967
<u>319</u>	Diverse indtægter	<u>0</u>
÷ 22.719		÷ 10.736
<u>12.790</u>	Renteindtægter	<u>12.896</u>
<u>÷ 9.929</u>	Årets overskud	<u>2.160</u>
	<i>Til disposition:</i>	
	Kapitalkonto pr. 1. januar 1984	288.630
	Årets overskud	<u>2.160</u>
		<u>290.790</u>
	Der foreslås anvendt således:	
	Overført til kapitalkonto	<u>290.790</u>
		<u>290.790</u>

Balance pr. 31. december 1984

1983	<i>Aktiver:</i>	
	Omsætningsaktiver:	
243.879	Kasse-, sparekasse- og girobeholdninger	279.405
880	Tilgodehavende kontingent	960
99.215	Boglager	95.634
3.821	Tilgodehavende vedrørende salg af bøger	6.351
17.835	Tilgodehavende merværdiafgift	0
365.630		382.350
	 <i>Passiver:</i>	
	Kortfristet fremmedkapital:	
0	Skyldig merværdiafgift	1.560
	Afsat til udgivelse af årbog	
77.000	(trykkeudgifter m.v.)	90.000
		91.560
	 <i>Egenkapital:</i>	
288.630	Kapitalkonto	290.790
365.630		290.790
		382.350

Foranstående resultatopgørelse og balance, som vi har revideret, er i overensstemmelse med foreningens bogføring.

København, den 1. marts 1985.

Schøbel & Marholt
Niels O. Marholt
statsautoriseret revisor

BESTYRELSEN FOR HISTORISK-TOPOGRAFISK
SELSKAB FOR SØLLERØD KOMMUNE

lektor, dr. phil. Erik Helmer Pedersen, formand, tlf. (02) 80 03 82
stadsbibliotekar Karen Lunde Christensen, sekretær,
tlf. (02) 80 04 86
arkivleder, cand. phil. Niels Peter Stilling, redaktør,
tlf. (02) 80 01 69
ingeniør Werner Ruff, næstformand og kasserer, tlf. (02) 80 00 90
museumsinspektør Nina Fabricius
boghandler Mogens Funch
arkitekt m.a.a. Albert Gehrke
advokat Eigil Koefoed
skolekonsulent Anita Mikkelsen
skoleinspektør Jørgen Schunck
lærer Ole Sørensen

UNDERUDVALGET TIL VARETAGELSE AF
LANDSKABSBEVARENDE OPGAVER

arkitekt m.a.a. Albert Gehrke (formand)
ingeniør Werner Ruff (næstformand)
museumsinspektør Nina Fabricius
advokat Eigil Koefoed

FORFATTERE TIL SØLLERØDBOGENS ARTIKLER 1986

Lars Scheving, arkivar, Byhistorisk Arkiv, Gl. Holtegaard
Palle Bræstrup, inspektør, Øverød
Tove Bojsen-Møller, fhv. overlærer, Gl. Holte
Jørgen Mortensen, fhv. vognmand, Virum

